

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İKTİSAT ANABİLİM DALI

EKONOMİK GÜVENLİK: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Tezi Hazırlayan

Cengiz AYDIN

Tezi Yöneten

Yrd.Doç.Dr. Sadettin PAKSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞANLIURFA

2008

İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	v
TABLolar.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
<u>1. GİRİŞ.....</u>	1
<u>2. EKONOMİK GÜVENLİK VE EKONOMİK GÜVENLİK UNSURU.....</u>	8
<u>2.1. Ekonomik Güvenliği Tehdit Eden Unsurlar.....</u>	8
<u>2.2 Ekonomik Güvenlik Konsevi.....</u>	12
2.2.1. Güvenlik konusundaki yenilikler	12
2.2.2. Karşılıklı ekonomik bağımlılığın yönetilmesi.....	13
<u>2.3. Ekonomik Güvenliğin Güvenlik Siyasetindeki Yeri.....</u>	14
<u>2.3.1. Milli Güvenlik Kavramı.....</u>	15
<u>2.3.2. Ekonomik Güvenlik ve Milli Güvenlik.....</u>	16
<u>3. GLOBALLEŞME VE EKONOMİK GÜVENLİK.....</u>	18
<u>3.1. Global Ekonomiye Yönelik Sorunlar ve Tehditler.....</u>	20
<u>3.2.Ulusal Dış Politika, Uluslar Arası Kuruluşlar ve Ekonomik Güvenliğe Etkileri.....</u>	23
3.2.1. Dış Politika Kavramı	23
3.2.2.Uluslararası Kuruluşlar.....	25
3.2.2.1. Hükümetler Arası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler Sorunu	25
3.2.2.2. Uluslararası Örgütleri Devletlerden Ayıran Özellikleri	25
3.2.2.3. Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması	26
3.2.3. Uluslararası Kuruluşların Ekonomik Güvenliğe Etkileri	27
3.2.3.1. IMF (International Monetary Fund)	28
3.2.3.2. Dünya Bankası (Worldbank)	31
3.2.3.3. DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) (World Trade Organisation-WTO)	34
3.2.3.4. Birleşmiş Milletler (United Nations).....	36
<u>3.3. Yurt Dışı Gelişmelerin Ekonomik Güvenliğe Etkileri.....</u>	38
3.4. Belli Başlı Küresel Kaynaklı Finansal Krizler ve Etkileri	39
3.4.1. Meksika Krizi	39
3.4.2. Asya Krizi	40
3.4.3. Rusya Krizi	40
3.4.4. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri	41
3.4.5 Amerika Finansal Krizi (Mortgage Krizi).....	42
<u>4. EKONOMİK DEĞERLENDİRMELERE ESAS TEŞKİL EDEN ÖLÇÜTLERLE EKONOMİK GÜVENLİK ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....</u>	45
<u>4.1.Sermaye Hareketleri.....</u>	45
4.1.1. Finansal Serbestleşme	46

4.1.2. Uluslararası Sermaye Hareketleri.....	47
4.1.2.1. Uluslararası Özel Sermaye Hareketleri	47
4.1.2.2. Resmi Sermaye Hareketleri	48
4.1.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	48
4.2. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ve Gelir Dağılımı.....	49
4.2.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ve İlişkili Kavramlar	49
4.2.1.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	49
4.2.1.2. GSYİH'nın Bileşenleri	50
4.2.1.3. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Hesaplama Yöntemleri	51
4.2.1.4. GSYİH ve Yaşam Standardı	52
4.2.1.5. GSYİH'nın Nasıl Kullanıldığına Dair Yapılan Eleştiriler	53
4.2.1.6. GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)	54
4.2.1.7. Yeni Milli Gelir Serisi	55
4.2.2. Gelir Dağılımı	55
4.2.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	57
4.2.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı	57
4.2.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı	57
4.2.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	58
4.2.3. Gelir Dağılımını Belirleyen Yapısal Faktörler	58
4.2.4. Gelir Dağılımını Bozan Faktörler	59
4.3. Ödemeler Dengesi.....	60
4.3.1. Ödemeler Bilançosu Hesapları	62
4.3.1.1. Cari işlemler Hesabı	62
4.3.1.2. Sermaye ve Finans Hesapları	63
4.4. Borçlanma.....	65
4.4.1. Kamu Borçlanmasının Nedenleri	66
4.4.1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Borçlanma Nedenleri	66
4.4.1.2. Gelişmiş Ülkelerde Borçlanma Nedenleri	66
4.4.2. Kamu Borçlanmasının Türleri	67
4.4.2.1. İç Borçlar	68
4.4.2.2. Dış Borçlar	69
4.5. Enflasyon.....	71
4.5.1. Enflasyon Kavramı	71
4.5.2. Enflasyonun Sınıflandırılması	72
4.5.2.1. Talep Enflasyonu	72
4.5.2.2. Maliyet Enflasyonu	73
4.5.2.3. Fiyat Enflasyonu	73
4.5.2.4. Diğer Enflasyon Türleri	73
4.5.3. Enflasyonun Nedenleri	74
4.5.3.1. Aşırı Talep	74
4.5.3.2. Kısa Dönemde Azalan Marjinal Verim	74
4.5.3.3. Sosyo-Ekonomik Gelir Grupları Arasındaki Gelir Çekişmesi	75
4.5.3.4. İthal Enflasyon	76
4.5.3.5. Enflasyon Beklentileri	76
4.5.4. Enflasyonun Zararları	76
4.6. Bilim Ve Teknolojinin Ekonomik Güvenlikle İlişkileri.....	78
4.6.1. Tanım.....	78
4.6.2. Bilim ve Teknolojinin Önemi.....	79
5. EKONOMİK GÜVENLİK: TÜRKİYE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	82
5.1. Sermaye Hareketleri ve Türkiye Ekonomisi.....	82

5.1.1 Türkiye’de Finansal Serbestleşme Süreci	82
5.1.1.1. Döviz Kuru Politikasının Değişmesi	83
5.1.1.2. Faiz Oranları Üzerindeki Devlet Denetiminin Kaldırılması	84
5.1.1.3. Sermaye Piyasası Kanunu ve Sermaye Piyasası Kurulu’nun Kurulması	85
5.1.1.4. Devlet İç Borçlanma Senetleri İhalelerine Başlanması	85
5.1.1.5. Merkez Bankası Bünyesinde Piyasaların Kurulması	86
5.1.1.6. Sermaye Hareketlerinin Liberalleştirilmesi	87
5.1.1.7. Bankacılık Sektörüne İlişkin Reformlar ve Düzenlemeler	88
5.1.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	91
5.2 Türkiye’de Milli Gelir ve Gelir Dağılımı.....	93
5.2.1 Türkiye’de Milli Gelir	93
5.2.2. Türkiye’de Gelir Dağılımı	94
5.3. Ödemeler Dengesi ve Türkiye.....	95
5.4. Türkiye’nin Borçlanma Süreci.....	98
5.5. Türkiye’de Enflasyonun Seyri.....	102
5.5.1. Türkiye’de Enflasyonun Kaynakları	105
5.6. Türkiye’de Bilim ve Teknoloji.....	107
6. SONUÇ	
.....	111
KAYNAKÇA.....	118
ÖZET.....	123
ABSTRACT.....	124

KISALTMALAR

Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
BDDK	: Bankacılık Dzenleme ve Denetleme Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dnya Ticaret Örgütü
EGK	: Ekonomik Güvenlik Konseyi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GK	: Güvenlik Konseyi
GSMH	: Gayrı Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	: Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MFA	: Çok Elyaflılar Anlaşması
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDE	: Tarife Dışı Ticaret Engeli
TMSF	: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
TZE	: Tam Zaman Eşdeğeri
ÜFE	: Üretici Fiyatları Endeksi

TABLÖLAR

Tablo 1. Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi.....	93
Tablo 2. GSYİH ve Büyüme Oranları.....	94
Tablo 3. Gelir Dağılımı Araştırmalarında %20'lik Dağılımlar.....	95
Tablo 4. Kişi Başına Milli Gelir.....	95
Tablo 5. Ödemeler Dengesi.....	97
Tablo 6. TCMB Brüt Döviz Rezervleri.....	98
Tablo 7. AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku.....	98
Tablo 8. Toplam Kamu Net Borç Stoku.....	99
Tablo 9. Türkiye Brüt Dış Borç Stoku (Milyar Dolar).....	100
Tablo 10. Dış Borç Stokuna İlişkin Oranlar (%).....	101
Tablo 11. AB Üyesi Ülkelerde AB Tanımlı Borç Stoku / GSYH (%).....	102
Tablo 12. Enflasyon Oranlarının Gelişimi (%).....	105
Tablo 13. Patent Başvurularının Yıllara Göre Dağılımı.....	109
Tablo 14. AB Üyesi ve Aday Ülkelerin Toplam Yayın Sayıları 2001 -2005..... (SCI, SSCI, AHCI)	110

ÖNSÖZ

Son yıllarda dünyada yaşanan krizler, özellikle 2008 yılında Amerika'da yaşanan Mortgage Krizi, şu anda içinde bulunduğumuz sistemin kurucusu olan bir ülkede bile büyük çapta bir krizin varolabileceğini bizlere göstermiştir. Artık dünya eskisi gibi silahla değil ekonomiyle yönetilmektedir ve ülkelerin elindeki en büyük silah ekonomik araçlardır. ABD'nin bile ekonomik açıdan sıkıntıya girmesi nedeniyle dünya siyasetindeki ağırlığının azalması -ki daha önce Rusya'nın yaşadığı gibi- bizim gibi gelişmekte olan ülkelere de ders olmaktadır. Artık öncelik ekonomik güvenlidir. Ekonomik güvenliğini sağlayan ülkeler uluslar arası toplumda daha çok kabul görmekte ve söz hakkı olmaktadır. Bu çalışmayı yapmamdaki amaç; ülkemizin ekonomik güvenliğine verilen önemi yansıtmak ve ekonomik güvenliğimizi sağlamamız adına almamız gereken önlemleri belirtmektir.

Bu çalışmamda bana yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Sadettin PAKSOY nezdinde tüm İktisat Fakültesi Öğretim Üyelerine, çalışmalarımnda her zaman desteklerini gördüğüm eşim Meryem AYDIN'a, oğlum Tarık AYDIN'a ve bu çalışmayı yapmam konusunda bana fikir veren oğlum Furkan AYDIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

1. GİRİŞ

Dünyamız yeni bin yıla hızlanan küreselleşme olgusu ile birlikte yeni bir adım atmıştır. Bir dizi ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yenilikler getiren bu olgu, mevcut kurum ve kuralları değişime zorlayacak bir gelişme göstermektedir. Globalleşen dünya ekonomik düzeni içinde bir ülkede meydana gelen gelişmeler sadece o ülkeyi değil, o ülkenin ekonomik bağlantısı olan ülkeler yoluyla tüm ekonomileri etkiler bir hal alabildiğinden uluslararası kuruluşların da ülkelerin iyi yönetilmelerine olan ilgisi son yıllarda artan bir yoğunluk kazanmıştır.

Yeni dünya şartları global ekonomik ve global güvenlik sorunlarına dönük arayışlar neticesinde oluşmaktadır. Gerek ekonomik gerekse güvenlik alanındaki global sorunlara çözüm arayışları, özellikle ABD'nin yeni yaklaşımları ile birlikte güvenlik odaklı olmaktadır. Türkiye de bu yeni oluşan şartların etkilerini en çabuk ve en etkili hissedenden ülkelerden biridir.

Siyasi ve askeri varlığın devamı ve gücü stratejik olarak ekonomi ile doğrudan ilişkilidir. Ülkelerin milli güvenliklerinin sadece sınırlarda ordular tarafından sağlandığını düşünmek doğru değildir. Yeni oluşan şartlar içinde ülkelerin konumlarını ve kararlarını etkileyecek en önemli unsur ise güvenlik ve ekonomik açıdan yeterli olma durumudur. Bu yeterli olma durumu bizleri "güvenliğin ekonomisi ve ekonominin güvenliği" kavramlarına götürmektedir. Milli güvenlik tek boyutlu değil çok boyutludur ve askeri güvenlikle birlikte ekonomik güvenlik bir ülkenin güvenliğinin en önemli unsurlarındandır. Özellikle globalleşme sürecinde ekonomik etkilerin de bir sonucu olarak artık bu iki kavram çok önem kazanmaktadır. Güvenliğin ekonomisi; bireyin yaşam alanının güvenliğinden başlayıp kamusal alanın güvenliğine ve en üstte ulusal güvenliğin mevcudiyetine kadar gitmektedir. Güvenliğin ekonomisi için ekonominin güvenliğini sağlamak temel esastır. Ekonominin güvenliği ise üç aşamalıdır. Birinci aşama, ekonomik yapının global ölçeklerde üretim, rekabet ve kalite olanaklarına sahip olmasının sağlanmasıdır. İkinci aşama, ekonomik yapının gereken olanaklarla donatılmasını ve sürdürülmesini sağlayacak bir yönetime sahip olmasının sağlanmasıdır. Üçüncü aşama ise, kurumsal ve sektörel olarak ekonomik yapının fiziki ve stratejik güvenliğinin sağlanmasıdır. Modern güvenlik yaklaşımının geleceğinde ekonominin güvenliği ve güvenliğin ekonomisi arasındaki ilişki öncelikli yerini koruyacak ve ekonomik tehditler güvenlik açısından birincil seviyeye çıkartılacaktır.

Ekonomi politikalarının temel amacı makro ekonomik istikrarın sağlanması ile sürdürülebilir ekonomik büyüme ve dengeli gelir dağılımı için uygun çevre şartlarının sağlanmasıdır.

Bir ülkenin ekonomik güvenliğine, kişi başına düşen GSMH miktarı, bütçe açıkları, borçlanma gereksinimi, borç yönetimi, enflasyon, ihracat ve ithalat vb. ekonomik göstergelerindeki olumlu veya olumsuz seyirleri doğrudan etki yapmaktadır. O nedenle ekonomi, dış ülkelerdeki olumsuz ekonomik gelişmelerden etkilenmeyecek veya en az etkilenecek şekilde, sağlam temellere dayandırılarak yapılandırılmalı, yönetilmeli ve ekonomik güvenliği tehdit etmeyecek, krizlere neden olmayacak uygulamalara gidilmelidir. Ekonomik güvenliği etkileyecek göstergelerin, uluslararası ekonomi kuruluşlarının kabul ettiği gösterge sınır değerleri içinde kalacak şekilde, ekonomi politikaları üretilmeli ve uygulamaya konulmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, globalleşen dünya ekonomik düzeniyle beraber gün geçtikçe önem kazanmakla birlikte, ülkemizde bugüne kadar üzerinde çok durulmamış ekonomik güvenlik kavramını tanımlamak, ekonomik güvenliğe etki eden unsurları açıklamak, ekonomik güvenlik ile güvenlik ekonomisi ve güvenlik siyaseti arasındaki ilişkileri irdelemek; bunların yanı sıra özellikle globalleşmenin, sermaye hareketlerinin, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ve temel ekonomik göstergelerin ekonomik güvenliği ne şekilde etkilediği üzerinde durarak, ekonomik güvenliği sağlamak adına, bilhassa ülkemiz örneğinde izlenmesi gereken ekonomik, siyasal ve güvenlik politikalarının nasıl olması gerektiğini tartışmaktadır.

Ekonominin güvenliği; ekonomide kamunun işlevlerini sürdüreceği gelir kaynaklarına sahip olması, ödemeler sisteminin çalışması, iç ve dış kamu borç servislerinin yapılabilmesi, kamu finansmanının sürdürülmesi, bankacılık sisteminin sistematik riskten uzak çalışması ve gelir dağılımında dengenin sosyal yaşamı tehdit etmeyecek düzeyde sağlanmasıdır. (SAE,2003: 1-2)

Ekonomik güvenlik, devlet gücü ve halkın kabul edilebilir refah seviyesini devam ettirebilmek için gerekli olan piyasalara, sermaye ve tabii kaynaklara ulaşmasıyla ilgilidir.

Bu tanımların analizinden yola çıkıldığında ekonomik güvenlik, ekonomi ile ilgili olan göstergelerin, uluslararası ekonomi kuruluşlarının kabul ettiği gösterge sınır değerleri içinde bulunması, ekonomik hareketlerin topluma güven vermesi şeklinde anlaşılmaktadır.

Bir ülkenin ekonomik güvenliği, ulusal güvenlik çerçevesinde oluşturulmuş, devletin ekonomik amaç ve hedefleri, politika mekanizmaları ve tedbirleri konusunda temel yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu bir anlamda, ortadan kaldırılması gereken ya da nötrleştirilmesi

zorunluluk arz eden temel ulusal menfaatleri tehdit eden unsurlardan etkilenmektedir. Bu çerçevede tehditler oldukça farklı ve karmaşık alan ve yönlerden kaynaklanabileceği gibi, içsel ve dışsal faktörlere bağlı olarak, toplum hayatını etkileyen alanlarla da ilgili olabilmektedir. (Ekren, 2003 s:123)

Ekonomik güvenlik kişisel çabalar yönünden de oldukça önemlidir. Emeklilik, kaza, hastalık, hayat, işsizlik sigortaları gibi işçiye sürekli gelirini hayatı boyunca sağlayacak ekonomik korunma biçimleri günümüzde çok geliştirilmiştir. Burada söz edilen güvenlik önlemlerinin bazıları, hükümet tarafından kanuni birer zorunluluk haline bile getirilmiştir. Güvenlik önlemlerinin örgüt içi politikalarla düzenlenmesi mali yönden oldukça fedakarlık isteyen bir konudur. Güvenlik duygusu belirli bir iş çevresine yada iş koşullarına uymaktan doğan kendine güven duygusunu da içerir. Bir örgütte bir kimse , ne yapacağını, kiminle çalışacağını, nasıl yapacağını ve ne ölçüde başarı elde edebileceğini bilerek çalışırsa kendine güveni çok artacaktır. (Eren , 1998 s:98)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods'ta tasarlanan uluslararası ekonomik sistemin, çağımızın gereksinimlerine yanıt vermede yetersiz kaldığı ve yapının değişen güç dengelerine göre yeniden yapılanması gerektiği konusunda geniş bir mutabakat vardır. Esasen, Soğuk Savaş'ın sona erışı ve Sovyet Bloğunun çöküşü tüm uluslararası ilişkilerin - siyasi, askeri ve ekonomik - yeniden genel bir değerlendirmesi için güçlü bir ivme sağlamış, yeni dünya düzeni tasarımları ortaya konulmaya başlanmıştır. Aynen 1944'de yaşanıldığı gibi, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, serbest ticaret ve yatırım ortamı içinde sağlayabilecek yeni bir uluslararası sistem tesisi için arayış sürmektedir. Büyük ekonomik güç odakları ve uluslararası kuruluşlar, bu ihtiyaca uygun şekilde yeniden yapılanma çabası içindedirler. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kuralları tek başına yazabilecek güçte olan ABD, bugün artık hareket serbestisini büyük ölçüde kaybederken, önemli kararlar için, çok kutuplu siyasi ve ekonomik düzen içinde, G-7 üyesi ülkeler ve Çin, Rusya, Hindistan gibi yükselmekte olan yeni güçlerle uzlaşmaya varılması bir zorunluluk haline gelmeye başlamıştır. Dünya ekonomisinde tek bir egemen olmadığı için yeni düzende kuralların nasıl ve kimler tarafından yazılacağı konusunda ortak bir anlayışa ulaşılması zor görünmektedir. Asya'dan başlayıp dünyanın dört bir tarafına yayılmış olan ekonomik bunalım güçlü bir ekonomik hükümrana olan ihtiyacı bir kez daha gözler önüne sermektedir.

1990'ların en fazla sorulan sorusu, uluslararası ekonominin küreselleşmesi ve ülkeler arasında ekonomik bağımlılığın artmasının dünyada daha geniş işbirliğine mi, yoksa daha karmaşık çatışmalara mı yol açacağı üzerinde yoğunlaşmaktadır. 1970'lerin petrol ve kaynak kıtlıkları ile 1980'lerin borç ve çevre bunalımları sonucunda, gelişmiş ülkeler, gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkeler grubunun ekonomik geleceklerinin esasen birbirine bağlı olduğunu kavramaya başladılar. Böylece, Üçüncü Dünya ile Birinci Dünya arasındaki ayırım da gün geçtikçe anlamsız hale geldi. Ticaret, giderek küreselleşirken, en büyük sanayileşmiş ülkeler bile, mevcut koşullarda, tek başlarına yol alamayacaklarını anlamakta, diyalog kanallarını açık tutmaya çalışmaktadırlar. Doğal ve mineral kaynakların kıtlığı, küresel çevre tehditleri, artan uluslararası yasadışı göçmenler ve hızla yükselmekte olan yeni pazarlar karşısında gelişmiş ülkeler, ekonomik bakımdan bir zamanlar "Üçüncü Dünya" olarak tanımladıkları ülkelere artan ölçüde bağımlı hale geldiler. Örneğin, Üçüncü Dünya, halen ABD'nin toplam yakıt ithalinin yüzde 80'ini, sanayi ürünleri ithalinin yüzde 26'sını, sermaye mallarının yüzde 25'ini ve tüketim malları ithalinin yüzde 53'ünü sağlamaktadır. Bu ülkeler aynı zamanda yükselmekte olan önemli bir ihracat piyasası oluşturmaktadır (ABD'nin toplam ihracatının yüzde 40'ı bu ülkelere gitmektedir). Bu ülkelerdeki ekonomik durgunluk, sanayileşmiş ekonomilerde azalan ihracat ve kaybolan istihdam anlamına gelmektedir.

Öte yandan, ihracat yönelimli birçok yoksul ülkenin ekonomik refahının da, zengin ülkelerin makro-ekonomik politikalarına bağımlı olduğunu belirtmek gerekiyor. Üçüncü Dünya'nın ihracat gelirlerinin düzeyini ve ekonomik büyümesini belirleyen temel unsur, sermaye akışı ve teknoloji transferi dışında, gelişmiş ülkelerin düşük enflasyon yüksek ekonomik büyüme gerçekleştirme yetenekleridir. OECD tahminleri, dünya ekonomisinin yüzyılın sonuna kadar istikrarlı bir büyüme eğilimi göstereceği yönündedir.(TÜSİAD, 1998:35-36)

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, büyük bir dinamizm kazanan dünya ticaretinin sürükleyici gücü, Anglo-Sakson ekonomik liberalizmi idi. Uluslararası ekonomik ilişkilerde sınırsız rekabet ortamının uzun dönemde bütün tarafların yararına olacağı düşüncesi hakimdi. Bu bağlamda, 1948 yılında ilkin 23 ülke arasında imzalanmış olan GATT ile uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine dönük üç temel ilke benimsenmişti: "ayırım yapmama", "ticaret ilişkilerinin çok taraflılığı" ve "karşılıklılık". Anlaşmada ayırım yapmama ilkesine uygun olarak benimsenen en çok gözetilen ulus kaydına göre, taraf devletlerden birinin bir diğer taraf devlete gümrük tarifeleri konusunda sağlamış olduğu bir kolaylıktan, GATT'a üye olan diğer bütün devletler de otomatik olarak yararlanabileceklerdi.

İçinde bulunduğumuz dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrası liberalizmin yerini "yeni korumacılığa"; artık etkinlikleri kalmayan gümrük tarifelerinin de yerini, "tarife dışı ticaret engellerine (TDE)" bıraktığı bir dönemdir. (Boltho,1995 s:147) Bu dönemin karakteristik bir özelliği, bilhassa Avrupa'da kendi aralarındaki ticaret engellerini ortadan kaldırmak yolunda önemli ilerlemeler kaydeden gelişmiş sanayi ülkelerinin, kendilerini geliştirmekte olan

ülkelerden yükselen yeni rekabet tehdidine karşı korumak için yeni önlemler geliştirmeye başlamış olmalarıdır. Tarım alanındaki telafi edici vergiler sistemi, ithalat kotaları, düzenli pazarlama anlaşmaları gibi çeşitli şekiller altında karşımıza çıkan tarife dışı engeller bunlar arasındadır. Gümrük tarifelerine dayalı korumacılığın GATT çerçevesinde giderek azaltıldığı, küreselleşme akımlarının güç kazandığı bir ortamda, TDE' lerin dünya ticaret ve yatırım çabalarını sekteye uğratacak ölçüde önem kazandığı dikkati çekiyor. Dünya Bankası'nın bir raporuna göre, 1964'ten beri GATT müzakerelerinin gündeminde bulunan tarife dışı engellerden 1966-86 döneminde etkilenen ithalat hacmi ABD'de %20, Japonya'da %40 ve Avrupa Birliği'nde %160 artış göstermiştir. Başka bir deyişle, 80'li yıllarının sonuna gelindiğinde AB ithalatının yarısından fazla bir bölümü, ABD ve Japonya'nın ithalatlarının ise %20 ve %40'lık bir kısmı TDE'lerden etkilenmekteydi. Tabiatıyla, bu durum, üç büyük ekonomi arasında en çok TDE'lere başvuran AB ile 1 Ocak 1996 tarihinden bu yana Gümrük Birliği içinde bulunan Türk ekonomisi, özellikle de sanayisi, için yaşamsal önem teşkil etmektedir.

"Yeni korumacılık" adı verilen ve özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak adeta GATT öncesi dönemde etkili olan gümrük duvarları ile korunmanın yerine ikame edilen bu sistemin kullandığı etkili gümrük tarifesi dışı engellerden birisi de anti-damping uygulamalarıdır. GATT sisteminde de tanınan anti-damping uygulaması "belirli bir dış pazara girmek, pazardaki payını arttırmak veya muhafaza etmek maksadıyla ihraç etmek istediği ürünü iç pazarda olduğundan daha ucuza veya maliyetinin altında bir fiyatla sözkonusu dış pazara arz eden yabancı üretici veya ihracatçıya karşı aynı malları yurt içinde üreten üreticileri korumak amacıyla salınan bir vergi" olarak tanımlanabilir. Verginin miktarı, iç pazardaki fiyat ile ucuzlatılmış ihraç fiyatı arasındaki farka eşittir. Görüleceği üzere, ticaret liberalizasyonu teorisi ile sanayileşmiş ülkelerdeki uygulama neredeyse taban tabana zıttır. OECD üyesi ülkeler liberalizasyonu ekonomik bir ideoloji olarak onayladıkları halde ticaret uygulamaları tam tersi bir istikamete işaret etmektedir. Uruguay Round müzakerelerinin başladığı 1986'dan bu yana 60'ın üzerinde gelişme yolundaki ya da eski sosyalist ülke ticaretini tek taraflı olarak serbestleştirirken, sadece 12 sanayileşmiş ülke buna aynı şekilde karşılık vermiştir.(TÜSİAD, 1998:40-41)

Ekonomik güvenlik kavramının önemi, küreselleşmeyle birlikte dünyada yerini almıştır. Dünya ekonomisine yön veren büyük sermaye sahibi şirketler, sermayelerinin güvenli bir ortamda serbestçe dolaşımını sağlayabilmek için, uluslar arası ölçekte bağlayıcı kararlar alan ticari örgütlenmelere gitmişlerdir. Bu örgütlenmelerde Birleşmiş Milletler de kullanılmıştır. Güçlü sermaye, ülkelerin ulusal sınırlarını dikkate almadan kolayca ulusal ekonomileri etkiler

hale gelmiştir. Devletler, geçmişte ülke ekonomilerine doğrudan müdahale edip yön verirlerken, bu yeni örgütlenmeler nedeniyle ellerindeki politika aletleri aşındırılmıştır. Bu durum, özellikle gelismekte olan ülke ekonomileri için çok büyük tehdit ve rizikolar oluşturmuştur.

Gelişmiş ülkeler, uluslar arası ekonominin çerçevesini kendileri çizmekte ve kurallarını kendileri belirlemektedirler. Daha sonra bunlara uyulmasını kontrol edecek ve yaptırım gücü olan örgütlenmelere gitmektedirler. Bu sistemin dışına çıkan ülkelere ekonomik yaptırımlar uygulanmasını öngörmektedirler. Esasen, tüm dünyada uygulanmakta olan ekonomik kurallar, 1945 yılında Bretton Woods'ta Keynes tarafından ortaya konulan kurallardır. Bu kurallara Türkiye dahil tüm ülkeler uymaktadır. Arkasından ekonomik ortamı yaratan örgütlenmelere gidilmiştir. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ilk uluslararası kuruluşlardır.

Oluşturulan bu ekonomik yapının güvenli bir ortamda yürütülmesi ve belirsizliğe düşmemesi için, ekonomik güvenliğin nasıl takip edileceğine dair yeni bir boyut ortaya konulmuştur. Böylece (G-7) örgütü ortaya çıkmıştır. Daha sonra , Dünyada karşı gürültüler çıkmasını diye Rusya'yı da yanlarına alarak (G-8) sanayileşmiş sekiz ülke haline getirilmiştir. Bu ülkeler, Dünya' da uygulanacak ekonomik kuralları ortaya koymaktadırlar. Bu kurallar; Türkiye, Hindistan, Ortadoğu veya Afrika ülkeleri gibi ülkelerin ekonomilerinin ileriye gitmesi için değil, bu ülkelerde gelişmiş ülkelerin ekonomik çıkarlarının gözetilmesi amacıyla ortaya konmuştur. Bu kurallar manzumesinin savunucusu ve takipçisi olarak, Dünya Ticaret örgütü devreye sokulmuştur. Böylece uluslar arası sermaye dış ekonomik gelişmelere karşı ekonomik güvenceye alınmaya çalışılmıştır. Tarihte ticari ilişkileri, taraf ülkeler karşılıklı çıkarlar doğrultusunda yürütmekte iken dahi, zafiyeti olan ülkelerin ekonomileri kırılmış ve yönetilemez hale gelmiştir. Böyle bir örgütlenme halinde, ekonomilerin yönetilmesindeki zorlukları tahmin etmek zor değildir.(MGA, 2003 s:72)

Post-modern anlayışın ekonomik güvenlik fonksiyonu; küreselleşme ile birlikte, ulus-devletlerin güçlü merkez sermayeler yörüngesinde ve denetiminde ufak adacıklar halinde sömürü merkezleri haline getirilmesi, dünya kaynaklarının paylaşılmasında, merkezin beslenmesine yönelik olarak ve merkezin hâkimiyetine uygun bir dünya sistemi ortaya çıkarma riski taşımaktadır (Barnett, 2005: 7-8)

Ekonomik Güvenliğin ele alındığı ve Türkiye'nin durumun incelendiği bu çalışma ikincil verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışma Giriş ve Sonuç bölümleri dahil altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde ekonomik güvenlik tarihsel süreç içinde genel olarak açıklanmıştır. İkinci bölümde ekonomik güvenlik ve ekonomik güvenlik unsurları ve ekonomik güvenliğin güvenlik siyasetindeki yeri ele alınmıştır.

Globalleşme ve ekonomik güvenlik üçüncü bölümde, ekonomik değerlendirmelere esas teşkil eden ölçütlerle ekonomik güvenlik arasındaki ilişkiler dördüncü bölümde, ekonomik güvenliğin Türkiye değerlendirilmesi ise beşinci bölümde incelenmiştir.

Tezin altıncı ve son bölümünü “Sonuç” oluşturmaktadır. Bu bölümde genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. EKONOMİK GÜVENLİK VE EKONOMİK GÜVENLİK UNSURU

Ulusal ekonomik güvenlik, ülkenin sürdürülebilir evrensel boyutta büyüme ve kalkınma yetkinliği ve refleksini oluşturma ve koruma olgusuna özel bir vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda makroekonomik istikrar, kurumsal kapasite, dışa açıklık ve öğretim yapısı büyük önem taşımaktadır. Devlet tüketiminin yapısı ve özelliği, enflasyon düzeyi ve dış ticaret hadlerinin durumu, yasal çerçeve, piyasaların işleyiş biçimi, sağlık ve öğretim sistemi, finansal kurumların faaliyetleri, devlet bürokrasisinin yapısı ve özelliği ekonomik güvenliği etkileyen değişkenleri doğrudan ve dolaylı olarak şekillendiren çevre koşullarını oluşturmaktadır.

Dikkate alınacak öncelikler setinin temel bileşenleri, ülkelerin mevcut ve muhtemel geleceğe yönelik yaklaşım çerçevesinde dikkate aldıkları ekonomik yapı ve ilişkiler sistemine bağlı bulunmaktadır. Uluslararası ekonominin gelişim sürecine uyum açısından ekonominin yapısal değişim sürecinin özelliği, bilimsel ve teknik potansiyelin uygun şekilde ekonomik yapıya entegre edilip edilmediği, temel besin ve gıdalar açısından ekonominin kendi kendine yeterlilik düzeyi, ekonomiyi yönetilebilirlik etkinliği, kayıt dışı ekonominin boyutuna bağlı olarak yasal olmayan faaliyetlerin değişim oranı, toplumun sosyo-kültürel açıdan farklılaşma eğilimi ve nüfusun demografik özelliği üzerinde durulması gereken temel faktörler durumundadır. (Ekren, 2003 s:69-70)

2.1. Ekonomik Güvenliği Tehdit Eden Unsurlar

Ekonomi programları ve politikalarının tasarımında güvenliğin ekonomisi ve ekonominin güvenliğinin sağlanması yaklaşımı ön plana çıkarılırken, ekonomide karşılaşılan riskler özellikle ekonominin güvenliğinin sağlanması konusunda tehditler oluşturmaktadır. Daha sonrasında da bunlar güvenliğin ekonomisi için tehdit haline dönüşmektedir.

Ekonominin bugünkü koşulları içinde karşılaşılabileceği en önemli tehdit sistematik olarak oluşacak aşağıdaki zincirde ifade edilmektedir;

1. Kamu harcamalarının reel kaynaklar olmaksızın genişletilmesi ile mali disiplinden uzaklaşılması, enflasyon ile mücadelede gecikme ve gevşeme.

2. Bu iki eğilimin güçlenmesi ile birlikte kamu finansmanında gönüllülüğün azalması, nominal faiz oranlarının (reel faiz oranlarının) yükselmesi ve kamu iç borç stokunun çevrilmesinde kesintiler,

3. Bankacılık sisteminde kamu kağıtları stokundan oluşan aktiflerin hızla değer kaybı, yükümlülüklerin karşılanamaması halinde sistematik risk tehdidinin oluşması ve ödemeler sisteminde kilitlenme.

4. Ülkenin uluslararası kredibilitesinin düşmesi, dış kaynak temininde sıkıntı yaşanması (SAE, 2003 s:4)

Bu zincirin dışında ekonomik güvenliği tehdit eden unsurları tek tek ifade edecek olursak;

2.1.1.Yolsuzluk

2001 ekonomik krizinin asıl nedeni, kamu bankalarının görev zararları idi. Siyasilerin direktifleri ile Ziraat, Halk ve Emlak bankaları gibi büyük devlet bankalarından parti yandaşlarına ve medya patronlarına geri dönmeyen krediler açılmıştı. Bu durumda aktif riski yükselen ve 2000 yılı sonunda 22 milyar 100 milyon dolar görev zararları (hazineden tahvil aktarılarak kapatılan bu rakama faizler eklendiğinde zarar 2003 yılı sonunda 70 milyar doları buldu) hazine tarafından karşılanamayan söz konusu kamu bankaları, Türkiye'nin önce ödeme sistemini kilitleyerek yaşanan son krizin pimini çeken aktörler olmuşlardır. Bunun dışında da her dönemde yolsuzluklar yapılagelmiş ve ülkemizde ekonomik güvenliği tehdit eden unsurların başında yer almıştır.

2.1.2. Siyasi İstikrar

Siyasi istikrar ekonomik istikrar ile yakından ilgilidir. Bir ülkede demokrasinin kurum ve kuruluşlarıyla yerleşmesidir. Üçüncü 5 yıllık kalkınma programı uygulanırken (1973-1977) 7 kez hükümet değişikliği yaşanmıştır. Bu yıllarda ekonomik veriler bozulmuş ve ekonomik güvenliğimizi zafiyete uğratmıştır. 2008 yılı içerisinde iktidarda bulunan partiye açılan kapatma davasına kadar ülkemizde de siyasi istikrarın varlığıyla paralel olarak ekonomik verilerde de ciddi iyileşmeler sağlanmıştır. Bu örnekler de bize ekonomik güvenlik ve siyasi istikrarın birbirine ne kadar bağımlı olduğunu göstermektedir.

2.1.3. İç Güvenlik Zaafiyeti

PKK terör örgütünün Ağustos 1984'te terörist faaliyetlerine başlaması elbette tesadüfen olmadı. Aralık 1983'ten itibaren ekonomik reformlarla önemli bir başlangıç yaptıktan sadece sekiz ay sonra PKK Türkiye'nin yoluna çıkarıldı. 24 yılda 350 milyar dolara yakın paramızın heba olduğu bir sürece böylece girdik. Bu zaafiyet hala devam etmektedir ve ekonomik güvenliğimizi tehdit edici nitelik taşımaktadır.

2.1.4. Medya

2001 krizi öncesi isteyene banka kurma izni verilmiştir. Güçsüz sermaye yapıları ve rasyonel olmayan çalışmaları nedeniyle bankalar iflas edince, mevduatta yüzde yüz devlet güvencesi olduğu için zararı devlet ödemek zorunda kalmıştır. Her gazete patronu bir banka ve televizyon kanalı sahibi olmaya başlamıştı. Gazeteler kendi şirket ve bankalarının menfaatleri istikametinde yayın yapmaktan çekinmiyordu. Gazete patron ve yöneticileri işleri yolunda gitmeyince veya istediklerini elde edemeyince tehdide varan ifadeler kullanmaktan kaçınmamaktalardı. Günümüzde de siyasiler ile medya grubu sahipleri arasında çıkan tartışmalar ya da anlaşmalar medya ve siyasetin ve dolayısıyla yolsuzluğun nasıl iç içe geçtiklerini gözler önüne sermekte ve bu da ekonomik güvenliğimizi tehdit eden bir başka unsur olarak göze çarpmaktadır.

2.1.5. Sermayenin Küreselleşmesi

Sermayenin küreselleşmesinin iki boyutu vardır: 1) Doğrudan Yabancı Sermaye: Küresel bir şirketin ev sahibi bir ülkedeki bir girişim üzerinde kontrol sağlaması veya bu ülkede doğrudan bir yatırım gerçekleştirmesi durumudur; 2) Finansal küreselleşme: Küresel sermaye 24 saat boyunca uluslararası piyasalarda saniyenin binde biri kadar bir hızla dolaşabilmektedir. Bu hızla uluslararası piyasalarda dolaşan yüksek tutardaki paranın ancak yaklaşık %10'u mal veya hizmet ticareti ile ilgilidir. Dolayısıyla bugün küresel para trafiği son derece kazançlı bir oyun haline gelmiştir. Fiiliyatta küresel sermaye getirinin yüksek olduğu dönemlerde ilgili ülkede yatırım yapmakta ve en ufak güvensizlikte toptan bütün yatırımlarını o ülke dışına çıkararak o ülkede ciddi sermaye çıkışına sebep olmakta ve dolayısıyla ülkenin ekonomik güvenliğini tehdit etmektedir.

2.1.6.Örtülü Operasyon

Uluslararası ilişkilerde savaş ve diplomasinin etkisiz kaldığı durumlarda istihbarat dilinde Covert Action veya Covert Operation olarak tanımlanan örtülü faaliyetler devreye girer. Yabancı bir ülkenin siyasi kararlarını, liderlerini, kurumlarını veya otoritesini istenilen şekilde değiştirmek için yapılan, yapanların kimliklerinin saklı kaldığı veya inkâr edildiği operasyon veya programların genel adı olan örtülü faaliyetler, uluslararası ilişkilerde 1990'dan sonra giderek önem kazanmaya başlamıştır. Örtülü operasyonlar dört ana kategoriden oluşmaktadır. Bunlar; politik, ekonomik, psikolojik ve askeri operasyonlardır.

2.1.7. Küresel Şoklar

Dünyada; Türkiye, Çin ve Hindistan gibi yeni eksen ve uluslararası oyuncuların ortaya çıkması, NATO ve Avrupa Birliği'nin geleceği, Ortadoğu'da bir türlü tesis edilemeyen barış ve dünya liderinin kural tanımaz politikaları gibi yoğun bir stres birikimi mevcuttur ve kendini her açıdan hissettirmektedir. Ekonomik krizi de besleyecek şekilde bir siyasi veya askeri kriz her an karşımıza çıkabilir. Dünya üzerinde yaşanan bütün finansal krizlerde spekülasyon boyutu ön plandadır. Dünya finans piyasasının çok tehlikeli bir süreçten geçtiği ve yaklaşık 74 trilyon dolarlık finansal varlığın güvenli limanlar aradığı yadsınamaz bir gerçektir.

Dünya artık küresel şokların, küçük depremlerin yaşanacağı döneme girmektedir. Bunun temel nedeni; sermaye hareketlerinin serbestliğinin yarattığı küresel bulaşıcılık veya virüs. Böyle bir ortamda dış şoklara karşı yapılabilecek şeyler oldukça sınırlıdır.

Ekonomik güvenliği tehdit eden diğer önemli unsurlar ise; Terörizm, Sermayenin El Değiştirmesi, İç ve Dış Borçlar, Askeri Müdahaleler, Rezerv Para, Karapara Aklama ve Ekonomik İstihbarat Eksikliğidir.

Ekonomik güvenliği, daha geniş bir bakış açısıyla ele alınca, “küresel sermayeyle ilişki” önem kazanıyor. Acaba ülkeler için “sıcak paranın ani giriş- çıkışları bir güvenlik problemi olabilir mi?” Yabancı sermaye hangi koşullarda bir ülke için bir avantaj iken, hangi koşullarda dezavantaja dönüşebilir? Yüksek dış borç seviyesi acaba dış politikada yön tayin edici, bağımlılık yaratıcı bir etki oluşturmaz mı? Gelişmiş ülkeler, zor durumdaki ekonomilere borç para vererek bağımlılık ilişkisi kuruyorlar mı? “Ekonomik kriz çıkartmanın sanılandan çok daha kolaylaştığı günümüzde bu da bir dış politika enstrümanına mı dönüşüyor?” (Küçükkaya, 2008)

Yukarıdaki açıklamalardan ve sorulardan da anlaşılacağı üzere ekonomik güvenlik çok boyutlu bir kavram olma özelliğini taşımaktadır. Gerek ekonomi gerek güvenliği ilgilendirecek her husus ekonomik güvenliğe bir yönüyle etki etmektedir. Küreselleşme ve sonucunda gelişen sermaye hareketleri; borçlanma, dış ticaret, ekonomik göstergeler, kayıt dışı ekonomi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, beyin göçü, enerji güvenliği ekonomik güvenliği etkileyen unsurlardan bazılarıdır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde sıraladığımız bu kavramların ne ifade ettiği ve ekonomik güvenliğe etkilerinin ne şekilde gerçekleştiği ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

2.2 Ekonomik Güvenlik Konseyi

Ekonomik güvenlik kavramı Birleşmiş Milletlerin de gündeminde yerini almıştır. Bu amaçla Birleşmiş Milletler bünyesinde bir Ekonomik Güvenlik Konseyi kurulması gündeme gelmiştir. Ayrıca güvenlik konusunda da bir takım yenilikler gündemdedir. Şimdi sırasıyla hem güvenlik konusundaki yenilikleri hem de Ekonomik Güvenlik Konseyi konusundaki gelişmeleri ele alalım.

2.2.1. Güvenlik konusundaki yenilikler

Küresel güvenlik kavramı, devletlerin güvenliği kapsamında çıkararak kişi ve gezegenin güvenliğini kapsar biçimde genişletilmiştir. Aşağıda sayacağımız ilkeler bundan sonra BM nezdinde yapılacak antlaşmalara eklenecektir:

a. Herkesin, her devletin olduğu gibi, varlığının, güvenliğinin korunmasına hakkı vardır ve her devlet bu hakkı koruma zorunluluğundadır.

b. Küresel bir güvenlik politikasının esas amacı çatışma ve savaşları önlemek, çevrenin bütünlüğünü korumak ve gezegenimiz üstünde yaşamı tehdit eden ekonomik, sosyal, çevresel, siyasal ve askeri koşulları ortadan kaldırmak. Bu tehditlerin insanların ve gezegenin güvenliğini zorlamasını önlemek ve buhranları silahlı çatışmaya dönüşmeden durdurmak olmalıdır.

c. Askeri güç meşru bir siyaset aracı değildir. Ancak meşru müdafaa durumunda veya BM'nin gözetiminde meşruluk kazanır.

d. Ulusal savunmanın gereksinimleri ötesinde askeri güç geliştirmek veya BM eylemlerine mani olmak kişilerin güvenliğine karşı potansiyel bir tehdittir.

e. Kitle imha silahları meşru ulusal savunma araçları değildir

f. Silahların üretimi ve ticareti uluslararası toplum tarafından denetlenmelidir.

Bu kuralların uygulanması henüz kabul edilmiş değildir. Ancak, 2000'den beri toplanan BM komisyonları bu kuralların kabulü için çalışmaktadır. Kişilerin güvenliğinin korunması önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Kişilerin güvenliğine yapılan saldırılar ulusal sınırlar içinde önemli bir tehdit oluşturduğu zaman BM'nin, devletlerin içişlerine karışmama ilkesi geçerliliğini kaybetmektedir. Bu durumun uluslararası toplumun hak ve çıkarlarını tehlikeye attığı ileri sürülerek bir ülke içine müdahale edilebilmektedir. Bosna-Hersek, Makedonya'ya NATO müdahaleleri, sorun Sırbistan'ın içişleri olmasına karşılık, bu gerekçeye dayanmıştır. Bugün BM'de insani

nedenlerle bir ülkenin içişlerine karışılması için küresel uzlaşma olduğu ileri sürülür. Bu müdahaleleri kolaylaştırmak için BM Şartı'nın değiştirilmesi ileri sürülmektedir.

Güvenlik Konseyi'ndeki (GK) beş sürekli üyenin veto yetkisinin kaldırılarak, genişletilmiş GK üyelerinin insan haklarının açıkça ihlalinde insan haklarının korunması nedenine dayanarak uluslararası eyleme karar vermesi istenmektedir. Uluslararası alandaki hükümetler dışı aktörlerin BM önünde kendilerine 'dilekçe hakkı' tanınması ve bu aktörlerin bir ülke içinde insanların güvenliğinin ağır bir biçimde tehdit edilmesi durumunda konuyu bir dilekçe ile GK önüne getirmesine imkân tanınması istenmektedir. Konsey taraflar arasında barışçı yöntemleri uyguladıktan sonra, zorlama tedbirlerine gidecek ve son olarak güç kullanma kararı alacaktır.

Uluslararası barışı korumak için 'sürekli BM gücü' kurulması öneriliyor. Bunun için devletlerin petrol satışlarından yüzde alınması ve gücün yönetimi için de 'danışma komitesi' kurulması düşünülmektedir. Çatışma tarafları bu güce katkıda bulunmayacak. Bölgesel örgütler çatışmaların çözümünde önemli rol alacak. Genel Sekreterin barışa ilişkin yetkileri artırılacaktır. Nükleer silahsızlanma bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır.

2.2.2. Karşılıklı ekonomik bağımlılığın yönetilmesi

Küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelere etkisini azaltmak üzere, BM Komisyonu, 'Ekonomik Güvenlik Konseyi' (EGK) kurulmasını önermektedir. EGK' nın görevleri şunlar olacaktır:

- a. Dünya ekonomisindeki durumu sürekli denetlemek ve dünya siyaseti üzerindeki etkisini belirlemek;
- b. Dengeli bir kalkınmayı sağlamak için uzun dönemli strateji oluşturacak bir kadro kurmak;
- c. Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası gibi örgütlerin amaçlarını yeniden belirlemek;
- d. Ekonomik Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler içinde Güvenlik Konseyi gibi güçlü bir organ durumuna gelmesini sağlamak;
- e. 37 bin çokuluslu şirketin rekabet usulleri konusunda dünya ekonomisini rahatsız etmeyecek koşullar koymak ve bir Dünya Rekabet Bürosu tesis etmek;
- f. Borçlu az gelişmiş ülkelerin borçlarını azaltmak
- g. Artık işe yaramayan Ekonomik ve Sosyal Konseyi ortadan kaldırmak;

h. IMF'nin rolünü genişletmek, ödemeler dengeleri için kapasitesini artırmak, uluslararası para sistemini gözetim altına alarak karmaşıklıkları önlemek, özellikle büyük ülkelerin politikalarını yakından izlemek ve onların neden olduğu riskleri azaltmak yeni para çekme hakları tanımak ve yardım yapmaya devam etmek, az gelirli olan ülkelerin borçlarını affetmek.

EGK kurulması yönündeki çabaların nedeni: Washington uzlaşması denilen neoliberal modeller ve sosyalist çözüm yollarıyla, az gelişmiş ülkelerin kalkınmasının mümkün olmadığı anlaşıldı. Bir grup iktisatçı 3. dünya ülkelerinde, tabanda oluşan sosyal hareketlerin asıl kurtuluş çözümünü önerebileceğini ileri sürmektedir. Bangladeş'te Çipko, Meksika'da Zapatistalar, Peru'da Sendero Lüminoso hareketleri gibi. Bu yeni hareketlerin siyasal amacı yok. Zararlı gördükleri şeylerin düzeltilmesini ve haklarını istiyorlar. Örneğin, Meksika hükümeti Zapatistalara temsil ettikleri bölge için parti kurmalarını önerince, 'siyasal sistem içinde belli bir grubun haklarını korumuş olacakları' yanıtını aldı. Bu taban hareketlerine yeni sosyal hareketler denmektedir.(KÖNİ, 2002 s:26-27)

2.3. Ekonomik Güvenliğin Güvenlik Siyasetindeki Yeri

Güvenlik, insanların toplu olarak yaşamaya başlamaları ve devletler kurmalarıyla bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmış, kavram olarak bilimsel çalışmalara ancak İkinci Dünya Savaşından sonra konu olmuştur. Güvenlik kavramı, başlangıçta yalnız askeri ihtiyaçlar ve düzenlemeler için kullanılırken, günümüzde bir sosyal bilim kavramı olarak kullanılmaya başlanmıştır. İnsanların ve toplumların en temel güdüsü ve en ilkel ihtiyacı olan güvenlik karşılanamadığı takdirde, toplumların özgürlük ve refah arayışlarını gerçekleştirmeleri mümkün olamamaktadır.

Küreselleşmenin yarattığı dinamik ortamın da etkisiyle ulusal ve uluslararası güvenliğe yönelik tehditler farklılaşmış ve bu durum klasik güvenlik kavramını değiştirmiştir. Nitekim BM Genel Sekreteri tarafından "Tehditler, Riskler ve Değişim" konusunda görevlendirilen 'Akil Adamlar Grubu', 2 Aralık 2004 tarihli "Daha Güvenli Bir Dünya: Ortak Sorumluluğumuz" başlıklı raporlarında, "Dünyanın BM'nin kurulduğu dönemde öngörülemez tehdit ve risklerle karşı karşıya olduğunu, tehdit / risklerin artık hiçbir sınır tanımadığını, birbirleri ile bağlantılı olduğunu ve ulusal düzeyde olduğu gibi küresel ve bölgesel düzeylerde ele alınmayı gerektirdiğini vurgulamıştır. Söz konusu rapora göre, büyük çaplı ölümlere veya yaşam şansının azalmasına yol açan ve uluslararası sistemin temel birimi olan devleti zayıflatan herhangi bir olay veya süreç uluslararası güvenliğe tehdittir. (MGK Genel Sekreterliği)

Toplumların gelişmesi, devlet hâline gelmesi ve yetersiz kaynakların paylaşımında rekabetin yaşanmasıyla birlikte, devletlerin birbirlerine karşı kullanmak üzere oluşturduğu çeşitli yapı ve tehditlere karşı koymak üzere oluşan tehdidin özelliğine göre önlem alma gereği kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Devletlerin birbirlerine karşı bu hazırlıkları, 20'nci yüzyıla kadar yalnızca düşman silahlı gücüne karşı yapılırken son zamanlarda ise tarafların birbirlerinin tüm millî güç unsurlarına karşı yapılmaya başlanmıştır.

Böylece cephe gerisinde ve cephe savaşı öncesinde bir savaş stratejisi ortaya çıkmıştır. Bu duruma “Topyekun Savaş” adı verilmiştir. Bu kavramın evrensel boyut kazanması 1'inci Dünya Savaşı ile başlamış, 2'nci Dünya Savaşı ve sonrasında tamamlanmıştır.

Devletler veya devletler grubunun, diğer devlet veya devletler grubu üzerindeki çıkarlarını gerçekleştirebilmeleri için içeriden ve dışarıdan gereğinde kullanılmak üzere potansiyel tehdit yaratılması konusunda sürekli çabalar sarf edilmiş ve bu yönde politikalar oluşturulmuştur. Yaratılan potansiyel tehdidin ne zaman ve nasıl kullanılacağı hakkında senaryolar üretilmiş, kısa, orta ve uzun vadeli politikalar ve stratejiler geliştirilmiştir. Bunları karşılayabilmek amacıyla da karşı potansiyel tehdit ile onun politikası ve stratejisi ortaya konulmuştur.

Bu oluşum, tarihi süreç içerisinde de devam etmiştir. Bu da “millî güvenlik” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.3.1. Millî Güvenlik Kavramı

Millî güvenlik; devletin anayasal düzenini, millî varlığını, bütünlüğünü, milletler arası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bütün çıkarlarının yanı sıra, uluslar arası antlaşmalarla kararlaştırılan haklarını, her türlü iç ve dış tehdide karşı korumak ve kollamak üzere gerçekleştirilen faaliyetlerin bütünüdür.

Daha kısa bir tanımla millî güvenlik, devleti yıpratmak amacıyla yapılan veya yapılacak olan her türlü faaliyete karşı önlemler alınması ihtiyacıdır.

Millî güvenlik siyaseti ise: millî güvenliğin sağlanması ve millî hedeflere ulaşılması amacı ile Millî Güvenlik Kurulunun belirlediği görüşler dahilinde, Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilen iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti ifade eder.

Günümüzde, millî güvenliğin tanımı da yukarıda sınıflandırılan yeni tehditler çerçevesinde yapılmakta ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal her türlü konunun güvenlik boyutunun olduğu kabul edilmektedir.

Uluslararası temel anlaşmaların ortaya çıkış sebepleri, ortaya konuşlarındaki ilkeler ve bütünün yorumundan, güvenlik olgusunun sadece savaş, silahlı çatışma, kuvvet kullanma hallerinde değil, başta ekonomik, çevre, sağlık, sosyal ve eğitim olmak üzere bir bütün olarak ele alındığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nın 55'nci maddesi bu hususu teyit eder mahiyettedir.

Milli Güvenlik, bazen "kamu düzeni ve emniyeti " olarak anlaşılmaktadır. Ancak, bu şekilde anlaşıldığında, milli güvenlik; adeta genel asayiş hizmetine indirgenmiş olmaktadır. Oysa milli güvenlik, asayiş hizmetinin de üzerinde, güvenliğin en üst yapısı ve toplam güvenliğin bir şemsiyesi konumundadır.

İçeriği iç ve dış güvenlik ile savunma konularından oluşan milli güvenlik kavramı, teknik olarak kamu düzeninden farklıdır. Bu bağlamda, iç güvenliği ilgilendiren her olgunun kamu düzenini bozduğu söylenebilir de, kamu düzenini bozan her olgu milli güvenliği bozmayabilir. Bu çerçevede milli güvenlik;

- Yalnız halkın değil, devletin ve anayasal düzenin devamını da sağlayan hukuki, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri bulunan;

- Zaman ve yer açısından uzun süreli, devamlı, içten ve dıştan tehlike ve eylemleri içeren;

- Belirli bir bölgeyi ilgilendiren faaliyetlerden ziyade devletin tüm varlığını ve ülkesini ilgilendiren, hatta yalnız belli bir bölgede olsa bile tüm halkı etkileyen ve yerleşik düzeni bozan veya ortadan kaldıran nitelikteki hareketleri kapsayan bir olgudur.

2.3.2. Ekonomik Güvenlik ve Milli Güvenlik

Milli Güvenliğin bir unsuru olan ekonominin güvenliği, günümüz şartlarında hayati önem taşımaktadır. Bu anlamda ekonomik güvenlik; Çok olumsuz şartlarda, bir ülkenin kendi varlığını koruyup devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin kesintiye uğramadan kendi kaynakları veya kesintisiz diğer kaynaklardan karşılanabilmesi olarak ifade edilebilir. Burada, ülkenin kapalı bir ekonomik anlayış ile tamamen kendi içerisine dönük dünyadan izole edilmiş bir ekonomik yapıya sahip olarak varlığını devam ettirmesi anlaşılmamalıdır. Bununla birlikte küreselleşen dünyada, normal şartlarda bir ülkenin her bakımdan kendi kendine yeterli olması her zaman mümkün değildir. Bu durumda, ekonomik güvenlik açısından önemli olan unsur, girdi ve çıktıların dengelenebilmesi ve karşılıklı bağımlık esasına dayalı ilişkiler içerisinde ekonomik faaliyetlerini devam ettirmesidir.(MGA, 2003 s:32)

Güvenliğin ekonomisi; ülke güvenliğinin ve savunmasının sınır ötesinde , sınırlarda ve sınırlar içinde sürekli sağlanmasına ve caydırıcı güç olma vasfını koruyabilecek donanımların teminine dönük ekonomik yeterliliğe sahip olunmasıdır.

Ekonomide oluşacak riskler ve tehditler sadece makro ekonomik istikrar için ölçülmemeli, aynı zamanda güvenliğin ekonomisi ve ekonominin güvenliğinin sürdürülmesi için de ölçülmeli ve değerlendirilmelidir. Bu nedenle güvenliğin ekonomisi ve ekonominin güvenliği yeterlilik seviyelerini bozabilecek ekonomik riskler ve tehditler ortaya konmaktadır. Ancak öncelikle yeni dönemin global şartları ve Türkiye'nin durumu değerlendirilmektedir.

Ekonomi programları ve politikalarının tasarımında güvenliğin ekonomisi ve ekonominin güvenliğinin sağlanması yaklaşımı ön plana çıkarılırken, ekonomide karşılaşılan riskler özellikle ekonominin güvenliğinin sağlanması konusunda tehditler oluşturmaktadır. Daha sonrasında da bunlar güvenliğin ekonomisi için tehdit haline dönüşmektedir. (SAE,2003 s:6)

Ulusal güvenlik stratejik güvenliğin en üst yapısı ve toplam güvenliğin bir şemsiyesi konumundadır. Stratejik güvenliğin askeri, siyasi ve ekonomik olarak üç temel saç ayağı bulunmaktadır. Askeri güvenlik kuvvet imkanlarının en azından dengede ve mümkünse lehte bir üstünlük seviyesinde kalması amaçlarıyla faaliyetlerini sürdürmekte olup doğası gereği sürekli değişim içerisindedir. Siyasi güvenlik ülke yapısının ve yönetsel seviyesinin tehditlere karşı stratejik önleyici tedbirler ve taktik seviyede sürekli korunması çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Ekonomik güvenlik ise tüm çalışmaların en iyi seviyede yapılmasını sağlayan ekonomik imkan ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ve korunması konusundaki stratejik seviyedeki çalışmalarını sürdüren bir yapıdır.

Global değişimin saç ayağı olarak güvenlik, değişimi ilk algılayan ve genellikle yapısal değişikliğini en hızlı şekilde başaran bir perspektife sahiptir. Güvenliğin değişimini etkileyen bazı tanımlar bulunmaktadır. Bunlar tehdit tanımı, düşman tanımı, düşman davranışları, teknolojik olanaklar, insan gelişimi ve doğal değişikliklerdir. Bu tanımlar üzerinde meydana gelen değişiklikler güvenliği hızla etkilemektedir. 11 Eylül saldırısı ile birlikte de bu tanımlar üzerinde önemli değişiklikler olmaktadır. Örneğin tehdit kavramı içerisinde yer alan terörizm ciddi bir sıçrama yapmıştır. Fonksiyonel olarak yaşanan değişiklikler ile birlikte bunlara bağlı yapısal değişiklikler de yaşanmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde İç Güvenlik Bakanlığı kurulmuştur. (Demir, 2002 s:66)

3. GLOBALLEŞME VE EKONOMİK GÜVENLİK

1980’li yıllardan itibaren insanlık, tarihinin kritik dönemlerinden birisini yaşamaya başlamıştır. Bu yeni dönemi iki önemli olay karakterize etmektedir. Bunlardan birisi 1900’lü yılların bitmesi ile 2000’li yıllara yaklaşmamız; ikincisi ise soğuk savaşın sona ermesi ile iki kutuplu dünyamızın ABD’nin başını çektiği tek kutuplu dünya haline gelmesidir. Bu dönem farklı düşünürlerce yeni dünya düzeni, büyük dönüm noktası, tarihin sonu, bilgi çağı, küreselleşme gibi kavramlarla da isimlendirilmektedir (Turan,1994:1).

Küresel kelimesi, cihanşümül veya bütün dünyayı kapsayan anlamına gelmektedir. Küresel kelimesinden hareket edilerek bugün toplum hayatının her alanında yeni kavramlar üretilmektedir; küresel pazar, küresel şirket, küresel ürün, küresel yönetici, küresel kültür, küresel siyaset, küresel işgücü, küresel sermaye bunlardan bazılarıdır (Turan,1994:2).

Küreselleşme bir anlamda, milli ekonomik, politik, kültürel yapının bir dizi ulus ötesi gelişme ile koalisyonudur ve bir ideoloji olarak da her ülkenin bir diğerini etkilemesini sağlamaktadır (Mittelman,1997:3). Bu etkileşimin finansal karakterli işlem ve davranışlara da yansımaları avantaj ve dezavantajları beraberinde getirmektedir.

Küreselleşme konusunda sosyal bilimlerin farklı dallarında, farklı tanımlamalar yapılmasına karşın, tanımların birçoğunda ekonomik ve siyasi boyut öne çıkmaktadır. Öncelikle küreselleşme birçok yazar tarafından küresel bir ekonominin varolmasıyla eşanlamli kullanılmaktadır (Erdoğan, 2003: 8).

Küreselleşme, ülkeler arasında mal, hizmet, uluslar arası sermaye akımları ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini ve bunlar sonucu ortaya çıkan ekonomik gelişmeyi ifade eder. Biraz daha açarsak küreselleşme ülkelerin birbirleriyle mal işlemleri, çeşitliliği, değer artışları, hizmetler, uluslararası sermaye akımları, teknolojinin çok hızlı ve yaygın bir şekilde yükselmesi ve bu sayılanların ülkeler arasında giderek serbestleşmesi sayesinde ekonomik gelişmede yaşanan ilerlemeleri ifade eder (IMF World Economic Outlook 1997).

Küreselleşme kavramı yeni olmayan fakat zamanımızda ayırt edici özellikleri olan bir kavramdır. Küreselleşme kavramı çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. Küreselleşme sözcük olarak, dünyanın bütünleşmiş bir pazar haline gelmesini ifade etmektedir (Saylan, 1997:10 ve

Kansu, 1997:10). Küreselleşme yeni bir olgu değildir. Bu yüzyılın başında bilimsel terminolojiye giren emperyalizmin kendisidir. (Boratav, 1997:25) Kapitalizmin ekonomik boyutları ele alındığında, küreselleşmeyle benzerlikleri görülecektir. (Korten, 1999:7) Küreselleşme, yeni dünya düzeni, postmodernizm, yenileşme ve neo liberalizmi birbirinden ayrı düşünmemek gerekir. Çünkü söz konusu anlayış ve söylemler kapitalizm ile bağlantılıdır ve ancak kapitalizm bağlamında açıklanabilirler. Buna göre küreselleşme kapitalizmin günümüzdeki boyutu ve görünümünü ifade etmektedir. (Kızılcelik, 2001:15)

Buna ilaveten, günümüzde yaygın bir şekilde rastlandığı üzere, küreselleşme kavramı hemen her türlü olayla ilintilendirilmekte neden - sonuç ilişkisi içinde temel etken olarak yansıtılmakta ve bu geniş kullanımdan ötürü, esas itibarıyla ne olduğu tam olarak anlaşılabilen bir “klişe” hâline gelmektedir.

Küreselleşme, en genel anlamda, yerkürenin farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletler arasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin “karşılıklı bağımlılık” kavramı çerçevesinde giderek artması olarak ifade edilmektedir. . (Baylis , Smith; 2004 s:51)

Bu tanımla küreselleşme, yerel-evrensel sarkacında her iki yöne doğru ilerleyen bir süreci tarif etmekte, statik bir yapıdan ziyade son derece dinamik ve değişken bir kavrama işaret etmektedir. Küreselleşme, her geçen gün dünyanın farklı alanlarını nüfuzu altına almaya devam etmekte ve bu sayede bünyesine kattığı yeni açılım ve devinimler ile mevcut yapısını sürekli biçimde uyarlamaktadır.

Küreselleşmenin en yaygın kullanımında, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği, faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreçtir. Ulus devletlerin etkisinin azalarak, çok uluslu şirketlerin giderek baskın bir rol üstlenmeleri, küreselleşme sürecinin en belirgin özelliklerindedir. İktisat dışında sosyal bilimcilerde küreselleşmeyi “sosyal ilişkilerde ve karşılıklı bağımlılıkta dünya çapında artış” şeklinde tanımlamaktadırlar (Şenses, 2004: 1).

Teknoloji ve iletişimdeki gelişmelerin etkileyip, yönlendirdiği süreçler küreselleşme kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bilginin, hammaddenin, mal ve hizmetlerin artan bir şekilde uluslararası dolaşım ve paylaşımına girmesi 20.yüzyılda meydana gelen bir gelişmedir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra ekonomik ilişkiler yaygınlaşmış, ideolojik farklılıkları temel

alan kutuplaşmalar çözülmüş, dünya ekonomisi hızla liberalleşme sürecine girmiş, kültürler, inançlar ve idealler sınırları aşarak daha benzer bir hale dönüşmeye başlamıştır. (Erbay,1996:3)

3.1. Global Ekonomiye Yönelik Sorunlar ve Tehditler

1990'lı yılların başında gündeme gelen ilk "Körfez Krizi" global ekonomi için ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarının gerekliliği ve korunması yönündeki beklentileri öne çıkarırken, 1997 yılında patlak veren "Asya Krizi" ise uluslararası sermayenin akışkanlığının belirli riskler yarattığı yönündeki endişeleri güçlendirdi. Asya Krizi, bu risk algılamasının yanı sıra, global ekonominin "talep daralması" sorununa da hazırlıksız olduğunu gösterdi. Global talep daralması sorunu, gelişmiş ekonomilerin nüfus artış hızındaki büyük boyutlardaki yavaşlamayı işaret etmesinin yanı sıra, dünya nüfusunun yüzde 85'ini oluşturan gelişmekte olan ekonomilerdeki halkların "Global Yoksulluk" sorununun da altını çizmekte. Sorun sadece, global anlamda yoksulluğun irdelenmesi ile bitmiyor. Bu sorun beraberinde, "Global Göç" sorununu da getiriyor. Yılda, 500 bin ile 1 milyon insanın kaçak göç yoluyla, başka bir ülkeye sığındığı, gelişmiş bir ülkeye sınırlanarak, siyasal mülteci anlamında, oturma izni almaya çalıştığı bir dünyadan söz edilmektedir. Türkiye ise, "kaçak göç"ün geçiş alanı üzerinde olması nedeniyle, bu sorunu pek çok açıdan derinlemesine yaşıyor. Kaçak göç sorunu, beraberinde "Mülteci Kampları" sorununu da getiriyor. Dünyanın birbirinden uzak coğrafyalarında, milyonlarca insanın mülteci kamplarında, olağan üstü koşullarda yaşam mücadelesi veriyor olması "küresel terör"ün gelişmesine zemin teşkil edebilecek radikal eğilimleri güçlendiren bir sosyo-ekonomik yapıyı da beraberinde getiriyor. Dünya ekonomisi, bu noktada, global talep daralması, global yoksulluk gibi önemli sorunlar ile mücadele verirken, global ısınmanın yarattığı "kuraklık" riski, mevcut sorunları daha da katmerleştiren bir etki yaratıyor. Nihayet dünya ekonomisini korkutan bir diğer önemli başlığın "kitlesele imha silahları" sorunu olduğu da hatırlatılmalıdır. Gelişmekte olan ekonomilerin de sahip olduğu bu silahlar, global yoksullaşma sorununa bağlı olarak, küresel terörün eline geçme riski taşımaktadır. Bu nedenle, dünya ekonomisi, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 10 gelişmekte olan ekonomiyi kendi coğrafyaları için "ekonomik ve ticaret diplomasisini yürütecek ekonomiler olmaları konusunda motive etmektedir. Aksi durumda, dünya ekonomisini tehdit eden bu önemli konu başlıkları bölgesel ve kıtasal savaşları yeniden gündeme getirebilecek diplomatik sorunlara sebebiyet verecektir. Bu noktada, dünya ekonomisine yönelik yeni güvenlik ve tehdit algılamalarını daha yakından değerlendirmek yararlı olacaktır.(Alkın, Gürlesel; 2004)

Dünya ekonomisine baktığımızda küresel dengesizliğin hüküm sürdüğü görülmektedir. Uzun bir süredir, pek çok uzman dengesizlik ne kadar uzun sürerse, bittiğinde geri dönüşün o kadar zor olacağını ileri sürmektedir. Çözüm olarak sıkı politikalar öngörmektedirler. ABD' deki bütçe açıklarına son verilmesi, Avrupa'da daha düşük faiz uygulaması, ve Çin' de para biriminin yeniden değerlendirilmesi gibi. Ancak karşı görüşten olan gruplar ise, dengesizliğin sanılandan daha kontrol edilebilir olduğunu ve aşamalı olarak ve daha acısız çözülebileceğini söylemektedirler. Bu kişiler sıkı politika önlemlerinin gerekli olmadığını iddia etmektedir.

ABD, tasarruflarından daha fazla yatırım yapmaktadır (cari işlemler açığı), dünyanın geri kalanı ise yatırımlarından daha fazla tasarruf yapmaktadır (cari işlemler fazlası). Küresel ekonomideki büyük dengesizlik budur. Burada, dünyanın geri kalanından ABD'ye doğru büyük bir sermaye akışı söz konusudur.

Bu boyutta bir akışın yakın tarihte esi benzeri görülmemiştir ve büyük olasılıkla da sonsuza kadar sürdürülemeyecektir. Dolayısıyla, bu akış sona erdiğinde, yalnızca vites değiştirmekten kaynaklı olsa bile, küresel ekonomi üzerinde denge bozucu bir etki meydana gelebilir. Bazı uzmanlar, mali piyasa katılımcılarının bu gerçeği fark ettiklerini ve döviz ile faiz oranlarını dengesizlikte aşamalı bir azalmaya neden olacak yönde hareket ettireceklerini ileri sürmektedir. Yine de, dengesizlik, külfetli sonuçlara neden olmaksızın umulandan çok daha uzun sürmüştür. Ancak ABD'de mortgage' e bağlı olarak ortaya çıkan kriz belki cari işlemlerden kaynaklanan açığın sebep olabileceği bir kriz de ortaya çıkarabilecektir. Belki de, tek yönlü büyük sermaye akışlarının herhangi ciddi bir sonuca neden olmaksızın uzun dönemler boyunca devam edebileceği yeni bir çağa girilmiştir.

Bu durumda uzmanlar yanılıyor mu ya da normale doğru müthiş bir zorlu geçiş yapma ihtimali yakın mı? Dengesizliğe ilişkin olası açıklamalara bir bakalım. Bu sayede muhtemel gelecek senaryolarına ilişkin varsayımlarda bulunabiliriz. Bu konu ile ilgili iki ana düşünce okulu vardır. Okullardan biri (buna kötümserler diyebiliriz), dengesizliğin Amerikalıların günahlarından kaynaklandığına inanmaktadır. Yani, Amerikalı tüketiciler çok az tasarruf yapmakta ve çok fazla borçlanmaktadır, onların seçtiği hükümet de benzer bir şekilde davranmaktadır. Sonuç olarak, Amerikan yaşam standardını muhafaza etmek için deniz aşırı sermaye ithalatına ihtiyaç doğmaktadır. (Bernanke, 2005 s:46) .

Bu fikre göre, dünyanın geri kalanı Amerika'nın cömert yaşantısını finanse etmek konusunda isteksiz davrandığı an dengesizlik artık sürdürülemez olacaktır. Bu noktada, dolar düşecek ve faiz oranları artacaktır; ABD iktisadi durgunluk dönemine girecek ve küresel ekonomi üzerinde büyük bir tahribata neden olacaktır. Ayrıca, bu senaryonun tarihte bir örneği de mevcuttur. 1970'lerin ve 1980'lerin sonunda, ABD'nin büyük cari işlemler açığı,

sonunda doların büyük oranda değer kaybı, artan faiz oranları ve ekonomik durgunluk yoluyla çözülmüştür.

Bu durumu, gelişmekte olan piyasalarda finansal krizler takip etmiştir. Kötümserler bu durumun tekrar yaşanabileceğine, ancak bu seferki deneyimin daha büyük çaplı olacağına inanmaktadır. İkinci okul (iyimserler) dengesizliğin asıl olarak Asya'daki aşırı tasarruftan kaynaklandığına inanmaktadır. Çeşitli nedenlerden dolayı (daha sonra tartışılacaktır), Asyalı tüketiciler ve işletmeler ülkelerinde yatırım talebinden çok daha fazla tasarrufta bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu fazla tasarruflar için çıkış noktası bulmak zorundadırlar. Bütçe açıkları ve tüketici borcuna olan eğilim göz önünde tutulduğunda, ABD bu fazla tasarrufları ithal etmekten dolayı çok mutludur. ABD için bu sermayeyi ithal etmek, yüksek faiz oranlarına katlanmak zorunda kalmadan düşük kişisel tasarruflarla birleşen büyük bütçe açıklarını finanse etmesine olanak tanıyor (Dumas, Choyleva, 2006 s:49)

Buradaki görüş, dengesizliğin Asya'nın hatası olduğu ve Asya aşırı miktarda tasarruf yapmaya devam ettikçe dengesizliğin de devam edeceğidir. Bunun da ötesinde, büyük, sürdürülebilir, tek-yönlü sermaye akışlarının geçmişte örneği mevcuttur. 19. yüzyılın sonlarında, büyük miktarda sermaye İngiltere'den Yeni Dünya'ya (ABD, Kanada, Avustralya ve Britanya İmparatorluğu'nun geri kalanı) akmıştır. GSMH' nin bir parçası olan bu akışlar, bugün gördüğümüz ve on yıllardır süren akıştan çok daha fazlaydı. Bu nedenle, mevcut durumun o kadar da kötü olmadığı ve bu durumun çok daha uzun bir süre boyunca sürdürülebileceği iddia edilebilir. (Obstfeld, Rogoff 2005 s:79)

Öte yandan, kötümserler, Asya liderlerinin ticari alanda aldıkları politik kararlar sayesinde küresel dengesizliğin yapay olarak genişletildiğini ileri sürebilirler. Baska bir deyişle, Çin Halk Bankası tarafından yönlendirilen Asya Merkez Bankaları, kendi para birimlerinin değerinin artmasını engellemek için ABD'nin cari işlemler açığının büyük bölümünü karşılamaktadır. Para birimine böylesi bir müdahale olmasaydı, dengesizlik mevcut düzeye ulaşmayacaktı. Bunun yerine, dolar düşecek, ABD'deki faiz oranları yükselecek, ABD'nin daha yavaş büyümesi ve daha pahalı ithalatı nedeniyle dengesizlik azalmış olacaktır. Bu görüş, Asya'nın aşırı tasarruflarının, Asya hükümetlerinin müdahaleleri yoluyla desteklendiğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda, küresel ekonominin, bir dereceye kadar, Asyalı politik liderlerin insafına kalmış olduğunu da ima etmektedir. Doğruyu söyleyen kim? Her iki görüşte de doğruluk payı bulunmaktadır. Asya, belli ki aşırı tasarruflara eğilimlidir, ABD ise aşırı borçlanmaya yatkın görünmektedir. Belki de mevcut durumun en iyi açıklaması, ABD ve Asya'nın konforlu bir ortak yaşantı sürdürmekte olduğudur. Baska bir deyişle, Asyalıların elden çıkaracağı çok fazla tasarrufu bulunduğu için ABD kontrolsüz bir

sefahat içinde yasayabilmektedir. Eğer Asya birdenbire ortadan kalkarsa, ABD de bu kadar çok borçlanamayacaktır. Bu dengesizlik kendini döviz ve faiz oranlarının hareketi yoluyla düzelterek. Öte yandan, eğer ABD birdenbire ortadan kalkarsa, Asya'nın fazla tasarrufları da yine aynı şekilde döviz ve faiz oranlarının hareketi yoluyla ortadan kalkacaktır. İki bölge birbirini tamamlamaktadır. Ayrıca, emtia fiyatlarındaki küresel yükseliş, diğer ülkelerde (Orta Doğu, Rusya) büyük döviz fazlalığına neden olmuş, ve bu fazlalık yine ABD'deki açığın finanse edilmesinde kullanılmıştır. Dünya halihazırda adeta bir fırtınanın gözündedir (en sakın bölge). Fırtınanın gözünden çıktığında her şey çok zor bir hal alacaktır. (Kalish, 2007 s:156)

3.2.Ulusal Dış Politika, Uluslar Arası Kuruluşlar ve Ekonomik Güvenliğe Etkileri

3.2.1. Dış Politika Kavramı

"Dış Politika" kavramı üzerinde ciddi bir biçimde düşünülmeğe başlanması ancak Birinci Dünya Savaşından sonradır. Ondan önce, Hükümdarların veya birkaç en yetkili kişinin tekelinde olan dış politika konusu, bir "tabu" niteliği gösteriyordu. İngiltere gibi Parlamento geleneği eski ülkelerde bile dış politika, üzerinde en az tartışılan alan durumundaydı. "İmparatorluğun yüce çıkarları" öyle emrettiği için, dış politika üzerinde tartışmaya pek girilmezdi. Yine, İngiltere'de görüldüğü gibi, siyasi partiler başka konularda görüş ayrılığı içinde olabildikleri halde, dış politika üzerinde genellikle çatışmazlar ve benzer politikalar uygularlardı. Sömürgeci devletler açısından bu durumun açıklaması kolay olsa gerekir. Ancak başka ülkelerde de dış politika konusu, yukarıda belirtilen genel duruma uygun olarak; devlet başkanı, başbakan, dışişleri bakanı üçgeninin içinde kalırdı. XX. yüzyılın başlarında Birleşik Amerika'da Andrew Carnegie, savaşın yok edilmesi için bir fon kurmuştu. Ancak, araştırmalar sonunda 1911 yılında hazırlanan bir raporda, bunun yapılabilmesi için şunların iyice bilinmesi gerektiği ortaya çıkıyordu:

- Ulusları harekete geçiren temeldeki etkenler
- Bu hareketlerin yöntem ve hedeflerindeki gelişim
- Ulusların birbirleriyle ilişkilerinin tarihi gelişimi.

Yani, kısaca, savaşı yok edebilmek için, uluslararası ilişkiler alanına bilimin el atması gerektiği görülmüyordu. Ancak bunun gerçekleşmesi için ise kitlelerin yaygın biçimde bu gereğin farkına varması gerekiyordu. İnsanlık, Birinci Dünya Savaşı ölçüsünde bir büyük, yani kitle savaşı yaşadıkdan -savaşın yükünü yalnız cephede değil, her yerde çekmek zorunda kaldıktan- sonradır ki, dış politika konusuna el atmak gereğini duydu. İngiltere'de olduğu gibi,

dış politikanın "gerçek bir tartışma konusu olarak" Parlamento'ya girebilmesi, kitle demokrasisinin yerleşmesiyle birlikte, ayrıca kanlı bir Dünya Savaşının da geçirilmesinden sonra mümkün olabilecektir. Gizli diplomasinin ürünü olan gizli ittifak hükümlerinin, kendilerini hangi durumlara soktuğunu acı biçimde gören kitleler, dış politikayı birkaç kişinin tekelindeki bir yasak konu olmaktan çıkarmak yoluna girdiler.

Önce Birleşik Amerika'da Devletler Hukukçuları, hukuki bir yaklaşımla dış politika alanına el atmağa başladılar. ABD'de bu çerçevede çalışan bilim enstitüleri kuruldu. Zamanla dış politika, siyaset bilimcilerinin incelediği bir alan oldu. Başka ülkeler de dış politikayı yasak alan olmaktan çıkarmağa koyuldular. Birincisinden çok daha yakıcı olan İkinci Dünya Savaşı, bu yoldaki çalışmaları daha da hızlandırdı.' "Dış politika" konusunu inceleyen "Uluslararası İlişkiler" disiplini bu dönemde hızlı bir gelişim gösterdi. Özellikle 1945-1963 arasındaki yoğun Dünya olayları sırasında çok sayıda kitap yayınlandı; araştırma enstitüleri kuruldu. Nazari ve pratik tahlil konularına ilgi arttı.

Dış politikayla beraber dört kavram üzerinde kısaca durmak konunun iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır: Dış Politika, Uluslararası İlişkiler. Uluslararası Politika ve Diploması.

Dış Politika: Bu konuda birçok tanım yapılmıştır. Bunları şöyle özetleyebiliriz: Bir devletin başka bir devlete veya devletler ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politikaya dış politika diyebiliriz.

Uluslararası ilişkiler: Devletlerin veya uluslararası kuruluşların birbirleriyle temasları, karşılıklı etkilenmeleri.

Dış Politika ile Uluslararası İlişkiler arasındaki ayrılık şöyle anlatılabilir: Bir ülkenin, kendi sınırlarının ötesine karşı izlediği politika, o ülke açısından "dış politika"dır; daha geniş bir açıdan (sistem açısından) bakıldığında ise bir "uluslararası ilişki"dir.

Uluslararası Politika: Uluslararası İlişkiler disiplininin asıl gelişmesini gösterdiği 1945 sonrası döneminin ürünü olan bu kavramı da şöyle özetlemek mümkündür: Ayrı ayrı devletlerin dış politikalarının birbirleriyle temasa geldiği uluslararası siyasi ilişkiler alanının, bu ayrı dış politikalardan hem etkilenen hem de onlara etkide bulunabilen genel olguları.

Diplomasi: Dış ilişkilerin, dış politikanın yürütülme biçimine ilişkin kaidelerinin tümü. Yukarıdaki dört kavramdan özellikle Uluslararası Politika nispeten yeni bir kavram olduğu halde, Diplomasi eski Yunan'dan beri var olagelen bir kurumdur. .(Kürçüoğlu, 1980)

3.2.2.Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası kuruluşlar (örgütler), uluslararası faaliyetlerinin ve etkilerinin önemi bakımından bugün devletlerden sonra ikinci sırayı almaktadır. Özellikle gerçekleştirdikleri faaliyetleri açısından uluslararası ilişkiler bilim dalı çerçevesinde ele alınan bu uluslararası birimin yapısı ve yetkileri büyük ölçüde uluslararası hukukun konusunu oluşturmaktadır. Her bir uluslararası örgüt amaçları, örgütlenme biçimi, yetkileri ve üyeleri gibi çok değişik nedenlere bağlı olarak kendine özgü bir hukuksal yapı sergilemektedir. Ancak tüm uluslararası örgütlere has genel nitelikli birtakım uluslararası hukuk kuralları da vardır. Bunlar özellikle uluslararası örgütlerin devletlerle, kendi aralarında ve öteki uluslararası birimlerle olan ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Uluslararası örgütlerin türlerini ve ayırt edici özelliklerini ve tanımını üç başlık halinde irdelemek mümkündür.

3.2.2.1. Hükümetler Arası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler Sorunu

Uluslararası örgüt kavramını en geniş anlamında aldığımız zaman uluslararası düzeyde faaliyet gösteren ticari amaç taşımayan her türlü birleşme anlaşılmaktadır. Ancak statülerini ve ilişkilerini düzenleyen hukuk düzeninin belirlenmesi söz konusu olduğu andan itibaren uluslararası hukukun konusunu oluşturan hükümetler arası uluslararası örgütler ile çeşitli ulusal hukuk düzenlerine bağlı olan hükümetler dışı uluslararası örgütler arasında bir ayrıma gidilmektedir. Hükümetler arası uluslararası örgütler devletlerarası oluşturulan fakat kendilerini oluşturan devletlerden ayrı ve sürekli bir iradeye sahip olan ve devlet niteliği taşımayan birleşmelerdir. Uluslararası hukukta kısaca uluslararası örgüt denildiği ve herhangi bir başka sıfat eklenmediği zaman yalnızca bu hükümetler arası uluslararası örgütler kastedilmektedir. Biz de burada bu tür dar anlamında uluslararası örgütleri ele alacağız.

Hükümetler-dışı uluslararası örgütlere gelince değişik uyruktan özel yada kamu kişilerinin birleşmesi sonucu oluşan hiçbir devletlerarası anlaşma konusunu oluşturmayan ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren örgütlenmeleri belirtmektedir.

3.2.2.2. Uluslararası Örgütleri Devletlerden Ayıran Özellikleri

Bir uluslararası örgüt ne kadar geniş yetkilerle donatılırsa donatılsın bir devletin sahip olduğu birtakım ögelere sahip değildir. Bu çerçevede en başta bir uluslararası örgütün ne üzerinde tam yetkili olduğu bir ülkesi ne de kendisine uyrukluk bağı ile bağlı bir insan topluluğu vardır. İkinci olarak devletlerin oluşturduğu bir birim olarak uluslararası örgütler imperium denilen buyruk verme ve bunlara uymayanları uymaya zorlama yetkilerine sahip değildir. Bu bakımdan en gelişmiş uluslararası örgütler bile amaçlarına aykırı davranan

kişilere karşı öngörülen yaptırımların uygulanmasını üye devletler aracılığı ile gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır. Üçüncü olarak da devletlerin doğuşundan değişik olarak bir uluslararası örgütün doğması ancak üye devletlerin bu yönde kesin bir irade açıklamaları ile gerçekleşmektedir. Üye devletler bu iradelerini çoğunlukla bir antlaşma ile bildirmektedir. Ancak teknik anlamda bir antlaşma oluşturmayan ortak bildiri ve hatta paralel tek taraflı hukuksal işlemler aracılığı ile bir uluslararası örgüt oluşturulması olanaklıdır. Dördüncü olarak uluslararası örgütlerin hukuk kişilikleri amaçları ile sınırlı olduğundan devletlerin büyük çoğunluğunun tam ve münhasır yetkilere sahip hukuk kişiliklerinin aksine her bir örgüte göre değişen işlevsel bir kişilikleri vardır.

3.2.2.3. Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması

Uluslararası örgütleri çok değişik ölçütlere göre sınıflandırmak olanağı vardır. Uygulanan uluslararası hukuka bakıldığı zaman hukuksal açıdan anlamı olan belli başlı ölçütlerin şunlar olduğu görülmektedir:

- Evrensel yada bölgesel olma
- Genel kapsamlı yada belirli bir konu ile ilgili olma
- Eşgüdüm (koordinasyon) sağlayıcı yada ulus üstü nitelikte olma

Evrensel uluslararası örgütler (universal international organizations) coğrafi bakımdan herhangi bir sınırlandırmaya bağlı tutulmayan bütün devletlerin üyeliğine açık uluslararası örgütlerdir. Bölgesel uluslararası örgütler (regional international organizations) ise yalnızca bir bölge devletlerinin üyeliğine açık uluslararası örgütlerdir. Genel yada öteki adı ile siyasal uluslararası örgütler (general international organizations) ya amaçları bakımından herhangi bir sınırlamaya bağlı tutulmayan yada belirtilmeyen amaçları aslında çok geniş kapsamlı olan uluslararası örgütlerdir. Uzmanlaşmış yada öteki adı ile teknik uluslararası örgütlere (specialized international organizations) gelince bunlar belirli bir alanda faaliyet göstermek amacı ile kurulmuş uluslararası örgütlerdir. Faaliyet gösterecekleri alanlara göre bu örgütleri de bir alt sınıflandırmaya bağlamak olanağı vardır. Böylece belli başlı konulara göre şöyle bir alt sınıflandırma olanaklıdır:

- Ekonomik ve ticari
- Askeri
- Kültürel ve bilimsel
- Teknik hizmetler
- Sağlık
- Çalışma

Devletlerarasında yalnızca eşgüdüm sağlayan uluslararası örgütler ile ulus üstü nitelikli örgütler (supranational organizations) arasındaki temel fark ise ikincilerde üye devletlerin birtakım yetkilerinin bu örgüte devredilmiş olmasıdır. Bu fark özellikle uluslararası örgütlerin kararlarının hukuksal etkisi ve uygulaması konusunda ortaya çıkmaktadır. Ulus üstü nitelikli örgütlerin en gelişmiş Avrupa Topluluğu'dur.

3.2.3. Uluslararası Kuruluşların Ekonomik Güvenliğe Etkileri

Halen etkinlikleri devam eden bir çok uluslararası kuruluş başlangıçta güvenlik ve askeri kaygılarla kurulmuştur. Günümüzde özellikle devletlerin sınırlarını koruma-genişletme çabasının öncelikli dış politika konusu olmaktan ve silahlı gücün tek önemli güç olmaktan çıkması sonucu ticaret, çevre, sağlık, silahsızlanma, göç ve benzeri diğer konular temel uluslararası işbirliği konuları haline dönüşmektedir.

Bu çerçevede uluslararası kuruluşların üç farklı işlevi ön plana çıkmaktadır; ilki, devletlerin dış politika aracı olarak kullanılmaları; ikincisi devletlerin davranışlarını ve ulusal çıkar algılamalarını değiştirmede kullanılmaları; üçüncüsü ise belli uluslararası konuların düzenlenmesinde bu kuruluşların otonomi kazanma çabaları olarak özetlenebilir. Devletlerin bu kuruluşlardan sağlayacakları fayda ise giderek artan ölçülerde yine bu kuruluşlara yaptıkları zaman ve maddi yatırımları ile kamuoyu önündeki saygınlıkları ve bu devletlerin milli güçlerinin etkinlik seviyesine bağlı olmaktadır. Bu bağlamda ulus devletlerden oluşan, dört temel uluslararası organizasyon ön plana çıkmaktadır. Bunlar Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Organizasyonu'dur.

Ülkemizin ekonomik güvenliğinin değerlendirilmesinde uluslar arası kuruluşların yukarıda özetlenen çok yönlü işlevlerinin yanında ilk bakışta küreselleşme ile tezat oluşturan fakat hızla yaygınlık kazanan bölgeselleşme akımına da dikkat çekmek gerekir.

Dünyada çeşitli ülkeler, basta ekonomik alanda olmak üzere çeşitli alanlarda birbirleriyle işbirliği yapma eğilimleri içersine girmektedirler. Sosyalizmin çöküşü ile birlikte askeri alanda ittifak konusu daha farklı bir boyut kazanmış durumdadır. Ekonomik alanda ise ülkeler arasında bölgesel entegrasyon hareketleri her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bugün üç ayrı kıtada bölgesel ticaret blokları oluşmaktadır. Avrupa Kıtasında Avrupa Birliği, Amerika Kıtasında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya Kıtasında Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) bölgesel ekonomik entegrasyonlara örnek oluşturmaktadırlar. Bir taraftan dünyada küreselleşme ile ticari sınırlar kalkarken diğer

taftan bölgeselleşme ile ekonomik bütünleşme hareketleri veya bloklaşmalar oluşmaktadır. (DPT, 2000 s:144)

Küreselleşen bir dünyada, rekabet yeteneklerini tek başlarına sürdüremeyeceklerini gören uluslar, bölgesel bloklaşmaların pesindedirler. Bloklar kendi iç hukuk sistemlerini oluşturup pekiştirme çabasındadırlar. Ve bugün, bir yanda küreselleşme akımı sürüp giderken, öte yanda bloklar arası rekabetin egemen olacağı bir dünya oluşturma sürecine tanık olunmaktadır. Öyle gözükmektedir ki, bu bölgesel bloklar kendi içlerinde tek bir pazar oluşturmanın siyasi ve hukuki altyapısını tamamladıklarında, bunların dışında kalan ülkelerin neredeyse yaşam hakkı kalmayacaktır. Böylesi bir çözümlenmeyi haklı çıkaracak kanıtlar gözler önündedir. Çok açık olarak görülmektedir ki, bloklar, bilim, teknoloji ve sanayi üstünlüğüne sahip ülkeler ekseninde ve daha çok bu niteliğe sahip ülkelerin bir araya gelmeleri ve güçlerini birleştirmeleriyle oluşmaktadır. Yine açıkça görülmektedir ki, bloklar dışında kalması söz konusu olan ülkeler bilim-teknoloji-sanayi yeteneğine sahip bulunmayan ülkelerdir ve bölgesel olarak toplulaşmış güç odaklarının denetimindeki bir dünyada, bu ülkelerin “tabi ülkeler” olmaktan başka seçenekleri pek görünmemektedir. Türkiye gibi ülkeler ise, bloklaşan bir dünyada kendilerine yer bulma sorununu en yoğun bir biçimde yaşamaktadırlar. (MGA, 2003 s:29)

Bu bölümde uluslar arası mali kuruluşlar içinde en önemlilerinden olan IMF, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası ile yine önemli bir fonksiyona sahip olan Birleşmiş Milletler ile ilgili tanımlamaları, ne amaçla kurulduklarını ve bugün geldikleri noktalarla ilgili bilgileri vermekte fayda görülmektedir.

3.2.3.1. IMF (International Monetary Fund)

Ağustos 1941'de Roosevelt ve Churchill arasındaki ikili görüşmeler sonunda ortaya çıkan Atlantik Şartı ile öncelikle siyasi konularda her iki ülkenin savaştaki amaçları sıralandı, iktisadi sorunlarla ilgili olarak da çok taraflı çözümlenmelere yol gösterecek çalışmalar yapılması öngörüldü. Bu doğrultuda çalışma yapan uzmanlar yalnızca ticarete değil, savaştan sonra ortaya çıkacak finansman ve yatırım konuları ile de ilgilendiler. Yaşanan bu gelişmeler II. Dünya Savaşı bitmeden yeni bir uluslar arası para sisteminin korunması, bu sistem aracılığıyla döviz kurlarında istikrar sağlanması, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, uluslararası rezerv sorununun çözüme kavuşturulması ihtiyacını gündeme getirdi. Bu ihtiyaçlara cevap verecek uluslararası para sistemini oluşturmak amacıyla, ABD ve İngiltere gibi gelişmiş kapitalist ülkelerin öncülük etmesiyle, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında

ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında bir konferans toplandı ve İMF' nin kurulması kararlaştırıldı.

Bretton Woods Konferansına 44 ülke katıldı. II. Dünya Savaşından zarar gören ülkelerin yeniden imarı, tek taraflı ithalat sınırlamalarına ve devalüasyonlara mani olunması, çok taraflı serbest ticaret imkanlarının geliştirilmesi, ekonomik işbirliğinin sağlanması prensipleri üzerinde anlaşarak uluslararası para sisteminin temelleri atıldı (Öztürk, 2002 s:162).

Bretton Woods sisteminin temel amacı, kısa dönemli dalgalanmalar karşısında sabit kurların korunabilmesini sağlayacak bir kurallar dizisinin yaratılmasıydı. Bretton Woods çerçevesinde döviz kurlarındaki değişme sadece uzun dönemde ve ödemeler dengesi bilançolarının sürekli açık veya fazla vermeleri durumunda gündeme gelmişti. Ayrıca ülkeler bu tür bir döviz kuru değişmesinde bir dizi rekabetçi devalüasyonlar zincirinin oluşmamasını sağlayacak bir mekanizma gerçekleştirilmesini amaçlamıştı (Parasız, 2000: 562).

IMF ana sözleşmesinin 1. maddesi kuruluş amaçlarını altı grupta toplamaktadır. Buna göre;

- Uluslararası parasal işbirliğini sağlamak,
- Uluslararası ticaretin uyumlu biçimde gelişmesi ve ticaret hacminin artışıını kolaylaştırmak, böylece tüm üye ülkelerde istihdamın genişlemesine, reel gelir düzeyinin yükselmesine ve üretken kaynakların artırılmasına katkıda bulunmak,
- Döviz kurunun istikrarını korumak,
- Üyeler arasındaki cari ödemelerde çok taraflı ödemeler sisteminin oluşturulmasına yardımcı olmak ve uluslararası ticaretin önünde engel oluşturabilecek kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldırmak,
- Garanti karşılığında üyelerin Fon kaynaklarından yararlanmalarını sağlamak, üye ülkelere güvence vermek ve böylece üyelerin ulusal ve uluslararası plandaki refahını tehlikeye sokmaksızın cari ödemelerdeki dengesizliklerini gidermek,
- Bir önceki amaca uygun biçimde üye ülkelerin cari ödemelerdeki dengesizlik süresini kısaltmak ve yoğunluğunu azaltmak.

IMF, uluslararası ticaretin uyumlu biçimde gelişmesini sağlamayı, istihdam hacmini genişletmeyi, reel gelir artışı sağlayarak üretken kaynakların artışına katkıda bulunmayı amaçlamaktaydı. IMF' nin parasal fonksiyonu söz konusu hedeflere ulaşmayı desteklemeye yönelikti. Parasal misyon döviz kurlarında istikrarı sağlayarak üye ülkelerin ihracatlarını artırmak için devalüasyona başvurmalarını engellemek ve uluslararası ticaretin gelişmesi

önünde yükselen kısıtlamaları ortadan kaldırmaktı. Bu bakımdan istikrar ve konvertibilite iki ana ilkeyi oluşturmaktaydı (Sönmez,1998:306).

IMF'nin kuruluşundan hemen sonra kendisine yüklenen ağır görevleri başaracak mali kudrete sahip olmadığı anlaşılmıştır. Avrupa ülkelerinin ödemeler bilançosu dengesizlikleri tahmin edilenin çok daha üstünde kredi verilmesini gerektirmiştir. Gerek 1929 ekonomik bunalımı, gerekse II. Dünya Savaşı sırasında, Avrupa ülkelerinin ekonomilerinde ve ödemeler bilançolarında meydana gelen köklü değişimler tam olarak anlaşılammıştır; İMF'nin sermayesi ve fonları daha sonraları artırılmalarına rağmen sınırlı ve yetersiz kalmıştır. Fon döviz sınırlamalarını kaldırmayı da başaramamıştır. Üye ülkeler, devalüasyonlar konusunda fona karşı verdikleri taahhütleri çoğu zaman yerine getirmemiştir .

Dünya ekonomisinde ortaya çıkan mali krizler karşısında, IMF'nin uluslararası parasal ve mali alanda istikrar sağlama konusunda başarılı olduğu söylenemez. Son yıllarda ardi ardına yaşanan krizler, IMF'nin dünya ekonomisindeki para ve döviz kuru istikrarını sağlamadaki rolünün irdelenmesinde önemli rol oynamıştır. IMF krizleri önceden belirleyip engelleyemediği gibi, kriz oluştuktan sonra da krize giren ekonomileri kurtarmakta pek başarılı değildir. IMF'nin kriz içerisindeki ülkelere borç vermesi gerekli güven ortamının sağlanmasında yeterli olamamaktadır.

IMF tarafından gelişmekte olan ülkelerde uygulamaya konulan istikrar paketleri milyonlarca insanın yaşamını etkileyen güçlü bir yapı oluşturmaktadır. Denetlediği kaynaklar ve kendisinden borç alan ülkelerin iç işlerini etkileyebilme gücü bu kuruluşa büyük bir güç sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde alınan sonuçlar, IMF' nin önerdiği geleneksel istikrar programlarının bu ülkelerin yapılarına uygun düşmediğini, dış ödeme sorunlarını hafifletmediğini ortaya koymaktadır. IMF programlarını ana temasının iç tüketimin kısılması olması, iç tüketimin kısılması ile dış ödemelerde denge sağlanmaya çalışılması, gelişmekte olan ülkelerin ulusal refahı üzerinde yıkıcı etkiler doğurmakta, istihdam, üretim ve kalkınma çabalarını olumsuz etkilemektedir. IMF tarafından az gelişmiş ülkelere önerilen önlemler ekonomik durgunluk ve enflasyonun aynı anda yaşandığı stagflasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bugün IMF, Üçüncü Dünya ülkelerine dış şoklardan kaynaklanan kriz anında geçici olarak yol gösteren bir kuruluş olmaktan çıkmış, borçlu ülkelerin iç politikalarını gözetim altında tutan sürekli denetim organı haline dönüşmüştür. IMF, borçlu az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarını belirlemede anahtar durumuna gelmiştir (Öztürk, 2002 s:26).

3.2.3.2. Dünya Bankası

Dünya Bankası, II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) adıyla kurulmuş, 1947 yılında Birleşmiş Milletler' in özerk uzman kuruluşlarından biri olma özelliği kazanmıştır.

Günümüzde dünya devletlerinin 184'ü Banka üyesidir. Bunlardan 11'i, Banka sermayesinin %55'ine sahiptir. Türkiye'nin sermayedeki payı ve oy gücü %0,5 düzeyindedir.

Dünya Bankası Governörler Kurulu, İcra direktörleri Kurulu, Başkanlık Organları tarafından yönetilmektedir. Governörler Kurulu, üye devletlerin atadıkları birer guvernör ve vekilinden oluşmakta ve yılda bir kez toplanmaktadır. İcra direktörleri Kurulu iki yıl için görevlendirilen 24 üyeli ve sürekli karar organıdır.

Zaman içinde bir grup haline gelerek Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) adını alan kuruluşun bünyesinde beş ana kurum yer almaktadır:

- **Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası - IBRD** 1945 yılında kurulmuş olan ve gelişmekte olan ülkelerin kamu sektörüne kredi açan bölümdür. Türkiye kuruma 1947 yılında üye olmuştur. Kişi başına GSMH'ya göre yapılan dört gruplu sınıflandırmada Türkiye III. Grupta yer almakta, böylece 5 yıl geri ödemesiz 17 yıla kadar vadeli kredi kullanabilmektedir.

- **Uluslararası Kalkınma Birliği - IDA** 1960 yılında kurulmuştur. Kişi başına gelir bakımından yoksulluk çizgisinin altında kalan ülkelere kredi açmaktadır. Bu ülkelere genel olarak sıfır faizli ve 35-40 yıl vadeli kredi kullanılmaktadır. Türkiye IDA'ya 1960 yılında katılmıştır; toplam sermaye içindeki payı %0,9'dur ve bu fondan kredi kullanmamaktadır.

- **Uluslararası Finans Kurumu - IFC** 1956 yılında kurulmuştur. Bu parça, gelişmekte olan ülkelerde özel sektöre kredi açmak ve özel sektörün gelişmesini sağlamak ile görevlidir. Türkiye, bu kuruma kurulduğu yıl katılmıştır ve toplam sermaye içinde %0,6 paya sahiptir.

- **Çok Taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı - MIGA** 1985 yılında kurulmuştur. Gelişmekte olan ülkelere yapılacak yabancı yatırımlara, ticari olmayan (döviz transfer zorluğu, kamulaştırma, millileştirme, vb.) riskleri karşılamaya dönük güvenceler sağlamak ile görevli parça olarak tasarlanmıştır. Türkiye MIGA'ya 1988 yılında katılmıştır. Bu kurum içinde sermaye payı ve oy gücü %0,4 düzeyindedir.

- **Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi - ICSID** 1965 yılında kurulmuştur. Merkez, arabuluculuk ve hakemlik davalarına bakan bir organdır. Tahkim ve Uzlaşma Panellerine ilişkin kurallar geliştirmekte, uzlaştırma komisyonu olarak iş görmektedir. Türkiye bu kuruma 1987 yılında katılmıştır. (wikipedia)

Global gelirin yılda 31 trilyon dolardan fazla olduğu zengin bir dünyada yaşıyoruz. Bu dünyada, bazı ülkelerde ortalama bir kişi yılda 40,000 dolardan fazla kazanmaktadır. Fakat yine bu aynı dünyada 2.8 milyar kişi gelişmekte olan ülkelerdeki insanların yarısından fazlası yılda 700 dolardan az bir gelire yaşamaktadır. Bunlardan 1.2 milyar kişi günde 1 dolardan az gelir kazanmaktadır.

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerde her gün 33 bin çocuk ölmektedir. Bu ülkelerde, her dakika içinde birden fazla kadın doğum verirken hayatını kaybetmektedir. Yoksulluk yüzünden, çoğu kız olmak üzere 100 milyondan fazla çocuk okula gidememektedir. Bu yoksulluk düzeylerini azaltma konusunda üstesinden gelinmesi gereken sorun, nüfusun artmaya devam ettiği ve gelecek 50 yılda tahminen 3 milyar daha artacağı göz önüne alındığında muazzamdır.

Dünya Bankası zengin ülkelerin kaynaklarını yoksul ülkelerin kalkınmasına dönüştürmeye çalışmaktadır. Dünyadaki kalkınma yardımı konusundaki en büyük kaynaklarından birisi olarak Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerine okullar ve sağlık merkezleri inşa edilmesi, su ve elektrik sağlanması, hastalıklarla mücadele edilmesi ve çevrenin korunması için destek sağlamaktadır.

Dünya Bankası banka değil, daha ziyade uzmanlaşmış bir kuruluştur. Dünya Bankası genel anlamında bir "banka" değildir. Birleşmiş Milletlerin uzman kuruluşlarından birisidir ve 184 üye ülkeden oluşmaktadır. Bu ülkeler, kuruluşun nasıl finanse edildiğinden ve paraların nasıl harcandığından müştereken sorumludurlar. Dünya Bankası, kalkındırma çevrelerinin geri kalanıyla birlikte, çabalarını Bin Yılın Kalkınma Hedeflerine ulaşılması doğrultusunda yoğunlaştırmaktadır. Bu hedefler BM üyeleri tarafından 2000 yılında kabul edilmiş olup, yoksulluğun istikrarlı bir şekilde azaltılmasını amaçlamaktadır.

"Dünya Bankası" ismi artık Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) için kullanılır hale gelmiştir. Bu iki kuruluş birlikte, gelişmekte olan ülkelere düşük faizli kredi, faizsiz kredi ve hibeler sağlamaktadır.

Dünya Bankası'nın Washington DC'deki ana merkezinde ve 109 ülkedeki ofislerinde hemen hemen dünyanın her ülkesinden 10 bin kalkınma profesyoneli çalışmaktadır.

Dünyanın düşük gelirli ülkeleri genellikle uluslararası piyasalardan borçlanamazlar veya borçlansalar da ancak yüksek faiz oranları üzerinden borçlanabilirler. Gelişmiş ülkelere gelen doğrudan katkılara ve kredilere ek olarak bu ülkeler ayrıca temel hizmetlerini sağlayabilmek için Dünya Bankası'ndan hibeler, faizsiz krediler ve teknik yardım almaktadırlar. Kredilerde geri ödeme süresi 35-40 yıl olup ve 10 yıllık ödemesiz bir dönem vardır.

Faizsiz kredi ve hibe şeklinde finansman, dünyanın en büyük ödüllü yardım kaynağı olan IDA'dan gelmektedir. 40 kadar zengin ülke her dört yılda bir bu fon için para sağlamaktadırlar. En son 2002 yılında yaklaşık 9 milyar doları katkıda bulunanlar tarafından ve bir diğer 6.6 milyar doları da Banka kaynaklarından olmak üzere Fon yenilemesi yapılmıştır. O tarihlerde katkıda bulunan ülkeler, HIV/AIDS salgını gibi en yoksul ve en etkilenebilir ülkelerin karşılaştığı oldukları özel güçlüklerle yönelik yardımlarda kullanılmak üzere IDA hibelerinin—kaynakların yüzde 21'ine kadar—arttırılması konusunda anlaşmışlardır.

IDA kredileri Banka'nın finansal yardımının dörtte biri kadarlık bir bölümünü oluşturmaktadır. IDA fonları dışında Banka'nın gelirinin çok az bir kısmı üye ülkelere karşılanmaktadır.

Daha yüksek gelirli gelişmekte olan ülkeler—ki bunların bazıları, daha yüksek faiz oranlarından da olsa, ticari kaynaklardan borçlanabilmektedirler—IBRD'den krediler almaktadırlar.

IBRD'den borçlanan ülkeler, ticari bankalardan borçlanmalarına kıyasla geri ödemeler için daha uzun bir vade (ana para ödemelerinin başlamasından önce üç ila beş yıllık ödemesiz bir dönem) ile borçlanabilirler. Gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri, yoksulluğun azaltılması çabaları, sosyal hizmetlerin sağlanması, çevrenin korunması ve yaşam standartlarını iyileştirecek olan ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi gibi özel odaklı projeler için kredi alırlar. 2002 mali yılı içerisinde IBRD 40 ülkedeki 96 projenin desteklenmesi için 11.5 milyar dolar tutarında kredi sağlamıştır.

Dünya Bankası fonlarının hemen hemen tamamını dünyanın finansal piyasalarından sağlamakta olup, 2002 mali yılında bu rakam 23 milyar doları bulmuştur. AAA kredi değerliliği ile fon toplamak için tahviller çıkarır ve bu düşük faiz oranlarını kendisinden borç alanlara yansıtır.

Son birkaç yıl içerisinde Dünya Bankası global etki yaratabilecek bazı faaliyetlere önemli kaynaklar yatırmıştır. Bunlardan bir tanesi borç hafifletmesidir ve güçlendirilmiş Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) Girişimi çerçevesinde 26 yoksul ülke kendilerine zaman içerisinde 41 milyar dolar tasarruf sağlayacak bir borç hafifletmesinden yararlanmışlardır. Bu ülkelerin borç geri ödemelerinden tasarruf edecekleri para ise konutlandırma, eğitim, sağlık ve fakirlere yardım programlarına harcanabilecektir.

Dünya Bankası, 189 ülke ve muhtelif kuruluşlarla birlikte yoksullukla savaşım için evvelce eşine rastlanmayacak global ortaklıklar kurmuştur. Bin Yılın Kalkınma Hedefleri

okullara kayıt, çocuk ölümleri, hamilelikte sağlık, hastalık ve suya erişim konularında 2015 yılına kadar ulaşılması gereken belirgin hedefler tanımlamıştır.

Diğer global ortaklıklar arasında, Dünya Bankası gündeminin en üstünde HIV/AIDS hastalığına karşı savaşım yer almaktadır. HIV/AIDS programları konusunda dünyanın en uzun vadeli finansmancısıdır. Banka'nın şu andaki HIV/AIDS taahhütlerinin tutarı, yarısı Afrika Sahrası altındaki bölgeye olmak üzere 1.3 milyar dolara ulaşmaktadır.

Banka şu anda akla gelebilecek hemen her sektör ve gelişmekte olan her ülkede 1,800'ün üzerinde projeye uğraşmaktadır. Bunların arasında, Bosna Hersek'e mikro kredi sağlanması, Gine'deki toplumların AIDS konusunda eğitilmesi, Bangladeş'teki kızların eğitiminin desteklenmesi, Meksika'da sağlık koruma hizmetlerinin ilerletilmesi, bağımsızlığından sonra Doğu Timor'un yeniden imarına yardım ve yıkıcı bir deprem sonrasında Hindistan'da Gujarat'ın yeniden imar edilmesi projeleri sayılabilir.

3.2.3.3. DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) (World Trade Organisation-WTO)

1945 yılında İkinci dünya savaşının sona ermesinden sonra Amerika Birleşik Devletlerinin öncülüğünde uluslararası ekonomik, sosyal ve siyasi yapılanma hedefi çerçevesinde önce Birleşmiş Milletler Örgütü, ardından dünya ekonomisinde piyasa koşullarının işleyişini sağlamak üzere Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBRD) kurulmuş, uluslararası ticaretin serbestleşmesi hedefine yönelik olarak da Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) imzalanmıştır.

Ocak 1948'de yürürlüğe giren GATT, dış ticaretin serbestleşmesi hedefi çerçevesinde faaliyet göstermiştir. Dış ticarete rekabetin mal kalitesini artıracığı, fiyatları düşüreceği, böylece dış ticaretin hacminin artacağı düşüncesi ile dış ticaretin serbestleşmesinin önündeki engel olan gümrük tarifelerinin düşürülmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması, karşılaşılabilecek diğer engellerin ve farklı muamelelerin ortadan kaldırılması GATT'ın temel amaçlarıdır.(Karaca,2003 s:29)

DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü), GATT'ın 15 Aralık 1993 tarihinde sona eren Uruguay Round müzakereleri sonrasında 1995 yılında kurulan ve halihazırda GATT'a taraf olan tüm ülkelerin üye olduğu bir kurumdur. Sekreteryası Cenevre'de bulunan DTÖ'nün temel görevleri, üyeleri arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve gelecekte gerçekleştirilecek çok taraflı ticaret müzakereleri için bir platform oluşturulmasıdır. Yalnızca malların ticaretini konu alan ve sağlam bir yasal temeli olmayan GATT'ın aksine DTÖ, hizmetler, yatırım, fikri

ve sınai mülkiyet gibi farklı alanları da kapsar. DTÖ'nün kurulmasından sonra GATT, DTÖ kapsamında yer alan birçok anlaşmadan biri halini almıştır.

Uruguay Round müzakerelerindeki önemli gelişmelerden biri Çok Elyafıllar Anlaşması (Multi-Fiber Agreement –MFA)nın zaman içinde feshedilmesinin kabul edilmesidir. Çok Elyafıllar Anlaşması (Multi-Fiber Agreement –MFA), sanayileşmiş devletler ile gelişmekte olan ülkeler arasında imzalanan, özellikle pamuk ve yün elyafı mamûller olmak üzere tekstil ürünlerinin ticaretine ilişkin bir anlaşmadır. İlk kez 1973 yılında GATT çerçevesinde müzakere edilen Çok Elyafıllar Anlaşması zaman içerisinde birçok kez yenilenmiştir. Anlaşma, tekstil sanayiinin giderek gerilediği ya da yeniden yapılanma sürecinde olduğu sanayileşmiş ülkelerin, belirlenen tarife ve kotalar vasıtasıyla bu alanda korunmasına izin vermektedir. 1993 yılında tamamlanan Uruguay Round sonuçları, Çok Elyafıllar Anlaşması'nın zaman içerisinde feshedilmesini öngörmektedir. Anlaşma, 1 Ocak 2005'te yürürlükten kaldırılmıştır. Anlaşmanın yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte dünya tekstil piyasalarında Çin ve Hindistan menşei ürünlerin hakimiyeti başlamıştır.

DTÖ'nün faaliyete geçmesinin ardından örgütün en yüksek karar alma organı olan Bakanlar Konferansı 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da toplanmıştır. Bu toplantıyı 18-20 Mayıs 1998 tarihlerinde yapılan Cenevre ve 30 Kasım-3 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan Seattle Bakanlar Konferansları takip etmiştir. Söz konusu toplantılarda daha ileri liberalizasyon sağlanmasına yönelik çalışmalar sonuçsuz kalmıştır.

9-14 Kasım 2001 tarihlerinde Doha'da gerçekleştirilen DTÖ IV. Bakanlar Konferansı'nda liberalizasyon konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Toplantı sonucunda kabul edilen Bakanlar Deklarasyonu ve Deklarasyonun içeriğini oluşturan Çalışma Programı çerçevesinde;

-Ticaret-çevre, ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları, sanayi ürünlerinde tarife indirimleri konularındaki müzakerelerin başlatılması;

-Anti-damping, Sübsvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşmaları ile Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Mutabakat Metninin müzakereye açılması;

-Bölgesel Ticaret Anlaşmalarına ilişkin DTÖ hükümlerinin açıklığa kavuşturulması amacıyla müzakere edilmesi,

-Ticaret-yatırım, ticaret-rekabet, kamu alımlarında şeffaflık ve ticaretin kolaylaştırılması konularında bir hazırlık sürecine girilmesi

- Müzakerelerin V. Bakanlar Konferansı ile başlatılması kararlaştırılmıştır. (İKV)

Uluslararası ticarete, kotaların kaldırılması, tarifeleşmenin sağlanması ve tarifelerde sağlanan yüksek düzeydeki indirimlerden sonra, bu defa uluslararası yatırım ve rekabet politikaları, ticaret ve işgücü standartları ve ihtisaslaşma konuları gündeme gelmeye başlayacaktır. Bu nedenle, yatırım üretim- dış ticaret ve teşvik politikalarında, söz konusu hususların etkisi kaçınılmaz olacaktır. Aynı şekilde, üretim ve dış ticarete uluslararası ölçeklere göre faaliyette bulunulması, ülkelerin önem vermesi gereken hususlardır.

Küreselleşme, her alanda olduğu gibi dış ticarete de etkilerini göstermekte ve gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler küreselleşmenin bir sonucu olarak piyasalarını dış rekabete açmak durumunda kalmaktadırlar. Bunun için de pazara dayalı bir politika izlenmekte, büyük, küçük tüm yatırımcılar bir şekilde dış ticarete bağımlı olmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü, getirdiği yeknesak kuralları vasıtasıyla gelişmekte olan ülkeler sanayicilerine gelişmiş ülkelerin sanayicileri ile aynı şartlarda rekabet olanağı sağlamaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün temel amaçlarından biri olan uluslar arası alanda rekabetin artması, hem ürün kalitesini yükseltmekte, hem fiyatların düşmesini sağlamakta böylece satışları ve dolayısıyla üretimi artırmaktadır. Bu da sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılmasında önemli bir aşama anlamına gelmektedir.

DTÖ'nün getirdiği kurallar 400 sayfanın üstünde hukuki metin ve 22000 sayfalık ulusal takvimlerden oluşmaktadır ve ülkelerin ve kuruluşların DTÖ sisteminden tümüyle faydalanmaları, bu kuralları anlama ve uygulama kapasitelerine bağlıdır. Sistemin getirdiği kurallar, ülkeler ve kurumlar tarafından yeterince anlaşılıp uygulandığı takdirde dünya ticaret sistemi ve tek tek ülkelerin refah seviyesi üzerine faydaları gözle görülür olacaktır.(Karaca, 2003 s:38)

3.2.3.4. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler 24 Ekim 1945'te kurulmuş dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslar arasında ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak için kurulan uluslararası bir örgüttür. Birleşmiş Milletler kendini "adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş global bir kuruluş" olarak tanımlamaktadır. Uluslararası İlişkilerde, kuvvet kullanılmasını ilk olarak evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma BM Sözleşmesidir.

Örgütün, kurulduğu yıllarda 51 olan üye sayısı şu an itibariyle üyeliği kaldırılan Vatikan ve değiştirilen Çin Halk Cumhuriyeti son katılan üye Karadağ dahil 192'ye ulaşmıştır.

Türkiye kurucu üyeler arasında yer almaktadır. Örgütün yönetimi New York'ta bulunan genel merkezinden yürütülür ve üye ülkelerle her yıl düzenli olarak yapılan toplantılar yine bu genel merkezde gerçekleştirilir.

Örgüt yapısal olarak idari bölümlere ayrılmıştır; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yönetim Konseyi, Genel Sekreterlik ve Uluslararası Adalet Divanı. Örgütün en göz önündeki merciisi Genel Sekreterdir.

Birleşmiş Milletler fikri ilk olarak, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde savaşın galibi ülkeler tarafından, ülkeler arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırarak ileride meydana gelebilecek ve kendi güvenliklerini tehdit edebilecek bir savaşın önüne geçebilmek amacıyla ortaya atılmıştır. Örgüt yapısının halen bu amacı koruduğunu BM Güvenlik Konseyi'nin varlığı ve çalışmalarıyla ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 15 üye ülkeye sahiptir. Bu ülkelerden 5 tanesi daimi üye, 10 tanesi ise seçilmiş üyelere sahiptir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri, aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri olan ve Çin Halk Cumhuriyeti, SSCB ve Çin Cumhuriyeti'nin halefleri olarak, konsey tarafından tanınmışlardır. Diğer 10 üye ülke ise her 2 yılda bir, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan seçimlerle belirlenir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları, üye ülkeler tarafından verilen bir önerenin, 15 üye ülkeden 9'u tarafından kabul edilmesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimi Üyesi ülkelerden birinden ret oyu almamış olması şartıyla alınır. Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri ABD, Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti, Birleşik Krallık ve Fransa'dır. Türkiye de ekim 2008'de yapılan seçimler sonucu 1 Ocak 2009 tarihinden başlamak üzere 2 yıl süreyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliğine seçilmiştir. Bu durum ülkemizin kendini uluslar arası arenada daha iyi ifade edebilmesini sağlayacak siyasi bir başarıdır. Siyaseten güçlü bir ülke olmak ülkemizin ekonomik güvenliğini de artırıcı bir etki yaratacaktır.

Birleşmiş Milletlerin iktisadi amaçlarından çok siyasi amaçları vardır. Kurumun iktisadi yönünü Ekonomik ve Sosyal Konsey temsil etmektedir. Bu konsey BM Anlaşması çerçevesinde, BM kuruluşlarının ekonomik ve sosyal alanlardaki çalışmalarının eş güdümünü sağlamak üzere kurulmuştur. Konsey'in 3 yıllık süreyle hizmet eden 54 üyesi vardır. Birleşmiş Milletler sisteminin ana amaçları arasında insanların hayat standartlarının yükseltilmesi, istihdamın artırılması, ekonomik ve sosyal ilerlemenin sağlanması ön sıralarda yer almaktadır. Konseyin amacı ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, sağlık ve ilgili konularda çalışmalar yapmak, rapor hazırlamak ve tavsiyede bulunmak; insan haklarına ve temel

özgürlüklere saygı gösterilmesini sağlamak ve uygulamak; ekonomik, sosyal ve ilgili alanlarda çalışmalar yapmaktır.

Konsej aynı zamanda, tamamı kendisine rapor sunan ve bağımsız oturumlarında tavsiyelerde bulunan, Birleşmiş Milletler programları (UNDP, UNEP, UNICEF, UN-HABITAT ve UNFPA gibi) ve özel teşkilatların (FAO, WHO, INO ve UNESCO gibi) çalışmalarını belli bir dereceye kadar koordine eder ve bunlarla işbirliği yapar.

3.3. Yurt Dışı Gelişmelerin Ekonomik Güvenliğe Etkileri

Bilim ve teknoloji alanında meydana gelen değişmelerin gittikçe artan bir hızda devam etmesi ile sosyal olayların ve onun temelini teşkil eden ekonomik faaliyetlerin mahiyet ve muhtevasında çok önemli değişiklikler olmuş ve önce kendini bir ölçüde hissettirmeye başlayan "küreselleşme veya globalleşme" olgusu belli bir süre sonra bütün sosyal ve ekonomik olaylarda yönlendirici duruma gelmiştir. Esasen bu gelişmenin zorlaması ile yakın yıllarda ciddi ekonomik, sosyal, mali ve siyasi bütünleşme hareketleri hız kazanmış ve zaman içinde kendini yenileyerek devam etmiştir. Denilebilir ki günümüze damgasını vuran en önemli gelişme "küreselleşme" olgusudur. Artık her bir faaliyetin ve hareketin oluşumunda konuyu küreselleşme boyutu ile değerlendirmek zorunluluğu vardır.

Bilim ve teknoloji alanında kendini gösteren gelişmelerin çok büyük bir hız ve yoğunluk kazandığı günümüzde ülkeler ulusal ve uluslararası seviyede birbirlerinden önemli ölçüde kopuk ve çatışmalı hale gelmişlerdir. Teknolojik gelişmelerin ulaştırma ve iletişim alanında getirdiği yeni imkanlar içinde ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi oluşum, ilişki ve faaliyetler yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır.

Böylece, önceki yıllarda kendini yavaş yavaş hissettirmeye başlayan küreselleşme, önce kavram olarak algılanmaya ve anlaşılmaya başlanmış sonra da yeni bir döneme damgasını vurmaya hazır hale gelmiştir. Gerçekten bilim ve teknolojinin sunduğu en son imkanlar içinde ekonomik ve sosyal faaliyetlerin kazandığı yeni muhteva önceki yıllarla kıyaslanamayacak duruma gelmiştir. Özellikle ulaştırma, haberleşme ve iletişim alanındaki yeni imkanlar ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel, turistik, ticari ve mali faaliyetlerde dünyayı bir köy durumuna getirmiş; diğer bir deyişle, olayların algılanması ve oluşumu artık küresel boyut içinde kendini göstermeye başlamıştır. Bütün bu gelişmelerin çağa damgasını vuran yönü, insanların artık teknik ve sosyal olaylar yönüyle "bilgi toplumu" haline gelmiş olmalarıdır. Bu ortamda en çok bilgiye en çabuk ulaşım onu ekonominin ve teknolojinin emrine verenler diğerleri karşısında çok önemli bir avantaja sahip olabilmektedirler. Bugünün gelişmiş

toplumlarının diğeri karşısında bu avantajlarını nasıl kullandıkları sayısız çarpıcı örneklerle gösterilebilir.

Küreselleşmenin diğeri bütün yönleri yanında önemli bir yönü de, ülkeler ve bölgeler arasında meydana gelen ekonomik, ticari, mali ve siyasi ilişkilerde istikrarın yeni bir mahiyet ve boyut kazanmış olmasıdır. Gerçekten, nispeten kapalı veya belli sınırlar içinde gerçekleşen faaliyetlerde konjonktürel hareketler de sınırlı kalmakta iken; hemen hemen her alanda sınırların kalktığı küreselleşme hareketi içinde herhangi bir konjoktürel hareket veya dalgalanmayı ve onun etkilerini belirli sınırlar içinde tutmak mümkün olamamaktadır. Son yıllarda kendini gösteren belli başlı konjonktürel hareketlerin veya ekonomik krizlerin etki ve sonuçları dikkate alındığında bu durum daha iyi anlaşılmalıdır.

Son yıllarda bütün dünyayı derinden etkileyen belli başlı ekonomik krizlerin birer "Küresel Kriz" niteliği göstermesi, küreselleşmenin ne denli önemli ve dikkate değer bir olay olduğunun en canlı örneğidir. Gerçekten küreselleşme özellikle mali piyasalarda etkisini göstermektedir. Çünkü bu olgu içinde sermaye ülkeler arasında rahatça dolaşabilmekte, özellikle getiri potansiyeli olan piyasalara yoğun sermaye girişleri olmaktadır. Bu durum bir yönüyle gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle aralarındaki mesafeyi kapatmalarına imkan hazırlarken; diğeri bir yönüyle herhangi bir ülkenin mali piyasasında meydana gelen istikrarsızlığın uluslararası piyasalarda zincirleme istikrarsızlıklara, hatta yaygın ekonomik krizlere neden olmasına yol açabilmektedir. Küreselleşme olgusu içinde uluslararası piyasalarda meydana gelen krizler kendine has özellikler taşıdığından, bu tür krizlerin öngörülmesi de pek mümkün olamamaktadır. (Devrim, 2008 s.122)

3.4. Belli Başlı Küresel Kaynaklı Finansal Krizler ve Etkileri

Milli ekonomilerin karşılaştıkları finansal krizlerde uluslararası kısa süreli sermaye akımlarının ve spekülatif saldırıların önemli bir rolü bulunmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de karşılaşılan finansal krizlerde bu etkileri görmek mümkündür. Dünyamızda son yıllarda yaşanan önemli finansal krizlere bakacak olursak;

3.4.1. Meksika Krizi

Latin Amerika ülkelerinden Meksika, Aralık/1994 tarihinde para biriminde ortaya çıkan büyük çöküş ile sarsılmış, kriz konusundaki beklentişlerin artması üzerine 20 Aralık 1994 tarihinde ulusal para birimi pesoyu devalüe etmek zorunda kalarak finansal bir krizle karşılaşmıştır. (Akdiş, 2001 s:163)

1994 yılında Meksika’da yaşanan krize bakıldığında krizin temel nedenin, 1980’lerin sonunda ve 1990’ların başında olumlu konjonktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa dönemli sıcak paranın, değerlenmiş kur, yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması olduğu görülmektedir. 1990-1993 arası dönemde ülkeye özel yabancı sermaye girişi 72.5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılına girildiğinde kimse bir kriz öngörmemiştir. Aksine 1993 sonunda NAFTA’ya girişin Amerikan Kongresi’nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Ancak 1994’ün sonuna doğru oluşan panik havası ile ülke döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Bu olayı büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam oluşturmuştur(Dorukkaya-Yılmaz,1999:1127).

3.4.2. Asya Krizi

1997 yılın Temmuz ayında Tayland’da meydana gelen ve kısa süre içinde diğer Asya ülkelerine de sıçrayan ve Asya krizi olarak adlandırılan kriz, özünde mali bir kriz özelliği taşımaktadır. Asya krizinde yurtdışına çıkan sermayenin tekrar yurtiçine çekilebilmesi amacıyla faizlerin yükseltilmesi önlemi, mevcut borç oranlarının yüksekliği ve mali kurumların zayıflığı nedeniyle ekonominin daha da zayıflamasına yol açmıştır. Örneğin Endonezya’da şirketlerin %75’i iflas etmiştir. Malezya’da ise sabit kur sistemine geçme, sermaye giriş çıkışlarına sınırlamalar getirme, yurtdışına ulusal veya yabancı para çıkarılmasını yasaklama, yurtdışına kaçan yerli sermayenin ülkeye geri dönüşü amacıyla çeşitli zorunluluklar getirme gibi özünde IMF’nin onay vermediği türden politikalar uygulandığı halde nispi bir iyileşme dönemine girilmiştir (Devrim, 2008 s:69).

1990’ların başından beri Avrupa ve Japonya’da devam eden zayıf büyüme, cazip yatırım imkanlarını mevcut tasarrufların gerisinde bırakmıştır. Büyük miktarlara ulaşan özel sermaye akımları, yüksek getiri bekleyen uluslararası yatırımcılar tarafından mevcut riskler göz önüne alınmadan, yükselen yeni pazarlara kaydırılmıştır. Güneydoğu Asya ülkelerine böylesine büyük miktarlarda kısa süreli yabancı sermaye girişi, yerli mali varlıkların fiyatını yükseltmiş ve finans piyasalarında suni ve spekülasyona açık bir kabarmaya sebebiyet vermiştir.Bu nedenle, Güneydoğu Asya krizinde spekülasyonun da çok etkili bir rolü olduğu söylenmiştir. (Akdiş, 2001 s:123)

3.4.3. Rusya Krizi

Rusya’da 1997’lerde başlayan ekonomik sıkıntılar Temmuz 1998’de ağırlaşmaya başlamış ve 17 Ağustos 1998’de ruble-dolar koridorunun 1 ruble 6 dolar’dan, 1 ruble 9.5

dolara devalüe edilmesi, döviz üzerinden sermaye hareketlerinin sınırlandırılması ve 90 günlük moratoryum ilan edilmesi ile sonuçlanan bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu krizin kökleri eskilere dayanmakla birlikte, krizin oluşumunda kısa vadeli karlar peşinde koşan kısa süreli sermayenin spekülatif davranışlarının da etkisi bulunmaktadır. (Akdiş,2001)

Rusya'da enflasyonun düşürülmesine yönelik politikalar üzerinde odaklanılmış, artan finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla IMF, Dünya Bankası ve Japonya'nın da aralarında bulunduğu çeşitli ülke ve kuruluşlardan finansman taahhüdü sağlanmıştır. Rusya krizinin küresel bir nitelik kazanmasının temel nedeni, Rusya hükümetinin tüm beklentilerin aksine 90 günlük moratoryum ilan ederek yatırımcının güvenini kaybetmesi olmuştur. (Devrim, 2008 s:75)

Kriz öncesi 1996 ile 1997 yılları arasındaki dönemde Rusya'da finans ve kredi faaliyetlerindeki yabancı yatırım miktarı yaklaşık %229 oranında artmıştır. Bu dönemlerde Rusya'da bankalara düşük faizlerle (libor artı 1 veya 2) kolayca para akıtılmış, bankalar da iç piyasada oldukça yüksek (%60 gibi) faizlerle bu paraları plase etmişlerdir. Ancak gerek dünya petrol fiyatlarındaki düşme (%50 gibi) ve gerekse Rusya'nın dış gelirlerinin %40'ını sağlayan enerji hammaddeleri sebebiyle uğranılan 10 milyar dolarlık kayıp, piyasaya verilen kredilerin geri dönüşlerinde problemler meydana getirmiş, kriz başlama startı almıştır (Uludağ,1998:4).

Rusya krizinde de finansal boyut ön plana çıkmıştır. 1998 yılı başından itibaren finansal piyasalarda çalkantılar boy göstermeye başlamış, şirket ve banka iflasları art arda meydana gelmiştir. Rusya hükümetinin gümrük duvarlarını yükseltmesi ile ithalat miktarında büyük düşüşler gerçekleşmiştir. Ünlü spekülör Soros'un Rusya'ya verdiği düşük "reyting" değerlendirmesi ise talihsizlik olmuş ve yaşanan krizi iyice alevlendirmiştir (Mor,1998:8).

3.4.4. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

Türkiye 22 Kasım 2000 ve 21 Şubat 2001 tarihlerinde finansal karakterli yeni krizlerle karşılaşmıştır. Likidite ve döviz talebi krizi olarak adlandırılabilen bu krizlerin daha önceki krizlerden farkı kapsamlı bir istikrar programının uygulandığı dönemlere rastlamış olmasıdır.

Her iki krizde de milli piyasaların tepkileri kadar uluslar arası sıcak paranın hareketleri de dikkat çekici özellikler göstermiştir. Kasım krizinde yaklaşık 1,5 milyar dolarlık sıcak para hemen yurtdışına çıkmış, krizi takip eden günlerde de bu çıkış devam etmiştir. 6 Aralık tarihi itibarıyla yurtdışına çıkan yabancı sermaye miktarı 7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Sıcak paranın yurtdışına çıkış isteği ise hem döviz talebi ve döviz fiyatları üzerinde baskı oluşturmuş hem de likidite talebini üst seviyelere çıkararak faiz oranlarının olağanüstü

yükselmesine sebep olmuştur. Sıcak paradaki bu çıkışın 22 kasım tarihinden önceki aylarda başladığı ve bu tür hareketlenmenin krizi oluşturan süreci hazırladığı da ayrıca tartışılmaktadır. 21 Şubat krizinde ise ilk günlerde 4,9 milyar dolarlık kısa süreli sermaye yurtdışına çıkmıştır. Bu süreçte ülkeden çıkan toplam yabancı sermayenin ise yaklaşık 7,5 milyar dolarlık bir hacme ulaştığı tahmin edilmektedir. Döviz talebi borsayı çöktürürken gecelik faizlerin %7500'ler gibi astronomik yüksekliklere ulaşmasına sebep olmuştur.

Elbette her iki kriz de ekonomi politika ve uygulamalarındaki hatalardan kaynaklanmışlardır. Ancak gerek kasım 2000 ve gerekse şubat 2001 krizlerinde uluslar arası kısa süreli sermayenin ani çıkışlar gerçekleştirerek borsada, faizde ve döviz fiyatlarında oluşan panik havasını yaygınlaştırdığı ve piyasa şoklarının büyümesine katkıda bulunduğu söylenebilecektir.

3.4.5 Amerika Finansal Krizi (Mortgage Krizi)

ABD Hükümetinin tüketimi destekleyen politikaları ile aşırı tüketim eğilimi gösteren tüketicileri, kullanımı karşılığında ipotek gerektirmeyen kredi kartı borç ödemelerini geciktirmeye yönelmiştir. Vergi sonrası gelirlerin ödenmemiş mortgage borçlarına oranı 1980 yılından itibaren giderek artmış ve %45 olan bu oran 2004 yılına gelindiğinde %90'ına ulaşmıştır. Mortgage borçlarını artıran nedenler arasında, konut sahipliğinin artması (aynı konut için kira ödemesi yerine mortgage kredi ödemesinin yapılması), faiz oranlarının düşmesi, vergi kanunlarının değişmesi ve konut değerlerinin artması yer almaktadır (Lehnert, 2005 s:213).

Yatırımcıların risk almadan kazanç elde etme isteği, maliyeti düşük, kolay kredi imkânlarına bağlı olarak tüketicilerin aşırı borçlanmasına ve kontrolsüz kredi genişlemesine neden olarak sistemin kırılganlığını arttırmıştır. ABD'de borçluların ödeme güçlüğüne düşmesi ile tetiklenen kriz, bu kırılganlıklarla birlikte büyümüştür. Kredi piyasasında ortaya çıkan kriz mortgage kredileri üzerinde odaklansa da kredi kartı geri ödemelerinin belirgin bir sorun olarak sistem içinde yer aldığı görülmektedir.

ABD'de ticari bankacılık kesiminin 2000 yılında 3,7 trilyon dolar seviyesinde olan net kredi kullanımı 2007 yılında %74 artışla 6,5 trilyon dolara yükselmiştir. 2008 yılı 1.çeyrek dönem itibarıyla net kredi kullanımı aynı seviyede kalmıştır. Bankacılık kesimi gayrimenkul sektörünün büyüklüğüne ve konut talebine bağlı olarak gayrimenkul kredilerini ciddi şekilde fonlamıştır. 2000-2008 1. çeyrek dönemi boyunca brüt krediler içinde en büyük paya her zaman gayrimenkul kredileri sahip olmuştur. 2000 yılında bu oran %43,8 iken 2006 yılı

itibarıyla %57,4 ile bu dönemin en yüksek değerine ulaşmıştır. Mortgage krizinin ortaya çıkmasının ardından 2007 yılı ile 2008 1. çeyrek döneminde bu oran %55 seviyesine gerilemiştir. Gayrimenkul kredilerinin artış hızı özellikle (2004 ve 2006 yılları) FED'in düşük faiz uyguladığı dönemde nispeten yüksektir.

Bankacılık sektöründe varlıklardan silinen kredilerin gelişimine bakıldığında, bir önceki yıla göre artışın %122 oranı ile en çok 2008 yılının ilk çeyreğinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu artışın içinde %531 ile en büyük paya mortgage kredileri sahiptir. 2007 yılında 38.122 milyon \$ olan net silinen aktif değeri 2008 yılının ilk çeyreğinde 15.722 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Mortgage kredileri nedeniyle yapılan net silinen aktif değeri 2007 yılında 8.004 milyon \$ ve 2008 yılının ilk çeyreğinde 5.985 milyon \$'dır. 2008 yılının ilk çeyreğinde net silinen aktif değeri, 2007 yılı değerinin %75'ine tekabül etmektedir. Mortgage krizinin etkilerinin piyasalara 2007 yılının üçüncü çeyreğinden sonra yansımaları nedeniyle bilanço üzerindeki etkileri ancak 2008 yılında daha net bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Varlıklardan silinen kredilerinin gelişimi içinde bireysel kredilerin payı azalırken mortgage kredilerinin payı hızlı bir artış göstermiştir.

Netice olarak konut talebindeki artışa bağlı olarak artan konut fiyatları düşüp faizler yükselince konut kredilerinin geri ödemelerinde sorun oluştu. Mortgage sözleşmelerindeki bir hükümden dolayı bankalar bu batık kredileri tahsil edemediler. Çünkü bankalar ilgili sözleşmede belirtildiği üzere **"kredi ödenmediği takdirde ancak söz konusu konuta el koyma"** yoluna gidebilecekti.

Haliyle kredi müşterileri de konut fiyatları düşünce konut kredilerini ödemek yerine konutları bankalara terketmeyi daha avantajlı buldu. Konuyu finansal krize getiren durum ise bankaların ellerinde bulunan kredi alacaklarını teminat gösterip tahviller çıkarması ve bu tahvillerin de tahvil borsasında işlem görmesiyle oluştu. İlk başta iyi işleyen bu süreç kredi piyasalarındaki bozulmayı görmeyen ya da görmek istemeyen kredi derecelendirme kurumlarının (Fitch, Standart&Poors, Goldman Sachs) ikincil piyasada işlem gören tahvillere yüksek not vermeleriyle daha vahim bir duruma gelmiştir. Kredilerin geri ödenmemesi bu tahvil borsasının da çökmesine neden olmuştur. Elleri bu tahvil olan ve verdikleri kredileri tahsil edemeyen bankalar krizle birlikte tek tek ya iflas ya birleşme yada devlet tarafından satın alınma yolunu seçmişlerdir. Yine ellerinde bu tahvilleri tutan Avrupa menşeli bankalar da zor duruma düşerek kendi devletleri tarafından batmamak için desteklenmişlerdir. İlk dalganın ardından ABD Senatosu 700 milyar dolarlık bir destek paketini onaylamış ancak krizin yaralarını hala saramamışlardır. Bilakis halen yaşadığımız bu krizin daha da derinleşerek tüm dünya piyasalarını olumsuz etkilemesinden korkulmaktadır.

Ülkemizde 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizinin yaşanmasının ardından bankalarımız yeniden yapılandırılmış ve yeni bankalar kanunu kabul edilerek bu işletmelerimizin daha sağlıklı temeller üzerinde çalışmasını sağlayıcı tedbirler alınmıştır. Eğer bu yapısal değişiklikler olmasaydı şu anda yaşanan krizde ülkemizi daha sıkıntılı günlerin bekleyeceği aşikardır. Türkiye’de şu anda uygulanmakta olan mortgage sisteminin Amerika’da bir süredir devam eden mortgage kaynaklı krizin temelinde yatan hatalardan etkilenme olasılığı son derece düşüktür. Bunun birinci sebebi, daha henüz olgunlaşmamış olan Türkiye mortgage piyasasında üst ve alt gelir seviyesinden aileler için farklı faiz oranları uygulamasının söz konusu olmamasıdır. Mortgage sisteminin uygulanmasında başlangıç noktasında olan Türkiye’de, bankalar belirli bir gelir ve kredi değerlendirme sürecinden geçen tüketiciler için sabit ödeme imkanı sunan ve diğer ürünlere nazaran daha az risk taşıyan sabit faizli ürünlerle hizmet vermektedir. İkinci sebep olarak da mortgage piyasası ürünlerinin menkul kıymet niteliği taşıması dolayısıyla borç vermeden kaynaklanan riski dış kaynaklı yatırımcılara aktaramaması ve bütün borç kaynaklı riski üstlenmesinden kaynaklanmaktadır. Son olarak ise Türkiye’deki bankaların tüketicilere anlaması zor ve tuhaf diye nitelendirebileceğimiz 1-2 yıl sonra tüketicileri büyük yükümlülükler altına sokabilecek ürünleri piyasaya sürmemesi bu piyasanın güvenli bir piyasa olduğunu gösteren bir sebeptir.

4. EKONOMİK DEĞERLENDİRMELERE ESAS TEŞKİL EDEN ÖLÇÜTLERLE EKONOMİK GÜVENLİK ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Ekonomik değerlendirmelere esas teşkil eden sermaye hareketleri, gayri safi yurt içi hasıla ve gelir dağılımı, ödemeler dengesi, borçlanma ve enflasyon ekonomik güvenlik ile doğrudan ilişkilidir. Bu bölümde bu kavramların neyi ifade ettikleri ve neden ekonomik güvenlikle yakın ilişki içinde oldukları açıklanmaktadır ve Türkiye ile ilgili veriler çalışmamızın dördüncü bölümünde değerlendirilmektedir.

4.1.Sermaye Hareketleri

Son yıllarda uluslararası piyasalarda görülen küreselleşme, ülkelerarası ticaretin ve sermaye akışının önündeki engelleri kaldırıcı bir etki yapmakta ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan liberal ekonomik politikalar ve finansal serbestleşme politikalarının da etkisiyle sermaye hareketleri hızlanarak, bu ülkelerin finansal piyasalarının gelişmesine ve dış dünya ile bütünleşmesine katkıda bulunmaktadır.

1990'ların başında gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir sermaye akışı görülmektedir. Finansal piyasalardaki bütünleşme, tasarrufların ve yatırımların dünya genelinde etkin bir şekilde tahsis edilmesine (dağılmasına) imkan vermektedir. Çeşitli ülkelere giren sermaye hareketlerindeki artışlar bu ülkelerdeki yatırımları artırarak büyümeyi olumlu bir şekilde etkileyebilmekte, diğer taraftan bu akımların finansal istikrarsızlığa yol açabilme olasılığı da söz konusu olabilmektedir.(Kar ve Kara ;2002 s:79) Dolayısıyla sermaye hareketleri ilgili ülkeler için gerekli olmakla birlikte bazı olumsuz durumlarda o ülkelerin ekonomik güvenliğini tehdit de edebilmektedir.

Uluslararası finansal piyasalar arasındaki etkileşim ve bağların bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler sonucunda güçlenmesi ve piyasaların yeni finansal araçlarla derinleşmesi finansal serbestleşirmeyi hızlandırmış ve gelişmiş ülkelerdeki fonların dünya ölçeğinde hareketine imkan sağlamıştır. 1980'li yıllarda yoğun olarak yaşanmaya başlayan finansal serbestleşme sonucunda, uluslararası sermaye, ülkeler arasındaki getiri farklılıkları çerçevesinde hareket etmeye başlamıştır. Finansal serbestleşme sürecine dahil olan ve bu süreçten yararlanma yolunu seçen gelişmekte olan ülkeler, beklemedikleri ve öngörmedikleri birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Kambiyo rejimlerindeki serbestleşmeler, gelişmekte olan ülkelerin ve uluslararası finans piyasalarının gelişimine önemli katkılarda bulunmalarına karşın, gelişmekte olan ülkelerin bağımsız para, döviz kuru ve faiz politikaları izleyebilme olanaklarını sınırlamış, dolayısıyla da söz konusu ülkelerin kendi ülkelerine özgü

büyüme ve kalkınma hedefleri saptama ve uygulama şanslarını ortadan kaldırmıştır (Yeldan, 2002 s:148).

4.1.1. Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşmeyi, finans piyasaları üzerindeki kontrol ve sınırlamaların ortadan kaldırılması olarak tanımlamak mümkündür. Bir diğer deyişle finansal serbestleşme, finansal sermaye üzerindeki kontrol ve kısıtlamaların kaldırılması ya da en aza indirilmesi yoluyla, "sermaye faktörü üzerindeki serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırma" (Seyidoğlu, 2003: 143) girişimi ve ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılma süreci olarak ifade edilebilir (Duman, 2004: 41).

Gelişmekte olan ülkeler açısından finansal serbestleşme, nominal faiz oranında piyasada oluşacak denge faiz oranının altında bir tavan belirlenmesiyle ortaya çıkan mali baskı ve kısıtlayıcı engellerin kaldırılması ve faiz oranlarının idari kararlar dışında serbest piyasa koşullarına göre oluşturulmasıdır.

Finansal serbestleşme kavramını iki şekilde anlamak mümkündür. Birincisi ülkenin kendi iç piyasasında, piyasa koşullarının işlenmesini sağlaması ve devletin finansal piyasalar üzerindeki doğrudan kontrollerinin kaldırılmasıdır. Finansal serbestleşmenin diğer anlamı ise, bir ülkenin kendi finansal piyasalarına yabancı sermayenin giriş ve çıkışı önündeki engelleri kaldırması ve uluslararası piyasalarla bütünleşmesidir. Finansal serbestleşme, yurt sakinlerinin dış piyasadaki serbestçe borçlanması ve yurt sakini olmayanların serbest bir şekilde iç mali piyasalarda işlem yapabilmesi, yani içeri doğru her iki kaynaktan sermaye girişinde sınırlamaların, denetimin kalkmasını sağlar. Bunun yanı sıra, yurt sakinleri dışarıya serbestçe sermaye transfer edip, yabancı varlık kalemlerini tutabilir. Yine yurt sakini olmayanlarda aynı şekilde iç mali piyasalardan borçlanabilir, yurt içinde sakinler yabancı paralar üzerinden istedikleri işlemleri yapabilirler (Kazgan,1999:136).

Finansal serbestleşmeyi savunan görüşe göre, sermaye kontrollerinin kaldırılması ile tasarruflar yüksek getirili yatırımlara yönelecek, dolayısıyla da daha etkin olarak dağılacaktır. Finansal serbestleşme sonrasında yurtiçi tasarrufları yeterli olmayan gelişmekte olan ülkelerde faiz oranı yükselecek, tasarruf fazlası olan ülkelerin tasarrufları bu ülkelere yönelecektir. Bu süreç, faiz oranının ülkeler arasında eşitlenmesine neden olurken, rekabetin artması finansal piyasaların daha verimli çalışmasına ve böylece tasarruf sahipleri ve yatırımcıların daha iyi olanaklara sahip olmasına neden olacaktır (İnsel ve Sungur, 2000).

Ancak, ampirik gözlemler, finansal serbestleşme sonucunda, gelişmekte olan ülkelere akan sermayenin, bu ülkelerdeki yatırımların getirisinin gelişmiş ülkelerin düzeyine inmesini sağlamadığını, yatırımların getirisi arasında bir yakınlaşma eğilimi ortaya çıkmadığını göstermektedir. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi tasarrufların uluslararası dağılımında iyileşmeye neden olmamakta ve beklenen dağılım etkinliğini sağlamamaktadır. Bu durumun temel nedeni uluslararası sermaye akımlarının, reel yatırım fırsatlarını değerlendirmekten çok, kısa vadeli spekülasyon kar elde etme güdüsüyle hareket etmesidir (Kaya, 1998 s:16).

4.1.2. Uluslararası Sermaye Hareketleri

Uluslararası sermaye hareketleri, ulusal sınırları aşarak ülkeye giren ya da ülkeden çıkan fonları ifade eder. Uluslararası sermaye hareketleri; Özel Sermaye Hareketleri, kalkınma amaçlı , hibe ve kredi şeklindeki Resmi Sermaye Hareketleri ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları diye üç ana başlık altında toplanabilir (Kar ve Kara, 2002 s:49).

4.1.2.1. Uluslararası Özel Sermaye Hareketleri

Uluslararası özel sermaye hareketleri, ticari koşullar altında sermayenin bir ülkeden diğerine hareketini ifade eder. Bu fonların sahiplerinden belirli bir gelir karşılığında talep edenlere aktarılması işlemine mali işlem denir. Bu mali işlem, bir ülke yerleşiklerinin diğer ülke yerleşiklerine fon sağlamaları şeklinde gerçekleşirse uluslararası mali işlem adını alır. Mali işlemlerin gerçekleştirildikleri piyasalar ise para piyasaları ve sermaye piyasalarıdır.

Para ve sermaye piyasalarında uluslararası mali işlem şeklinde gerçekleşen, uluslararası özel sermaye hareketleri “kısa”(1 yıldan az) “orta”(1-5 yıl) ve “uzun” (5 yıldan çok) vadeli olarak gerçekleşmektedir. Sermaye piyasası işlemleri tahvil ve hisse senedi gibi menkul değerlerin alım satımıyla gerçekleşmekte ve portföy yatırımları olarak adlandırılmaktadır (Karluk, 1996: 538).

Uluslararası özel sermaye akımlarının para ve sermaye piyasalarından ticari koşullara göre sağlanmaları en belirgin özellikleridir. Yardım niteliğinde olmamaları, onları resmi sermaye hareketlerinden, üretime yönelik yatırım niteliğinde olmamaları ise onları doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ayırır.

4.1.2.2. Resmi Sermaye Hareketleri

Resmi sermaye hareketleri; gelişmiş ekonomilerin, az gelişmiş ekonomilere yaptıkları bağış ve kredi şeklindeki yardımlardır, Yardımlar bağış şeklinde olursa uluslararası bir transfer söz konusu iken kredi şeklinde ise devletlerarası bir borçlanma söz konusudur.

Kredi ve bağış şeklindeki bu yardımların verilmesinde ekonomik sosyal ve siyasi bir takım faktörler etkili olabilmektedir. Genellikle dış devletler, Dünya Bankası gibi mali kuruluşlar ya da Avrupa Yatırım Bankası gibi bölgesel kalkınma bankalarınca gerçekleştirilen bu yardımlardan faydalanan ülkeler bu yardımlarla döviz ve tasarruf açıklarını kapatarak daha yüksek bir kalkınma hızına ulaşmaya çalışmaktadırlar (Kar ve Kara, 2002 s:138).

4.1.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak nitelendirilmektedir. Günümüzde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dünya ekonomisi içindeki payı hızla artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplam içindeki payı 1980'de %26 iken, bu oran 2000'e doğru %40'a ulaşmıştır. Uluslararası alanda faaliyet gösteren ve kendi ülkesi dışında en az bir yabancı ülkede üretim yapan ekonomik birimler olarak tanımlanan çok uluslu şirketler veya günümüzdeki biçimiyle ulus ötesi şirketlerin gerçekleştirdiği doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmekte olan ülkelerde yetersiz sermaye birikimi nedeniyle kullanılmayan kaynakların kullanılmasında önemli bir işleve sahiptir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek için bir ülkenin sadece dışa açık olması ve ucuz iş gücüne sahip olması günümüzde artık yeterli olmamakta, başka faktörler ve politikalar da rol oynamaktadır. (Sabır, 2003 s:46)

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özel bir sermaye transferi olarak da değerlendirmek mümkündür. Ancak bazı özellikleri dolayısıyla da portföy yatırımlarından ayrılmaktadır. Yabancı ülkelerde yapılan yatırımlar fiziki ya da mali nitelikte olabilmektedir. Tahvil ve hisse senedi şeklindeki portföy yatırımları, mali nitelikli yatırımlar iken, bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki değerlere karşılık gelen yatırımlar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır (Seyidoğlu, 1993:567). Günümüzde çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen bu fiziki yatırımlar, aynı zamanda beraberinde teknik bilgi, know-how, patent,

ticari marka, işletmecilik bilgisi ve denetim yetkisini de beraberinde getirmektedir. Bu yönleriyle de portföy yatırımlarından ayrılmaktadır.

Ülkenin sahip olduğu ucuz ve kalifiye işgücü, hammadde kaynakları, iç pazarın büyüklüğü, gelişmiş pazarlara yakınlığı ve ulaştırma-haberleşme imkanları doğrudan yabancı sermaye girişlerini etkileyen önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, ülkedeki makroekonomik istikrar, yabancı sermaye mevzuatı, ülkenin sağladığı teşvikler, vergi politikası ve vergi oranları ile dış ticaret politikaları yabancı yatırımcıların kararlarını etkileyen temel faktörlerdir. Son yıllarda, ekonomide genel olarak yatırımların ve büyümenin özel olarak ta doğrudan yabancı sermaye girişlerinin artırılabilmesi için yatırım ortamının iyileştirilmesi gerektiği öncelikli bir konu olarak öne çıkmış bulunmaktadır. Bu çerçevede, girişimciliğin, ticaret ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılması, devlet kontrolünün ağırlığının azaltılması, piyasalarda rekabetçi bir yapı ve işleyişin sağlanması, yargı sisteminin etkinleştirilmesi, mevzuat uygulamalarının yeknesak ve öngörülebilir olması, mal, işgücü ve finans piyasalarında idari engellerin azaltılması yönündeki girişimler ağırlık kazanmaktadır.

4.2. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ve Gelir Dağılımı

Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, Gayri Safi Milli Hasıla, Milli Gelir ve Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve bağlı diğer kavramlar ile bu kavramlara bağlı olarak hesaplanan gelir dağılımı bir ülkenin ekonomik durumu ile ilgili önemli bilgiler veren kavramlardır. Dolayısıyla bu kavramlar ekonomik güvenlik ile de doğrudan ilgilidir.

Çalışmamızın bu bölümünde Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, Gayri Safi Milli Hasıla, Milli Gelir ve Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve bağlı diğer kavramların tanımları yapılarak hesaplama yöntemleri belirtilecek ve bu ölçülerden hareketle ekonomik güvenlik açısından büyük önem taşıyan gelir dağılımı kavramı üzerinde durulacaktır.

4.2.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ve İlişkili Kavramlar

4.2.1.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

Bir ülkenin gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH), ekonomik büyüklüğünün birkaç ölçütünden biridir. GSYİH, gayri safi milli hasıla (GSMH)'dan farklı olarak, bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde, üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değeridir.

Bu tanımda belli bir zaman, bir ay, üç ay ya da bir yıl olabilir. GSYİH genellikle bir yıl için ele alınır. Nihai mal ve hizmetler ise, üretilen toplam mal ve hizmetlerden üretim için kullanılan ara mallar düşüldükten sonra geriye kalan değerdir.

GSYİH'yı aşağıdaki şekilde formülize edebiliriz.

$$\text{GSYİH} = \text{tüketim} + \text{yatırım} + \text{devlet harcamaları} + (\text{ihracat} - \text{ithalat})$$

GSYİH' dan amortismanlar (sermayenin aşınma ve eskime payı) çıkarıldığı zaman safi yurt içi hasıla elde edilir. "Gayri safi", sermaye stokuna amortismanın eklenmiş olduğunu ifade eder.

Safi yurt içi hasıladan dolayı vergiler çıkıp, devlet tarafından hane halkına yapılan sübvansiyonlar eklendiği zaman **yurt içi gelir** elde edilir.

Yurt içi gelire, net dış dünya faktör gelirleri eklendiği zaman **milli gelir** elde edilir.

Milli gelire, transfer ödemeleri eklenip, kurumlar vergisi, dağıtılmayan kurum karları ve sosyal sigortalar kesenekleri çıkarıldığı zaman **kişisel gelir** elde edilir.

Kişisel gelirden, kişisel gelir vergisi çıkarıldığında da **harcanabilir kişisel gelir** elde edilir.

Yukarıdaki eşitlikte, tüketim ve yatırım, nihai mal ve hizmetler için yapılan harcamalardır. Eşitliğin ihracat eksi ithalat kısmı ise harcamaların yurt içinde üretilmemiş kısmını (ithalat) düşüp, yurt içi üretimin içeride tüketilmemiş kısmını(ihracat) eklemek suretiyle dengeler. İktisatçılar, (Keynes'ten bu yana), genel tüketim kavramını, özel tüketim ve kamu sektörü tüketimi olmak üzere ikiye bölmeyi tercih etmişlerdir.

Bu nedenle GSYİH şu şekilde ifade edilir.

$$\text{GSYİH} = \text{özel tüketim} + \text{yatırım} + \text{devlet harcamaları} + \text{net ihracat}$$

Ya da basitçe $\text{GSYİH} = T + D + Y + X - M$ (X-M, ihracat eksi ithalatı ifade eder). (Vikipedi)

4.2.1.2. GSYİH'nın Bileşenleri

T, Y, D ve (X-M) değişkenleri:

T özel tüketim ya da tüketici harcamaları olarak anılır. Ev halkının yemek, kira, ilaç gibi en kişisel harcamalarıdır.

Y sermaye cinsinden işle ilgili yatırımlardır. Örneğin yeni bir fabrika binası inşaatı, bir yazılım alımı ya da makine, teçhizat alımları gibi harcamalar işle ilgili yatırım olarak anılır. GSYİH için 'yatırım' özellikle finansal olmayan ürünlerin alımıdır. makroekonomide finansal ürünlerin alımı tasarruf olarak sınıflandırılır (GSYİH tasarruflardan değil harcamalardan oluşur). Ayırım (teorik olarak) oldukça açıktır: eğer para geri ödeme yükümlülüğü

olmaksızın, mal ve hizmetlere dönüştürülebiliyor ise, bu bir yatırımdır. Örneğin, tahvil ya da hisse senedi alımlarında paranın sahipliği nominal olarak el değiştirir ve bu transfer ödeme GSYİH toplamının dışında tutulur. Konuşma dilinde bu tür harcamaların yatırım olarak anılmasına karşın, iktisadi açıdan bu harcamalar bir yer değiştirir ve reel ekonomi ya da GSYİH formülünün bir parçası değildir.

D nihai mal ve hizmetler için yapılmış devlet harcamaları'nın tamamıdır. Devlet memurlarının ücretleri, askeri amaçlı silah alımları ve devlet tarafından yapılan her türlü benzeri yatırım harcamasını içerir. Sosyal sigorta ya da işsizlik yardımı gibi transfer ödemelerini içermez. GSYİH'nin bütünü içerisindeki devlet harcamalarının nisbi büyüklüğü iktisadi açıdan oldukça önemlidir.

(X-M) bir ekonomi içerisindeki net ihracattır (ihracat-ithalat). GSYİH, diğer ülkelerin tüketimi için üretilmiş mal ve hizmetleri de kapsar. Bu nedenle ihracatın tamamı GSYİH'ya eklenir. Buna karşın ithalat GSYİH'dan çıkarılır çünkü yurt dışından alınan mal ve hizmetler hali hazırda T, Y ve D'ye dahil edilmiştir. Yabancı ülkelere yapılan tedariğin yurt içi olarak hesaplanmasını engellemek amacıyla çıkarılırlar.

4.2.1.3. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Hesaplama Yöntemleri

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Hesaplamaları uluslararası muhasebe yöntemlerinden biri veya ikisi ya da üç yöntem birlikte kullanılarak yapılmaktadır. Çoğu zaman hesaplama yöntemleri sektörlere göre değişmektedir. Bu yöntemler;

1-Üretim Yöntemi

Bu yöntemde amaç bir ekonomide aynı mal ve hizmetleri üreten birimlerden meydana gelen faaliyet kollarındaki nihai mal ve hizmet üretim değerlerinin ölçülmesidir. Bir faaliyet kolunda üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla değerlendirilmesiyle bu faaliyet kolunun gayri safi üretim değerine ulaşılır. Bu üretim değeri üretimde bulunabilmek için kullanılan ara mallarını da kapsar. Üretim yolu ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ise toplam gayri safi üretim değerinden bu ara mallarının değerinin çıkarılması ile elde edilir.

2-Gelir Yöntemi

Bu yöntemde kişilerin cari mal ve hizmetleri dolayısıyla elde ettikleri faktör gelirleri hesaba alınır. Bunlar; maaş, ücret, faiz, kira ve kâr'dır. Ekonomide elde edilen bu faktör gelirlerinin toplanmasıyla milli gelire ulaşılır.

3-Harcamalar Yöntemi

Harcamalar yönteminde milli ekonomide belli bir süre içinde tüketime ve yatırıma yapılan harcamalar toplamı olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya ulaşılır. Bu toplamda tamamlanmış mal ve hizmetler ele alınır. Harcama yapılarak elde edilen mal ve hizmetlerin bir kısmı yıl içerisinde ara mal olarak başka mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılır. Bir kısmı ise doğrudan tüketime, yatırıma ya da stok veya ihracata gider. Bunlar nihai kullanım olarak adlandırılır. Yıl içerisinde başka bir sınai işlem görmeyerek nihai alıcılar tarafından satın alınan mallar nihai kullanımın kapsamını oluşturur. Bir ekonomide satılan bütün nihai mal ve hizmetlerin toplam değeri nihai kullanım değerine bu ise gayri safi katma değerlerin toplamına eşittir.

Bu üç yöntemde de aynı sonuç elde edilir. Fakat değişik veri kaynaklarına bağlı olarak farklılıklar da gözükülebilir. Yeni milli gelir hesaplama serisinde iktisadi faaliyetler ve ürünler için güncel sınıflandırmalar kullanılmış, baz yılı 1987'den 1998'e dönüştürülmüş ve sektörlerin katma değerleri üretici fiyatları yerine temel fiyatlara göre hesaplanmaya başlanmıştır.

4.2.1.4. GSYİH ve Yaşam Standardı

Kişi başına GSYİH, sıklıkla bir ekonomideki yaşam standardının bir göstergesi olarak kullanılır. Bu yaklaşımın sağladığı kolaylıklara karşın, GSYİH hakkındaki pek çok eleştiri, onun bir yaşam standardı olarak kullanılmasına odaklanmaktadır.

Kişi başına GSYİH'nın bir yaşam standardı göstergesi olarak kullanılmasının en önemli nedeni, yaygın, düzenli ve sıkça ölçülüyor olmasıdır. Dünyanın bütün ülkeleri bu ölçümlemeyi hemen hemen aynı teknikle yapar, dolayısıyla her ülkede aynı şeyin ölçüldüğüne dair bir güven oluşmuştur.

Buna karşın, GSYİH'nın bir yaşam standardı ölçütü olarak kullanılmasının güçlüğü ise, direk bir ifadeyle, GSYİH'nın bir yaşam standardı ölçütü olmamasıdır. GSYİH bir ülkedeki belli ekonomik aktiviteleri ölçümlemeyi hedefler. GSYİH'nın bir yaşam standardı ölçütü olarak kullanılmasının gerekçesini güçlendiren argüman, (diğer değişkenlerin sabit kalacağını varsayarsak) genellikle bir ülkenin GSYİH'sı yükselirken, beraberinde o ülkedeki yaşam standardının da yükseliyor olmasıdır. Bu durum, GSYİH'nın, yaşam standardının bir direk ölçütü olmak yerine, yardımcı göstergesi olmasını sağlamaktadır.

Bu konuda alternatif olarak, Birleşmiş Milletlerin İnsanlık Gelişim Endeksi gösterilir

4.2.1.5. GSYİH'nin Nasıl Kullanıldığına Dair Yapılan Eleştiriler

GSYİH harcanan paranın kaydı olmayan kara borsayı ve para dışı ekonomiyi hesaba katmaz. Bu nedenle, özellikle iş hayatının önemli bir kısmının kayıt dışı gerçekleştiği ekonomilerde, olması gerekenin çok altında GSYİH değerleri ile karşılaşılabılır. Takasın yaygın kullanıldığı ekonomilerde de benzeri durumlarla karşılaşılır.

Yaygın ekonomik analizler, çevre, yardımcı işler ve kadınların çalışmasını ihmal ederler. Çocuk bakıcılığı ya da ev temizlikçiliği gibi işler bu analizlerde yer almazlar.

GSYİH'nin hesaplanmasında karşılaşılan farklılıklar, ülkeler arasında çelişkiler yaratmaktadır.

GSYİH net bir değişim yaratmayan üretimleri ya da hasarların tamiri için yapılanları da hesaba katar. Örneğin doğal bir felaketten ya da bir savaştan sonra yapılan yeniden yapılanma büyük bir ekonomik aktivite yaratarak GSYİH'nin sıçramasına neden olur. Buna karşın bu felaketlerin yaşanmamış olması gerçekte çok daha iyidir. Sağlık hizmetlerinin ekonomik değeri ise bir başka klasik örnektir. Çok sayıda insanın hasta olması ve pahalı tedaviler görmesi arzu edilen bir şey değildir fakat gerçekleşmesi GSYİH'nin büyümesine neden olur.

Yaşam kalitesi (insanların mutluluğu), mal ve hizmetlerden çok farklı şeylerle belirlenir. Yaşam standardının ölçülmesi için kullanılan alternatif ölçüm araçları dahi bu etkenleri hesaba katmazlar.

Şirketlerin ülkeler arası ticari faaliyetleri GSYİH'nin değerini saptıran bir başka etkendir. Örneğin Avrupalı ve Amerikalı şirketler vergilerden tasarruf etmek amacı ile alım satım faaliyetlerinin bir kısmını İsviçre ya da İrlanda gibi ülkelerden geçirirler. Böylece vergilerden tasarruf elde ederken, bu faaliyeti yaptıkları ülkelerin GSYİH'sının yükselmesine neden olurlar.

Ülkelerin ucuz ve kısa ömürlü mallar ya da pahalı fakat uzun ömürlü mallar alma alışkanlıkları da GSYİH'nin olumsuz etkilenmesine neden olabilir. Bu konuda kesin bir ayırım elde etmek zor olmakla birlikte, bazı durumlarda, pahalı fakat kaliteli malların uzun vadede kısa ömürlü mallardan daha ucuz olabilir. Böyle durumlarda alışkanlıkların kısa ömürlü mallara yönelmesi GSYİH'nin yükselmesine neden olur iken aynı davranış biçimi moda, teknoloji değişimi gibi nedenlerle sık yenilenme ihtiyacı duyulan mallarda ise GSYİH'nin düşmesini sağlayabilir.

Japonya gibi vatandaşları tasarrufa eğilimi ülkelerin GSYİH'sı düşüş eğilimine girerken, vatandaşları, parası olmadığı halde borç alarak, harcama eğilimli, Türkiye gibi

ülkelerin GSYİH'sı büyüme yönünde etkilenecektir. GSYİH'nın hesaplanışında birikmiş tasarruf ya da borçlar hesaba katılmaz.

GSYİH büyümenin sürdürülebilir olup olmadığını ölçemez. Bir ülke doğal kaynaklarını çok hızlı bir şekilde tüketerek ya da yanlış yatırımlar yaparak, geçici bir süreyle yüksek GSYİH'ya sahip olabilir. Örneğin geçmişte yüksek fosfat kaynakları nedeniyle dünyanın en yüksek kişi başına milli gelire sahip ülkesi olan Nauru, 1989'dan sonra, kaynakların tükenmesi ile milli gelirinde hızlı düşüş yaşamıştır. Sanayileşmeksizin petrol zengini olan ülkeler, gelecekte petrol kaynaklarının tükenmesi ile bugünkü yüksek GSYİH'larını sürdürmeyeceklerdir. Düşük tasarruf oranları ve yüksek tüketim harcamaları nedeniyle, ekonomiler, şişirilmiş hisse fiyatları ya da şişirilmiş ev fiyatları gibi varlık balonları ile karşı karşıyadırlar. Doğanın kirletilerek yok edilmesi pahasına yüksek ekonomik büyüme yaşayan Çin gibi ülkeler, ödenmesi çok zor, tekrar temizleme bedellerini, GSYİH hesaplarına dahil etmemektedirler.

GSYİH'nın yıllık büyümesi, yıllara göre, üretim çıktısının kalitesindeki objektif değişimi hafife alan GSYİH deflatörü ile düzeltilmektedir. Deflatör, subjektif deneyimlere dayandığı için, teknoloji ve kalite seviyelerindeki iyileşmelerin, ne dereceye kadar, gerçek yaşam standardını yükseltebileceğini ölçmek konusunda yetersiz kalacaktır. Bunun yanı sıra GSYİH, fakirle zenginin gelirleri arasındaki eşitsizliği de hesaba katmaz.

4.2.1.6. GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)

Bir ülke vatandaşlarının veri bir yıl için ürettikleri toplam mal ve hizmetlerin, belli bir para birimi karşılığındaki değerinin toplamıdır. "Vatandaşlık" ayrımının yapılmasındaki sebep GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) dan farklı olduğunu belirtmek içindir. GSYİH, o ülkede faaliyet gösteren yabancı ülke yurttaşlarının ürettiği nihai mal ve hizmetleri de kapsar.

Başka bir deyişle gayri safi milli hasıla (GSMH), bir ülkenin yurt dışında çalışan vatandaşlarının ülkeye gönderdikleri faktör gelirlerinin GSYİH'ya eklenip, ülkede çalışan yabancıların kendi ülkelerine gönderdikleri faktör gelirlerinin GSYİH'dan düşülmesi ile elde edilen değerdir.

1990'ların başından itibaren, küreselleşmenin ivme kazanıp, üretim faktörlerinin ve sermayenin, ülke sınırlarının dışına taşması sonucu, makroekonomik analizlerde ilgi, bir ülkenin yurttaşlarının gelirini ifade eden GSMH yerine, bir ülkenin sınırları içerisinde yaratılan toplam geliri ifade eden GSYİH üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat yine de ülkelerdeki kişi başına gelir ve bunların karşılaştırılması gibi konularda GSMH hala önemli bir kavram ve ölçüdür. GSMH, genellikle bir yıllık zaman birimi içinde hesaplanır.

4.2.1.7. Yeni Milli Gelir Serisi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 8 mart 2008 tarihinde yapmış olduğu basın toplantısı ile yeni milli gelir serisini kamuoyuna açıklamıştır. 1998 baz yıllı yeni seri Avrupa Hesaplar Sistemine (ESA-95) uygun olarak hazırlanmış ve TÜİK yeni seri hesaplamalarında önemli yöntem ve kapsam değişiklikleri yapmıştır. TÜİK açıklamalarına göre başlıca yöntem ve kapsam değişiklikleri şunlardır;

- Yeni seride iktisadi faaliyetler ve ürünler için güncel sınıflandırmalar kullanılmış, baz yılı 1987'den 1998'e dönüştürülmüş ve sektörlerin katma değerleri üretici fiyatları yerine temel fiyatlara göre hesaplanmaya başlanmıştır.

- Mali aracılık hizmetlerinin ölçümü ve elde edilen büyüklüğün kurumsal birimlere göre ayrıştırılmasında köklü değişiklikler yapılmıştır.

- 1998 bazlı GSYİH hesaplamalarında zincirleme endeks yöntemi kullanılmıştır.

- Yeni seride inşaat sektörü üretim değeri mal akımı yöntemiyle hesaplanmaya başlanmıştır.

- Kendi konutunda ikamet eden hane halkları için eski seride kullanılan tek tip izafi kira yerine, yeni seride gerçek kira bedeli, konut ve ısınma sistemi ayrıntısında kullanılmıştır.

- Dış ticaret verilerinde ESA-95 standartlarına uyum amacıyla, serbest bölgeler Türkiye'nin ekonomik sınırlarına dahil edilerek Özel Ticaret Rejiminden Genel Ticaret Rejimine geçiş sağlanmış ve mal ihracat ve ithalatı FOB olarak değerlendirilmiştir.

- 2000 Bina Sayımı, 2001 Tarım Sayımı ve 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı sonuçları dikkate alınarak kapsam genişlemesi yapılmıştır.

- İmalat sanayi ve hizmet sektörlerindeki işgücü girdi yaklaşımı kullanılarak kayıtdışılığın kapsanmasına çalışılmıştır.

- Yeni seride döner sermayeli kuruluşlar devlet hizmetleri sektörüne dahil edilmiş, genelde kayıt dışı çalışan ve yevmiyeli ev hizmeti sunan kişilerin üretim değeri hesaplara yansıtılmıştır. (Yükseler, 2008 s:143)

4.2.2. Gelir Dağılımı

Gelir, üretim ve hizmet süreçleri sonucu elde edilen parasal, ya da nesnel getiridir. Gelir; bir kişiye, bir topluluğa belli zamanlarda, belli yerlerden gelen para olarak değerlendirildiği gibi üretim ve hizmet süreçleri sonucu elde edilen parasal ya da nesnel getiri olarak da değerlendirilmektedir.

Gelir dağılımı, basit bir ifadeyle bir ekonomide belirli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir. Literatürde çeşitli gelir dağılımı tanımlarına rastlamak mümkündür. Bu tanımlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimini, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koymaktadır.

Bir başka bakış açısına göre gelir dağılımı, yalnız üretim araçlarının mülkiyeti değil, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal geleneksel ilişkiler, işgücünün örgütlenme düzeyi ve tüm bunların evrimini de belirler. Buna göre gelir dağılımı, bunların bir sonucu ve göstergesidir.

Gelir dağılımı, gelir farklılaşmalarının açıklamasına yöneliktir ve bu noktada ekonomik ve toplumsal ilişkiler açıklık kazanır, netleşir. Bu çerçevede gelir dağılımının, ekonominin temel açıklayıcı kavramı olduğu yönündeki görüş geçerlilik kazanmaktadır.

Gelir dağılımı, salt ekonomik bir olgu değil, uygulanan toplumsal ve ekonomik politikaların, gelişmenin zaman içinde evriminin doğrudan sonucudur. Bu anlamda, yalnız üretim araçlarının mülkiyeti değil, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal geleneksel ilişkiler; işgücünün örgütlenme düzeyi ve yatay ve dikey hareketliliği, siyasal katılma biçimleri ve tüm bunların evrimi gelir dağılımını belirler. Gelir dağılımı bunların bir sonucu ve göstergesidir. Gelir dağılımını, ekonomi kuramında tartışmalı konuma getiren bu çok belirgin toplumsal niteliğidir. (DPT, 2001: 3)

Diğer bir deyişle, gelir dağılımı, gelir eşitsizliği ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasındaki ilişkinin belirlenmesini sağlar. Ayrıca, kişiler veya hane halkları arasındaki gelir farklılıklarının zaman içindeki değişimi sonucunda ortaya çıkan değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını belirler. Yukarıda sözü edilen gelir eşitsizliği, bir nüfusu oluşturan bireyler arasındaki gelir farklılıklarının sayısal bir gösterimini ifade eden ve karşılaştırma amacıyla kullanılan bir ölçüdür (Cowell, 1995:7).

O halde, gelir dağılımı, bir ülkede yaşayan bireyler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirin, yine o ülkedeki bireylere faiz, kira, kâr payı, maaş ve ücret gibi dağılım araçları ile paylaşılmasını veya aynı anlama gelmek üzere bölüşümünü ifade eder (Işığışık, 2003 s:191)

4.2.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda meydana gelen hasılanın faktörler arasında paylaşılmasıdır. Yani, hasılanın ne kadarının ücret-maaş geliri, ne kadarının tarım geliri ve ne kadarının faiz geliri şeklinde dağılmasıyla ilgilidir. Gelirin fonksiyonel dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında oldukça sağlıklı bilgi verebilir. Nitekim, gelişmiş ülkelerde iktisadi kalkınmanın başlangıç dönemlerinde tarım kesimi, milli gelirden en büyük payı alırken, gelişme düzeyi yükseldikçe ücretlilerin payının arttığı gözlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise tarım kesiminin milli gelirdeki payı önemini korurken, ücretlilerin geliri, nispi olarak daha düşüktür.

Genellikle gelişmekte olan ülkeler, kendi bünyelerinden kaynaklanan bir faktörel dengesizlik içindedir. Bu ülkelerde emek arzının fazlalığına karşılık, sermaye kıt bir üretim faktörüdür. Bu durumda, piyasalara müdahale edilmediği takdirde, emek ve sermaye piyasalarında arz ve talep kanunları çerçevesinde faktörlerin kıtlık derecesine göre belirlenir. Şayet uygulanan ekonomi politikaları, faktör fiyatlarını etkiliyorsa, oluşan fiyatlar faktörlerin gerçek değerini vermez. Bu sebeple, üretim faktörlerinin gelir elde etme oranları değişebilmektedir. (Bilen ve Es, 1998 s:75)

4.2.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Milli gelirin kişiler ve tüketici birimleri (aileler) arasındaki dağılımını gösterir. Kişisel gelir dağılımında önemli olan elde edilen gelirin kaynağı ve bileşimi değil, miktarıdır. En yüksek ve en düşük gelir grupları arasındaki farklar (eşitsizlik derecesi) ve bu eşitsiz dağılıma yol açan mekanizmalar incelenir. Bu dağılımda ülke nüfusu genelde beş eşit gruba ayrılır. Nüfusun % 20'sini temsil eden her bir gruba düşen ulusal gelir hesaplanarak hane halkının yüzde dağılımı ile gelirin yüzde dağılımı karşılaştırılır. Hane halkının toplumun hangi kesimlerini temsil ettiği belli olmadığından sermaye sahipleri, emekçiler ve çiftçiler gibi toplumu oluşturan farklı sınıflar arasında tarafsız bir dağılımı öngörür.

4.2.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Çeşitli üretim sektörlerinin sosyal hasıladan aldıkları payları gösterir. Başka bir ifadeyle, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin ulusal gelirden aldıkları payları, bunların uzun

vadedeki seyirlerini, ulusal gelir dağılımındaki değişikliklerin hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine geliştiğini ortaya koyar.

4.2.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin ulusal gelirden ne oranda pay aldıklarını gösterir. Bu gelir dağılımı bir ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki farklılıkları tespit etmeye yarar. (Aktan ve Vural, 2002 s:46)

4.2.3. Gelir Dağılımını Belirleyen Yapısal Faktörler

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin bir çok nedeni bulunmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu yapısal oluşumlar (nüfus yapısı, işsizlik, kayıtdışı ekonomi, enflasyon vb.) ve üretilen politikalar (vergi, sosyal güvenlik, tarım, fiyat politikaları vb.) gelir dağılımında farklılaşmalara neden olabilmektedir. Bunlar sırasıyla incelediğimizde;

4.2.3.1. Nüfus Yapısı

Düşük gelirlilerin artan gelirden daha fazla pay alamamalarının nedenlerinden birisi nüfus artış hızının yüksek seviyelerde olmasıdır.

4.2.3.2. İşgücü Yapısı

Yaratılan gelirden pay alınabilmesi, herşeyden önce bir işte çalışır olmakla mümkündür. Bu bakımdan, istihdam artırıcı ve işsizliği önleyici politikalar, yatırım politikaları öncelikli olmak üzere siyasal iktidarların amaçlaması gereken temel hedeflerin başında gelmelidir.

4.2.3.3. Kayıtdışı Ekonomi

Kayıtdışı ekonomi, genellikle ekonomik verimliliğin düşmesine neden olmakta, yarattığı sosyal sorunların yanında vergilendirilmeyen bir alan olması sebebiyle de kamu gelirlerine bir katkı sağlamamaktadır. Ayrıca, benzer mal ve hizmet üretiminde bulunan kuruluşlar arasında kayıt içi - kayıt dışı kesimde faaliyet göstermelerine bağlı olarak da etkin bir rekabet ortamının oluşmasını engelleyerek rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasını olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu da gelir dağılımını bozmaktadır.

4.2.3.4. Enflasyon

İstikrarsız bir ekonominin göstergesi olan enflasyon gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan temel unsurlardan biridir. Sermaye gelirleriyle emek gelirleri arasında emek aleyhine

dengelesizliğe yol açan en önemli araçlardan biri enflasyondur. Enflasyon, gelir dağılımı üzerinde doğrusal olmayan bir etkiye sahiptir: yüksek enflasyon gelir dağılımındaki eşitsizliği önemli ölçüde artırır; ancak, enflasyon oranının aşağı çekilmesi gelir dağılımında doğrudan doğruya bir iyileşmeye yol açmaz. Öte yandan, enflasyon gelir dağılımı üzerinde tersine artan oranlı bir vergi ile benzer etkilere sahiptir. Yüksek gelire sahip kesimler enflasyon karşısında genellikle kendilerini iyi koruyacak imkanlara sahiplerken enflasyon sabit gelirli kişiler üzerinde son derece kötü etkilere sahiptir.

4.2.3.5. Servet Dağılımı

Kişisel gelir bölüşümünde ortaya çıkan dengelesizliklerin önemli nedenlerinden biri, servet dağılımının dengelesiz olmasıdır. Bu nedenle, gelir bölüşümünde servete bağlı olarak ortaya çıkan dengelesizliğin giderilmesinde arazi, bina gibi belirli bir servet üzerinden alınan ve dolaysız olan servet vergileri önem kazanmaktadır.

4.2.3.6. Eğitim Durumu

Gelir dağılımı konusunun en önemli faktörlerinden biri, toplumda bireyin küresel planda geçerli bilgi, beceri ve kalifikasyon ile donatılmış olup olmadığıdır. İşletmelerde çalışanların eğitim yapısında son yıllarda çok hızlı bir gelişme görülmekle birlikte rakip ekonomiler dikkate alındığında, eğitime yönelik faaliyetlerin hayati özelliği kendisini göstermektedir.

4.2.4. Gelir Dağılımını Bozan Faktörler

Türkiye’de gelir dağılımını bozan faktörler genel olarak şöyle özetlenebilir:

Vergi politikalarında dolaylı vergilere daha fazla önem verilmesi, düşük gelirli kesimler aleyhine ortam hazırlamaktadır.

Kredi politikası uygulamalarında gelir dağılımına yönelik hedeflerin yeterince dikkate alınmaması, sektörel ve bölgesel gelir dağılımını daha da bozmaktadır.

Sermaye piyasasında yaşanan gelişmeler ve özelleştirme de kullanılan yöntemler, sermayenin tabana yayılmasından çok, kamuya ve özel girişimcilere kaynak aktarımında kullanılmaktadır.

Miras hukuku ve küçük çiftçilerde hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan arazi parçalanması, daha sonra mülksüzleşme sürecine dönüşmekte ve bu süreç, gelir bölüşümünü düşük gelirli gruplar aleyhine bozmaktadır.

Piyasa yapıları girişimcilerin aşırı kar elde edebilecek düzeyde tekeli ve oligopolistik bir yapı göstermektedir. Ayrıca, kamu kesiminin yaptığı zamlar, mevcut piyasa yapısı içinde, girişimcilerin, gösteriş etkisiyle ek kar etmelerine ortam hazırlamaktadır.

Eğitim politikasında, özellikle 1980 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, gelir dağılımındaki dengesizliği artırmıştır. Çünkü, bölüşüm dengesizliğinin azaltılmasında etkili bir araç olmasına karşın eğitimde fırsat eşitliği sağlanması yönünde bir politika bulunmamaktadır. Nitekim, iyi eğitim alınabilmesi, yüksek gelire gereksinim oluşturmakta; bunu da ancak, yüksek gelirli gruplar sağlayabilmektedir. Kırsal kesimde de eğitim düzeyinin düşüklüğü dikkate alındığında, sektörel gelir bölüşümü dengesizliği nedeniyle kırsal alanlardan kente göç edenlerin ucuz emek olarak çalışması kaçınılmaz olmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, emeğin sermaye ile ikame olanağını artırmaktadır. Böylece, işsizlik yanında ikame olanakları da işgücü üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Bu nedenle ücretler artsa bile, istihdam azalışı veya yetersiz artışı nedeniyle ücret payı düşmektedir (Berber,2003 s:19)

4.3. Ödemeler Dengesi

Ödemeler dengesi verileri küreselleşme süreci ile birlikte ekonominin tüm birimleri için en önemli gösterge olma özelliği kazanmıştır. Ödemeler dengesi ekonominin tüm sektörleriyle ilgili bağlantıları içermektedir ve tüm sektörleri etkilemektedir. Toplam yatırımların ulusal tasarruf hacmini aştığı durumlarda dış kaynaklarla finanse edilmesi zorunluluğu ve tüketim davranışlarını etkilemesi nedeniyle, gelişmekte olan ülkeler için hedeflenen büyüme düzeylerine ulaşmak, dış kaynak kullanımı diğer bir anlamda da cari işlemler dengesi açıklarıyla mümkün hale gelmektedir (Toprak, 2006 s:145)

Ödemeler dengesi, geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin (Merkezi hükümet, parasal otorite, bankalar, gerçek ve tüzel kişiler), diğer ekonomilerde yerleşik kişiler (yurtdışında yerleşikler) ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistiki bir rapordur .

Ekonomik işlemler,

- mal, hizmet ve gelire ilgili işlemleri,

- finansal varlık ve yükümlülüklerle ilgili işlemleri,

- bir ekonomide yerleşik kişilerden diğer bir ekonomide yerleşik kişilere karşılıksız olarak reel ya da finansal kaynakların sağlandığı transferleri kapsar.

Ödemeler dengesi tanımında iki temel kavram bulunmaktadır. Bunlar "ekonomi" ve "yerleşiklik"tir. "Ekonomi" sözcüğü bir hükümet tarafından idare edilen coğrafi bölgeyi ifade ederken, "yerleşikler" deyimini ile bir ekonomide bir yıldan fazla süre ile devamlı ve düzenli olarak ikamet eden, o ekonomi içerisinde faaliyette olan kurum ve kişiler ifade edilmektedir.

Ödemeler dengesi istatistikleri aylık, üçer aylık, yıllık gibi belli bir dönem aralığında yurtdışında yerleşik kişilerle gerçekleştirilen ekonomik akımları ölçmektedir. Bu istatistikler yayınlanırken kullanılan hesap birimi, ekonominin kendi para birimi veya uluslararası piyasalarda geçerliliği olan başka bir para birimi olmaktadır. Para birimi seçiminde seçilen paranın diğer para birimlerine göre istikrarlı olmasına dikkat edilir. (TCMB, 2005 s:12)

Ödemeler bilançosu ya da dengesi, bir ülkenin mal, hizmet, sermaye akımları gibi dış ekonomik ve mali işlemlerini gösteren rapordur. Bilanço, bir ülkenin dış dünyadan sağladığı gelirler ile dışarıya yaptığı ödemeler arasındaki dengeyi ortaya koyar. Bir ülkenin ödemeler bilançosundaki denge ya da dengesizlik, o ülkenin uluslararası ödeme gücündeki iyileşme ya da bozulmaları yansıtır, dolayısı ile de çoğu kez o ülkenin uluslararası alandaki ekonomik ve mali itibarının bir göstergesi olarak yorumlanır (Seyidoğlu, 2001). Ödemeler dengesindeki açık ya da dengesizlik o ülkenin ekonomik güvenliğinde de dengesizliğe ya da zayıflıklara sebebiyet verir ve ülkeyi dış şoklara karşı savunmasız bırakabilir.

Ödemeler bilançosunun açık veya fazla vermesi, ülkenin, milli gelir seviyesi, istihdam düzeyi, kalkınma hızı, enflasyon oranı, döviz kurları, ücret artışları gibi ekonomik değişkenleri üzerinde önemli etkiler doğurur. Dolayısı ile ülkenin dış ekonomik ilişkilerinin sağlıklı bir yolda olup olmadığının belirlenmesi, bir sorun varsa gerekli önlemlerin zamanında alınması ve politika düzenlemelerinin yapılması için ödemeler bilançosu istatistiklerinin sürekli olarak izlenmesi gerekir (Seyidoğlu, 2001: 68).

Ödemeler bilançosunun en temel özelliği işlemlerin karşılıklı olarak kaydedilmesidir. Bu kayıtlardan birisinin alacak kaydı olduğu düşünülür ve pozitif işaret verilirken, diğerinin borç kaydı olduğu düşünülür ve negatif işaret verilir. Rapordaki tüm kayıtların bakiyesi sıfırdır. Ödemeler bilançosunda uluslararası ekonomik işlemler yer alır. Bu işlemlerin bir kısmı geleneksel olarak ekonomik işlemlerin içerisinde yer alan mal ve hizmet ticareti biçiminde gerçekleştirilebileceği gibi, bir kısmı da, günümüzde önemi giderek artan, sermaye hareketleri biçiminde gerçekleşmektedir.

4.3.1. Ödemeler Bilançosu Hesapları

Bir ülkede yerleşik kişilerin ve kurumların diğer ülkelerde yerleşik kişilerle ve kurumlarla, dönemler itibariyle, yaptıkları iktisadi işlemleri muhasebeleştirilen tabloya **ödemeler dengesi** denir.

Yerleşik kişilerin ve kurumların yurtdışına ödeme yapmalarını gerektiren yurtdışından mal, hizmet, tahvil ve hisse senedi satın alınması gibi işlemler, ödemeler dengesinde negatif kalem olarak yer alır. Yurtdışından ülkede yerleşik kişilere ve kurumlara ödeme yapılmasını gerektiren dış aleme mal, hizmet, tahvil, hisse senedi satılması gibi işlemler ise ödemeler dengesinde pozitif kalem olarak yer alır

Ödemeler dengesi dört ana hesaptan oluşur.

- Cari İşlemler Hesabı
- Sermaye ve Finans Hesabı
- Net Hata Noksan
- Resmi Rezervler Hesabı

4.3.1.1. Cari işlemler Hesabı

Cari işlemler hesabında, ülkenin diğer ülkelerle gerçekleştirdiği mal ve hizmet işlemleri yer alır. Cari işlemler hesabı da dört hesaptan oluşur.

a) Dış Ticaret Dengesi Hesabı: Bu hesapta diğer ülkelerle yapılan mal ihracat ve ithalatı takip edilir. Mallar; genel mal ticareti, işlem gören mallar, onarım gören mallar, taşıtlar için limanlarda sağlanan mallar ve parasal olmayan (ticari altın) altını kapsar. Dış ticaret akımları “Özel Ticaret” veya “Genel Ticaret” sistemleri çerçevesinde belirlenmekte olup ülkelere göre değişim gösterebilmektedir. Özel ticaret sistemi gümrüklerden giriş çıkış yapan malları kapsamakta bu nedenle, ülke sınırları içerisinde yer alan serbest bölgelere sınır dışından gelen ve giden mallar sistem dışında bırakılmaktadır. Oysa genel ticaret sistemi milli sınırlardan giren ya da çıkan tüm malları dikkate almaktadır.

b) Hizmetler Dengesi Hesabı: Bu hesapta diğer ülkelerle yapılan hizmet ihracatı ve ithalatı takip edilir. Bu hesabı Taşımacılık (navlun dahil), turizm gelir ve giderleri, haberleşme hizmetleri, inşaat hizmetleri, sigorta hizmetleri, finansal hizmetler, bilgisayar ve bilgi hizmetleri, patent ve lisans komisyonları, ticari ve ticaret bağlantılı diğer hizmetler,

finansal kiralama hizmetleri, çeşitli teknik hizmetler, kişisel, kültürel ve eğitsel hizmetler ile resmi hizmetler oluşturur.

c) Mal ve Hizmet Yatırım Hesabı Dengesi: Faiz gelirleri ve giderleri, kar transferleri mal ve hizmet yatırım hesabı dengesini oluşturur.

d) Karşılıksız Transferler Hesabı: Karşılıksız transferle hesabında, hükümet hibeleri ve yurtdışındaki işçilerin döviz transferleri yer alır. Bu hesapta yer alan kalemlere hiçbir ödemede bulunmak gerekmez.

Cari işlemler hesabı dengesi yukarıda tanımlarına yer verilen dört hesap kaleminin toplamından oluşmaktadır.

Cari İşlemler Hesabı Dengesi= Dış Ticaret Dengesi+Hizmetler Dengesi+Mal ve Hizmet Yatırım Hesabı Dengesi+ Karşılıksız Transferler

Cari işlemler hesabı dengesinin negatif olması, o ülkenin mal ve hizmet ihracatının mal ve hizmet ithalatından daha küçük olduğu anlamına gelir ve **cari işlemler hesabı açığı (cari açık)** olarak tanımlanır.

Cari işlemler hesabı dengesinin pozitif olması, ülkenin mal ve hizmet ihracatının mal ve hizmet ithalatından daha büyük olduğu anlamına gelir ve **cari işlemler hesabı fazlası (cari fazla)** olarak tanımlanır.

4.3.1.2. Sermaye ve Finans Hesapları

İkinci ana hesap olan sermaye ve finans hesabında, ülkenin dış alemle gerçekleştirdiği varlık işlemleri yer alır. Sermaye hesabında tahvil, hisse senedi, ev, arsa, gibi varlıkların alım satımı ile banka mevduat hesapları kaydedilir.

Ülkenin tahvil, hisse senedi, ev, arsa gibi varlıkların yurtdışında satışından ve yurtdışında yerleşik olanların ülkede açtırdıkları banka mevduat hesaplarına para yatırımlarından o ülkeye sermaye girmiş olur.

Bir ülkede yerleşik kişilerin yurtdışından tahvil, hisse senedi, ev, arsa gibi varlıklar satın almaları ve yabancı ülkelerde banka mevduat hesapları açtırmaları sonucu ülkeden sermaye çıkışı olur.

Sermaye ve finans hesabını oluşturan, sermaye girişi ile çıkışının toplamına, sermaye ve finans hesabı dengesi denir.

Sermaye ve Finans Hesabı Dengesi= Sermaye Girişi + Sermaye Çıkışı

Sermaye ve finans hesabı dengesinin pozitif olması, sermaye girişinin sermaye çıkışından fazla olduğu anlamına gelir ve **sermaye ve finans hesabı fazlası (net sermaye girişi)** olarak adlandırılır.

Sermaye ve finans hesabı dengesinin negatif olması, sermaye çıkışının sermaye girişinden daha fazla olduğu anlamına gelir ve **sermaye ve finans hesabı açığı (net sermaye çıkışı)** olarak adlandırılır.

Bu kalem Sermaye Hesapları ve Finans Hesapları olarak iki gruba ayrılmaktadır.

a) Sermaye Hesabı:

Bu hesap,

i) Sermaye transferleri (borcun bağışlanması, göçmen transferleri gibi)

ii) Üretilmeyen, finansal olmayan varlıklar (kara parçası gibi üretilmeyen varlıkların alım/satımı ile patent yayımlama hakkı gibi maddi olmayan varlıklar) olarak sınıflandırılmaktadır.

b) Finans Hesapları:

Ödemeler dengesinin diğer önemli bir bölümü de sermaye (finansman) hareketleridir. Özel ve kamu kuruluşları tarafından yapılan kısa ve uzun vadeli uluslararası sermaye akımları bu hesapta incelenmektedir.

Uluslararası ekonomik işlemlerin bir bölümünü sermaye ithal ve ihracı oluşturur. Sermaye hareketleri temel olarak, bir ülkenin dış mali varlıkları ve yükümlülüklerindeki değişimler ve bu değişimlerin karşılıklı kayıtlarını içermektedir .

Finans Hesapları sermaye sekline göre;

i) Doğrudan yatırımlar

ii) Portföy yatırımları

iii) Finansal Türevler

iv) Diğer yatırımlar

v) Rezerv varlıklar

olarak ayrılmaktadır. (TCMB, 2005 s:18)

4.3.1.3. Net Hata ve Noksan Hesabı

Yanlış ya da eksik kayıtlar nedeniyle ödemeler dengesi kalemleri arasındaki tutarsızlığın kaydedildiği hesaptır. Hem cari işlemler dengesi hesabında hem de finansman kapsamında değerlendirilecek bir hesaptır. Net hata ve noksan kalemi artı olduğunda cari işlemler ya da sermaye ve finans hareketleri dengelerinde kapsanmayan bir faaliyetten dolayı

ülkeye döviz girişi olmuş demektir ya da döviz girişine (çıkışına) neden olan ve cari işlemler veya sermaye ve finans hareketleri dengesinde kapsanan bir işlem eksik (fazla) olarak hesaba katılmıştır.

Net hata ve noksan kalemi eksi olduğunda cari işlemler ya da sermaye ve finans hareketleri dengelerinde kapsanmayan bir kalem yoluyla ülkeden döviz çıkışı olmuş demektir ya da döviz çıkışına (girişine) neden olan ve cari işlemler veya sermaye hareketleri dengesinde kapsanan bir işlem fazla (eksik) olarak hesaba katılmış demektir.

4.3.1.4. Resmi Rezervler Hesabı

Resmi rezervler hesabı, hükümetin merkez bankası ve IMF nezninde sahip olduğu döviz rezervlerinde meydana gelen değişimleri yansıtır. Döviz rezervlerinin artması ve azalması, resmi rezervler hesabı fazlası ve resmi rezervler açığı olarak tanımlanır.

4.4. Borçlanma

Borç; taraflar arasında varılan bir anlaşma ile bir tarafın para gibi değerli bir şeyi belirli bir süre için diğer tarafa ödünç vermesidir. Borçlanma; bir kişi, şirket, kurum veya hükümetin diğerlerinden ödünç mali kaynak sağlamasıdır. Borçlanma teminatlı veya teminatsız, faizli ya da faizsiz, kısa ya da uzun vadeli, devredilebilir ya da devredilemez niteliklerde olabilir. Borçlanma, kişi, şirket, banka, sigorta kuruluşu ve öteki mali kuruluşlardan ya da tahvil ihracı yoluyla, doğrudan doğruya tasarruf sahibi halktan yapılabilir. Hükümetler de birbirlerinden, uluslararası mali kuruluşlardan ya da halktan borç sağlayabilirler (Seyidoğlu 1999, 63–65).

Borçlanan taraf devlet olduğunda bu tür borçlanmalara kamu borçlanması adı verilmektedir. Bir başka tanıma göre de; kamu borçlanması, borç verenlerin fonları hükümete transfer ettikleri ve hükümetin sırasıyla borçlanmanın ortaya çıkmasından sonraki dönemler boyunca hükümet gelirleri üzerindeki hakları temsil eden tayin edilmiş araçları borç verenlere transfer ettiği iki taraflı bir tür değişim sürecidir (Buchanan 1987, 1044).

Borçlanma, yakın zamana kadar maliyede olağanüstü durumlara özgü, istisnai bir kaynak sağlama (finansman) biçimi olarak kabul edilmiştir. Ancak kamu maliyesindeki araştırmalar ve makro ekonomi kuramındaki gelişmeler bu görüşlerin değişmesine yol açmıştır (Erol 1992, 2).

Günümüzde borçlanma, eskiden savunulduğu gibi sadece uzun dönemde verimli sayılan devlet yatırımlarının finansmanında değil, tüm kamu giderlerinin finansmanında kullanılmaktadır.

Ekonomik güvenlik açısından borçların sürdürülebilir olması gerekmektedir. Eğer bir ülkede uluslar arası kabul gören borçlanma oranları aşılmışsa o ülke olası bir dış ya da iç şoka karşı savunmasız kalacak ve olası krizi atlatmak daha da zorlaşacak hatta borcun kendisi bir krize sebep olabilecektir.

4.4.1. Kamu Borçlanmasının Nedenleri

Gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkelerin borçlanma nedenleri birbirlerine göre farklılık arz etmektedir. Bu nedenle kamu borçlanmasının nedenleri konusunda gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler açısından ayrı ayrı ele almak daha doğru olacaktır.

4.4.1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Borçlanma Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerin borçlanma nedenlerini aşağıdaki maddelerle açıklayabiliriz;

- Yeterli sermaye birikimine sahip olunmaması ve iç tasarrufların yetersiz bulunması.
  - Sanayileşme ve kalkınma girişimlerinin büyük finansman gerektirmesi.
  - Ülke sanayisinin girdileri açısından dışa bağımlı kurulmuş olması.
  - Dünyadaki bilimsel ve teknolojik yenilik, birikim ve bilginin gelişmiş ülkelerin tekelinde olması.
  - Yeterli eğitim düzeyine ulaşamamış olması ve bilgi birikiminin eksik bulunması.
  - Yıllan yıla değişen; ancak, süreklilik gösteren bütçe açıkları.
  - Askeri harcamaların büyük boyutlara varması.
  - Yeterli hammadde ve ara-malına sahip olunamaması ve doğal kaynakların yetersizliği.
  - Coğrafi koşulların olumsuzluğu.
  - Finans piyasalarında pazarlama tekniklerinin gelişiminin bu tür ülkeler açısından borçlanmayı çekici duruma getirmesi.
  - Gelişmiş ve siyasal açıdan güçlü ülkelerin, siyasal güdülerle bu ülkeleri bilinçli olarak borçlandırmaları.
  - Ödemeler dengesindeki yapısal (kronik) açıkların borçlanmayı zorunlu kılması.
  - Yapısal dış ticaret açıkları ve döviz girdilerinin yeterli düzeyde olmaması.
- (ÖZÇELİK 2005, 5)

4.4.1.2. Gelişmiş Ülkelerde Borçlanma Nedenleri

Borçlanma nedenleri gelişmiş ülkelerde, az gelişmiş ülkelere nazaran önemli farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin borçlanması yapısal sorunlardan daha çok, dönemsel, geçici sorunlara dayalıdır.

Bu ülkelerdeki borçlanma nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Dönemsel (geçici) bütçe açıkları.
- Bütçelerin cari giderleri ile cari gelirleri arasındaki zamansal farklılıklar.
- Olağanüstü giderlerin finansmanı.
- Bazı büyük projelerin finansmanı.
- Gelişen finans piyasalarındaki düşük faiz oranlarından yararlanmak.

(ÖZÇELİK 2005, 6)

4.4.2. Kamu Borçlanmasının Türleri

Kamu borçlanması türleri itibariyle; serbesti bakımından, süre bakımından ve sağlandıkları kaynaklar bakımından olmak üzere üç sınıfa ayrılabilir:

Serbesti bakımından kamu borçlanmaları “isteğe bağlı” ve “zorunlu” borçlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Normal koşullarda isteğe bağlı borçlanma yoluna başvurulur. Burada esas olan vatandaşların tasarruflarını devletin belirlediği koşullarda herhangi bir zorlama olmaksızın, özgür iradeleriyle devlete borç olarak vermek suretiyle değerlendirmesidir.

Zorunlu borçlanma ise, isteğe bağlı borçlanma imkanlarının kısıtlandığı, vergi kaynaklarının yetersiz kaldığı dönemlerde devletin zorlayıcı gücüne dayanılarak (Yasa çıkarma , kaynaktan kesinti vs.) gerçekleştirilen borçlanma yöntemidir. Sadece iç borçlanmada geçerli olan bu yöntem zorlama yönüyle vergiye benzetilebilir.

Süre bakımından kamu borçlarını kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere üçe veya kısa ve uzun vadeli olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Borçlanmada vade, borcun alınışından ödenmesine kadar geçen süredir. Ancak şunu da bastan belirtmek gerekir ki, yapılan sınıflandırmalar ülkelerin içinde buldukları koşullara göre değişiklik gösterebilir.

Üçlü sınıflandırmaya göre devlet borçları,

- Vadeleri 1 yıla kadar olanlar kısa vadeli,
- Vadeleri 1 yıldan 5 yıla kadar olanlar orta vadeli,
- Vadeleri 5 yıldan fazla olanlar ise uzun vadeli borç olarak kabul edilir.

Ancak bazı ülkelerde ise şu şekilde sınıflama yapılmaktadır:

- Vadeleri 2 yıla kadar olanlar kısa vadeli,
- Vadeleri 2 yıldan 10 yıla kadar olanlar orta vadeli,
- Vadeleri 10 yıldan fazla olanlar ise uzun vadeli borç olarak kabul edilmektedir.

İkili sınıflandırmaya göre devlet borçları ise,

- Vadeleri 5 yıla kadar olanlar kısa vadeli,
- Vadeleri 5 yılı aşanlar ise uzun vadeli borç olarak kabul edilirler.

Kısa vadeli ve uzun vadeli borçların elde edildikleri kaynaklar genel olarak farklılık gösterir. Kısa vadeli borçlar genellikle para piyasalarından, uzun vadeli borçlar ise sermaye piyasalarından elde edilirler. Kısa vadeli borçlar bankalardan, sosyal güvenlik kuruluşlarından, özel sigorta şirketlerinden, büyük ticaret ve sanayi kuruluşlarından ve nihayet bunların ellerindeki fonlar yetersiz kaldığında ise Merkez Bankası kaynaklarından sağlanabilir. Uzun vadeli borçlar ise sermaye piyasası kaynaklarından sağlanır. Faiz oranı düşük olduğu için sermaye piyasası genel olarak kısa vadeli borç senetlerine rağbet etmez. (Doğanalp, 2005, 14-15)

Sağlandıkları kaynaklar bakımından kamu borçları, “içeriden sağlanan” ve “dışarıdan sağlanan” olmak üzere ikiye ayrılır. Doğal olarak bir devlet öncelikle iç kaynaklara yönelir. İç kaynakların yeterli olmadığı durumlarda dış kaynak bulma yoluna gidilir.

İç ve dış borçlanmanın gerek nedenleri gerekse miktarları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile ilgilidir ve genel olarak bu konuda ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Şöyle ki, gelişmekte olan ülkelerde daha çok dış borçlanma ağırlığa sahip iken, gelişmiş ülkelerin borçları arasında iç borçlanmanın payı daha fazladır (Erdem 1995, 39).

İç ve dış borçların ekonomiye yaptıkları etkiler çok farklıdır. Devlet borçlarının millî gelire ve onun dağılımına yaptıkları etkiler, toplam borç stoku içinde iç ve dış borçların ayrı ayrı mutlak seviyeleri ve nispi önemleri ile çok yakından ilgilidir. Bundan başka, dış borçlar genellikle, ekonominin dış ödeme gücünü, dış ödemeler dengesindeki ilişkileri değiştirebildiği halde, iç borçlarda böyle bir sonuç hiç değilse doğrudan olarak söz konusu değildir.

4.4.2.1. İç Borçlar

İç borç, ulusal piyasalardan (iç piyasalardan) yapılan borçlanmadır. Devletler, gerek yapılacak harcamaların elde edilen gelirlerden daha fazla olması durumunda harcamaların finansmanını sağlamak gibi bir mali amaçla, gerekse ekonomi üzerinde bir takım etkiler

yaratmak gibi çeşitli ekonomik amaçlarla kendi siyasi sınırları içerisindeki kişi veya kuruluşlara başvurarak borçlanmasını gerçekleştirebilir. İç borçlanmada devlet kendi lehine koşullar getirme olanağına sahiptir. Çünkü ulusal kaynaklar üzerinde devletin geniş yetkileri vardır. Böyle yetkileri söz konusu olmasına rağmen devletin kendisine borç verecek olanlara sağlayacağı maddi çıkarlar borçlanmasını kolaylaştırır. İç borçlanmaya başvurulmadan önce ekonomik ve siyasal ortamın çok iyi bir biçimde incelenmesi gerekir. Hatalı ve hesapsız yapılan borçlanmalar beklenenin aksine olumsuz sonuçlar yaratabilir. Bu aracın olumlu ve etkili bir biçimde kullanılması üretimi artırarak kalkınmayı hızlandırıcı ve ekonomik dengeyi koruyucu etkiler yaratır.

Dış borçlara göre, devlete hareket serbestisi tanıyan iç borçlanma tercihinin belli başlı nedenleri şunlardır;

- Mevcut vergilerin artırılmasının veya yeni bir vergi konulmasının büyük güçlükler ya da ekonomik, toplumsal, siyasal sakıncalar yaratması
- Devletin sürekli gelirlerindeki yaşanan gecikmeler
- Özellikle, ekonomisinde kamu kesimi ağırlığı bulunan ülkelerde, kamu kesimi kaynak açıkları
- İzlenen ekonomi politikaları gereği.
- Ekonomide görülen geçici veya sürekli dengesizlikleri gidermek için bir yöntem ya da araç olması.

- Devletin, vadesi dolan bir iç borcu ödemek üzere yeniden borçlanması

Devlet, iç borçlanmayı değişik kaynaklardan yapabilir. İç borç almak üzere seçilecek kaynağın yaratacağı ekonomik ve parasal (mali) etkiler birbirinden çok farklıdır. Bu nedenle, devletin iç borçlanma yapacağı kaynak bileşiminin çok iyi seçilmesi gereklidir. Yönelinecek kaynak, ekonomik etkileri açısından varılmak istenen amaca uygun değilse, ileride çok büyük bunalımlara neden olabilir.

4.4.2.2. Dış Borçlar

Hazine Müsteşarlığı tarafından herhangi bir dış finansman kaynağından belirli bir itfa planına göre geri ödenmek üzere sağlanan finansman imkanları ile hazine garantileri kapsamında üstlenilen mali yükümlülükler dış borç olarak adlandırılmaktadır.

Bir ülkenin gereksinimlerinin kendi iç kaynaklarından karşılaması genel olarak esas kabul edilmektedir. Ancak, kaynakların yeryüzü üzerindeki eşitsiz dağılımı, uluslararası gelişmişlik farklılıkları ve uluslararası para ve sermaye piyasalarındaki gelişmeler, devletleri

dış kaynaklara yönlendirmektedir. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye, teknoloji ve nitelikli işgücü yetersizlikleri bu ülkeleri, dış kaynak aramaya zorlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki iç tasarrufların yetersizliği, ihracat ve turizm gelirlerinin düşüklüğü bu ülkeler açısından dış borç ve yardımları kaçınılmaz kılmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin dış ekonomilerden borçlanması, esas olarak, ekonomik büyüme için yabancı sermayeye muhtaç olmalarından ileri gelmektedir. Dış kaynaklar, ister yardım ister yabancı sermaye şeklinde gelsin, az gelişmiş ülkelerde sermaye birikimini arttırabilir. Gerçekten, az gelişmiş ülkeler istedikleri ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmek için, diğer faktörler yanında, sermaye birikimlerini arttırmaları gerekmektedir.

Az gelişmiş ülke ekonomilerinin sağlıklı bir büyüme yoluna girmesine başlıca üç engel vardır. Bunlar:

- Bilgi ve teknolojik beceri yetersizliği,
- Yurtiçi tasarrufların gerekli yatırım seviyesinin gerisinde kalması,
- Ödemeler dengesinde, döviz gelirlerinin giderlere oranla az olarak gerçekleşmesidir.

Uluslararası yardım ve borçlanma yoluyla yabancı ülkelere alınan kaynaklar, ekonomi üzerinde değişik etkiler gösterir. Dış borçlanmanın bir ülke ekonomisi üzerinde meydana getireceği etkiler, borçlanma koşullarına göre değişiklikler gösterebilir. Dış borçlanmadaki faiz oranı, vade yapısı ve borç karşılığı bir yaptırımın olup olmadığı (borcun sadece belirli bir proje için kullanılması) gibi koşullar etkinin derecesinin en önemli belirleyicileridir.

Dış borçlanma, bir ülkede belirli zamanlarda kullanılacak kaynakların artırılması olanağını sağlar. Başlangıçta böyle bir olanağa sahip olunmasına karşın, ödeme aşamasında ülkenin döviz kaynaklarını arttırması dolayısıyla da ihracatı arttırması gereklidir.

Dış borçlar, ülke kaynaklarında ek bir artış meydana getirdiği için sermaye birikim oranının da yükselmesine neden olur. Büyüyen sermaye birikim oranı, yatırımları ve dolayısıyla büyüme oranını yükseltir. Bu zincirleme yükseliş, çarpan yoluyla milli gelir ve kişisel geliri yükseltir. Dış borçlar, belirli bir ekonomik veya siyasal yükü de beraberinde getirdiği için, özellikle döviz girişi sağlayan üretken yatırım alanlarında kullanılması yararlı olacaktır.

Devletlerin dış ülkelere yapacağı borçlanmalar birbirinden değişik biçimler olabilir. Bunlardan en çok rastlanan, bir hükümetin diğer hükümetlere dolaysız biçimde ödünç vermesidir. Özellikle siyasal tarafları ağır basan bu tür borçlanmalarda bazen borç veren tarafın tek devlet değil, birkaç devletten oluştuğuna da rastlanabilir. Nitekim günümüzde hayli sık görülen bir başka borçlanma biçimi de bazı milletlerarası kuruluşların bir ülkeye borç

vermesidir. IMF, Dünya Bankası, Milletlerarası Kalkınma Kurumu, Avrupa Yatırımlar Bankası gibi kuruluşların çeşitli ülkelere açtığı kredileri bir öncekilerden ayıran husus borç veren tarafın bir devlet değil, milletlerarası bir kuruluş olmasıdır (Uluatam ,1989, 320).

Dış borçlanma şeklinde yabancı ülkelere sağlanan kaynaklar ekonomi üzerinde çeşitli etkiler gösterir. Dış borcun ekonomi üzerinde yaratacağı etkinin boyutları, söz konusu borcun alınma koşullarına bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Bunlar dış borcun faiz oranı, ödemesiz süresi, vade yapısı, ülke – teknoloji – mal – proje bağıllığı gibi koşullar olup, dış borcun ekonomide yaratacağı etkilerin belirleyicileridir. Dış borcun ekonomi üzerinde yaptığı etkinin sayısal olarak ölçülmesi oldukça zordur. Sayısal ölçümdeki çeşitli güçlüklerle karşın, dış borçların ekonomi üzerinde bir takım etkiler yarattığı da bilinmektedir. Bu etkileri, gerek inceleme ve gerekse ortaya çıkan sonuçlarla belirlemek mümkündür .

Dış borçların etkilerini başlıca iki grupta inceleyebiliriz.

Dış borçların ekonomi üzerindeki doğrudan etkileri,

- Faktör dengesine ve faktör- fiyatlarına etkileri,
- Çoğaltan etkisi,
- Dış ticaret hadlerine etkisi,
- Dış ticaret hadlerine yaptığı etki dolayısıyla dış ticaretten elde edilen kazançlara etkisi.

Dış borçların dolaylı etkileri;

- Ekonomik büyüme etkisi,
- Sosyal sermaye teşekkülü etkisi,
- Üretim imkânlarının artmasına etkisi (Pirimoğlu,1982, 43-50).

4.5. Enflasyon

4.5.1. Enflasyon Kavramı

Günümüze kadar enflasyon konusunda genel kabul gören bir tanım yapılamamıştır. Yapılan tanımlarda daha çok enflasyonun nedenlerine bakarak farklı noktalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Literatürde en çok kabul gören pragmatik bir tanımdır. Buna göre enflasyon; sürekli fiyat artışı veya paranın sürekli değer kaybetmesidir. Bir başka tanıma göre ise enflasyon fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması olarak tanımlanabilir. Bu enflasyonun betimsel tanımıdır. Enflasyonu bir de nedensel olarak tanımlayabiliriz; buna göre, enflasyon cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan fazla olması biçiminde tanımlanır.

Enflasyon, ekonomik düzenin işleyişinde bir aksama, bir istikrarsızlıktır. Enflasyonun başlı başına bir sorun olması şiddetine bağlıdır. Örneğin % 2-3'lük bir fiyat artışı, ekonomik hayat buna kolaylıkla uyum sağlayabileceğinden, ülke için bir sorun olmaz; hatta tersine üretimi özendirici olacağından, ülke ekonomisi için yararlı bile olur. Bazı iktisatçılara göre enflasyon, para arzındaki artışın mal ve hizmet arzındaki artıştan yüksek olması halidir. Yani çok para ile az mal alınması durumu enflasyonu vermektedir. Bu tanımları verenler, enflasyonun sebebini paraya bağlamaktadırlar. Monetarist Ekol olarak kabul edilen bu iktisatçıların önemli temsilcileri Frank Knight ve Milton Freidman'dır.

Paraya bağlı olarak yapılan bir diğer enflasyon tanımı ise, kişi başına para stoku veya parasal gelirdeki artış şeklinde yapılmıştır. Bu tanımlarda dikkati çeken özellik para miktarındaki değişme olarak karşımıza çıkmakta ise de, enflasyonu ekonomideki para miktarındaki artışın, mal ve hizmet arzından fazla olması şeklinde tanımlamak daha doğru olacaktır. Çünkü para miktarındaki artışa bağlı olarak mal ve hizmet arzında da artış görülüyor ise, genel fiyatlar düzeyinde artıştan söz edilmeyecektir. Ancak, para arzındaki artışa rağmen, yatırım, üretim ve istihdam artışı sağlanamıyor ise enflasyon kaçınılmaz olacaktır.

4.5.2. Enflasyonun Sınıflandırılması

Yapılan enflasyon tanımlarından da görülebileceği gibi, bu alandaki literatürde genel olarak üç tip enflasyondan söz edilmektedir. Bunlar, Talep enflasyonu, Maliyet Enflasyonu ve Fiyat enflasyonudur.

4.5.2.1 Talep Enflasyonu

Toplam talebin toplam arzdan fazla olmasına bağlı olarak genel fiyatların seviyesindeki artış talep enflasyonu olarak ifade edilmektedir. Mallara olan talebin arzdan fazla olması fiyatlar genel seviyesinde bir artışa yol açabileceği gibi, emeğe olan talebin fazlalığı da emek fiyatlarının artmasına yol açacaktır. Talep enflasyonu ekonomideki para miktarı ile yakından alakalı bir konudur. Klasik teoriye göre fiyatlar, ya para hacminin artmasına, ya paranın dolaşım hızının yükselmesine veya ikisinin birlikte meydana gelmesine bağlı olarak yükselir. Bu enflasyonun sorumlusu olarak, genellikle ikinci dünya savaşı sonrasında Avrupa'daki refah harcamalarının yüksekliği yanında, sendikal hareketlerin gelişmesi ve Keynesyen iktisat anlayışının efektif talebi arttırıcı para ve maliye politikaları gösterilmektedir.

4.5.2.2 Maliyet Enflasyonu

Türkiye'deki enflasyonu açıklamakta kullanılan maliyet enflasyonu, üretime giren öğelerin fiyatlarındaki artışların üretilen malın satış fiyatına yansıtılması durumunda ortaya çıkacaktır. Böyle bir enflasyonun görülebilmesi ancak o mallara karşı bir talebin var olması ile mümkündür. Aynı şekilde maliyet enflasyonu piyasanın durumu ile de yakından alakalıdır. Tam rekabet piyasası şartlarının hakim olduğu piyasalarda, firmalar ürün fiyatlarını serbestçe belirleme şansına sahip değildir. Diğer firmaların durumu ve tüketici talebinin durumu fiyatların belirlenmesinde önemli rol oynayacaktır. Ancak, eksik rekabet piyasalarında, firmalar maliyet artışlarını fiyatlara kolaylıkla yansıtma imkanına sahip olabileceklerdir. Türk ekonomisinde üretim sürecinin herhangi bir aşamasında maliyet enflasyonuna veya maliyet enflasyonu benzeri hallere rastlamak mümkündür.

4.5.2.3 Fiyat Enflasyonu

Fiyat enflasyonu, daha çok ekonomideki para miktarı ve o mallara olan talebin seviyesi ile açıklanmakta ise de, üreticilerin ya da satıcıların başka mallardaki fiyat artışlarına bakarak, kendi ürünlerinin fiyatını yükseltmeleri durumu ile ilgilidir. Bu davranışların temelinde yüksek fiyatlarla da olsa malların piyasada talebi olduğu inancı yatmaktadır.

4.5.2.4 Diğer Enflasyon Türleri

Bu belirtilen temel enflasyon türlerine ilave olarak, sürünen enflasyon, kronik enflasyon, yapısal enflasyon, hiper enflasyon ve stagflasyon gibi enflasyon türleri de sayılabilir.

Sürünen enflasyon, toplumdaki gelir gruplarının milli gelirden pay alma kavgaları ile açıklanmaktadır. Bu enflasyon, üretim artışlarının görüldüğü ve fiyat artışlarının düşük oranlarda seyrettiği ekonomiler için geçerlidir.

Kronik enflasyon, enflasyonun bir ülkede uzun yıllar kontrol altına alınmaması durumunda söz konusudur. Adeta toplumların enflasyonla birlikte yaşama düşüncesine sahip olmaları ile açıklanır. Enflasyonla mücadele yolunda alınan tedbirlere karşı genel fiyatlar seviyesinin duyarsız olması bu enflasyon türünü açıklamada büyük öneme sahiptir.

Ekonomilerde çift hatta üç rakamlı ve kontrol edilemez boyutlardaki fiyat artışları hiperenflasyon olarak ifade edilmekte iken, yüksek fiyat artışına rağmen, üretimde durulmaların görülmesi stagflasyon olarak açıklanmaktadır. Bu son durumu talep baskısı ile açıklamak zordur. Çünkü yükselen fiyatlara rağmen üretimde daralma ve işsizlikte artış söz konusudur.

4.5.3. Enflasyonun Nedenleri

Enflasyon genel fiyat düzeyinde gözlenen sürekli ve ısrarlı artışlar şeklinde olduğundan bu artışların hangi nedenlerden kaynaklandığını belirlemek son derece önemlidir. Bu nedenler şöyle sıralanabilir:

4.5.3.1. Aşırı Talep

Fiziki üretim genişlemesinin üzerine çıkan parasal genişleme, ekonomide aşırı talep yaratarak enflasyona yol açar. Parasal genişleme devletin bütçe açıklarının Merkez Bankası kaynağından finanse edilmesi (para basılması), para otoritelerince sürdürülen genişleyici para/kredi politikaları sonucu ortaya çıkar. Faiz oranlarının para otoritelerince veri para arzı miktarında para talebinin altında belirlenmesi ve tutulmaya çalışılması da parasal genişlemenin bir nedenidir; zira belirlenen faiz oranında para talebinin karşılanması ancak para arzında genişleme ile mümkün olacaktır. Enflasyon süreci hangi nedenlerle başlamış olursa olsun, süreklilik arzemesi ancak parasal genişlemenin sürekli olmasına bağlıdır. Parasal genişleme ile desteklenmeyen fiyat artışları sürekli ve ısrarlı fiyat artışlarına (enflasyona) dönüşmez.

4.5.3.2. Kısa Dönemde Azalan Marjinal Verim

Bütün sermaye ve emek girdileri homojen ve aynı verimlilikte olsa bile, kısa vadede üretim genişlemesi diğer üretim girdilerinde karşılaşılabilecek darboğazlar (yönetim, hammadde, döviz, enerji, altyapı vb.den kaynaklanan darboğazlar) marjinal verimin azalmasına yol açabilir. Kaldı ki, tüm üretim faktörleri tam homojen ve birbirine tam ikame edilebilir bir yapıda da değildir. Azalan verimliliğin geçerli olduğu şartlarda, her marjinal ürün daha fazla üretim girdisinin kullanımını gerektirecek, azalan marjinal verim altında girdi gelirlerinin (kâr marjları, ücretler) nominal olarak sabit kalması ancak birim ürün fiyatının artışı ile mümkün olacaktır. Bu tip fiyat artışları üretim artışı devam ettiği sürece geçerli olacak, artışın durması ile birlikte ortadan kalkacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde üretimin kısa vadede hızlı artışı, ekonomide kısa vadede aşılması zor döviz, enerji, altyapı gibi darbo-

ğazlar nedeniyle fiyat baskılarına yol açmaktadır. İşgücü açısından istihdama yakın olan ve döviz, enerji, altyapı vb. darboğazların söz konusu olmadığı gelişmiş ekonomilerde ise, kısa vadede hızlı üretim artışı işgücü piyasasında talep baskısı yaratarak ücret ve fiyat baskılarına yol açmaktadır.

4.5.3.3. Sosyo-Ekonomik Gelir Grupları Arasındaki Gelir Çekişmesi

Geleneksel fiyat teorisi, tam rekabet şartları altında denge fiyatlarının nasıl belirleneceğini açıklamaya yöneliktir. Bu çerçevede, tüm ekonomik birimler, üretici ya da tüketici, piyasada "gayri-şahsi" tarzda oluşan fiyatları "veri" kabul eder ve "fiyat belirleyici" değildir. Geleneksel teori fiyat oluşum sürecini belirli bir basitlik ve genelleme içinde ele almış, fazla ayrıntıya girmemiştir. Ne var ki, modern bir sanayi ekonomisinde fiyat oluşum süreci geleneksel teorinin basitliği ve genelliği içinde ele alınmamaktadır. Modern sanayi ve ekonomik yapı, fiyatların kendi kendine otonom bir şekilde "gayri-şahsi" bir piyasada oluşmasına imkân tanımamakta, fiyatlar çoğu kez kurum ve belirli kişilerce belirlenmektedir. Fiyatlar kişiler, kurumlar ya da organize gruplar (işveren sendika ve kuruluşları, işçi sendikaları, mesleki gruplar) tarafından belirleniyorsa, özellikle enflasyon olgusunun açıklanması bakımından bu fiyat belirleyici grupların amaç ve davranış tarzları önem kazanmaktadır. Bu gruplar açısından önemli olan mutlak fiyatlar değil, her grubun kendi fiyatının diğer grupların fiyatına göre nisbi konumudur.

Zira kısa vadede sabit ya da çok az artış gösteren reel milli gelirden daha fazla pay almak, ancak grubun arz ettiği mal ve hizmetlerin nisbi fiyatını yükseltmesi yoluyla mümkün olacaktır. Grup açısından bunun mümkün olup olmaması kritik biçimde diğer grupların tepki ve karşı davranışlarına bağlı olacaktır. Burada grupların karşılıklı dinamik etkileşimi ve gelir çekişmesi fiyat artışlarında kısır bir döngünün oluşmasına ve fiyat artışlarında sürekliliğe neden olabilmektedir. Geleneksel teori fiyat oluşum sürecinde ekonomide organize grupların mevcudiyeti ve etkilerini, karşılıklı dinamik etkileşim ve siyasal iktidar üzerindeki etkilerini hesaba katmamakla, bu yönüyle enflasyonu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Fiyatların oluşmasında, bir yanda sanayi sektöründe sanayici ve müteşebbis grupların ve işçi sendikalarının, diğer yanda siyasal iktidar tarafından oy kaygılarıyla desteklendiği ölçüde tarım sektörünün gelir çekişmesindeki karşılıklı dinamik etkileşimi hesaba katılmadıkça enflasyonun açıklaması yetersiz kalacaktır.

4.5.3.4. İthal Enflasyon

Ulusal paranın, dış değerinin sürekli biçimde düştüğü durumlarda dış fiyatlar sabit kalsa dahi ithal mallarındaki fiyat artışları yoluyla iç fiyatlar ekonominin dışa bağımlılığı ölçüsünde körüklenecektir. İç-dış enflasyon farkları devamlılık arzettiği sürece ulusal paranın değeri de düşmeye devam edecek, enflasyon üzerinde tekrar geri besleme yapılacaktır.

4.5.3.5. Enflasyon Beklentileri

Enflasyon beklentileri enflasyonun devamlılığı ve hızlanmasında son derece önemli bir faktördür. Fiyat belirleme gücüne sahip gruplar enflasyonun gelecekteki seyrine ilişkin beklentilerine dayanarak bugünkü kararlarında bu beklentilerini hesaba katarak fiyatlarını oluşturacaklardır.

4.5.4. Enflasyonun Zararları

Yüksek ve değişken oranlı enflasyonun bir çok sakıncaları olduğu öne sürülmektedir. Nitekim; mal ve hizmet fiyatları, enflasyon dönemlerinde arz ve taleple ilgili (yani gerçek piyasa koşulları ile ilgili) yanıltıcı bilgiler taşımak suretiyle kaynakların yanlış ve verimsiz tahsisine yol açmaktadır. Zira her üretici, fiyatların genelde ve tüm mallar ve hizmetler için arttığını yani gerçekte kendi arzettiği mal ve hizmetin nisbi fiyatının artmadığını algılayamadığı ölçüde artan fiyatları kendi tarafından arz edilen mal ve hizmete olan talep artışı olarak yorumlayacak, üretim artışına gidecektir. Halbuki burada fiyatlar piyasa şartları hakkında doğru bilgileri taşımamak suretiyle ekonomik karar birimlerini yanıltmış olmaktadır.

Enflasyon gelir dağılımını bozucu etkiler yaratmaktadır. Toplumdaki tüm grupların aynı derecede "fiyat belirleme" gücüne sahip olmaması, bu gücü elinde bulunduran grupların fiyatlarını diğerlerine oranla daha fazla arttırmasına yol açmakta, bu yolla, grupların nisbi fiyatları değişerek gelir dağılımını değiştirmektedir. Enflasyon bu nedenle, gelirin yeniden dağılım mekanizması olarak ele alınabilmektedir. Enflasyonun bazı gelişmekte olan ekonomilerde bir sermaye birikim modeli olarak teşvik edildiği görülmektedir. Gelir ve tasarruf düzeyinin düşük olduğu bu ekonomilerde, ortalama tasarruf düzeyini yükseltmek için gelirin, marjinal tasarruf eğiliminin düşük olduğu düşünülen düşük gelir düzeyindeki gruplardan, bu eğilimin yüksek olduğu düşünülen yüksek gelir gruplarına aktarılması enflasyon yolu ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Böylece tasarruf eğiliminin yükseleceği, bu

tasarrufların yatırıma dönüşerek düşük gelir, düşük tasarruf düzeyi, düşük yatırım düzeyi, düşük gelir kısır döngüsünün kırılabileceği düşünülmektedir. Bunun dışında;

Piyasalardaki alım-satım, borç alma-verme, yatırım yapma gibi kararlar cari ve beklenen enflasyon oranları dikkate alınarak yapılmaktadır. Enflasyonist ortamlarda, ekonomik birimler yatırım ve tüketim kararlarını alırken görece fiyat değişimlerini kolaylıkla ayırt edemezler ve sağlıklı karar almak için gerekli bilgiye sahip olamazlar. (Serdengeçti, 2002 s:71). Bernanke (FED Başkanı) ve diğerleri yüksek enflasyon yaşayan ülkelerin genel olarak zayıf bir ekonomik performans sergilediklerini savunmuşlar enflasyondaki hızlı yükselişlerin ekonomiye zarar verdiğini bunun yanında yüksek seyreden ancak dalgalı olmayan enflasyon oranlarının da zararlı olduğunu belirtmişlerdir.

İstikrarsız ve yüksek fiyatların ekonomi üzerindeki en büyük tahribatı, faiz oranlarını arttırması ve dalgalı bir hale getirmesidir. Yatırımlar etkinliğini yitirir, birikimler enflasyondan korunmak amacı ile üretken olmayan alanlara kayar. Yüksek enflasyon yaşanan ortamlarda ekonomik birimler, mevcut belirsizlikten dolayı uzun vadeli yatırım yapmaktan çekinirler veya yüksek risk primleri talep ederler. Böylece reel faiz oranları daha da yukarı çekilerek yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilerler. Enflasyona bağlı olarak faizlerde gerçekleşen dalgalanmalar ise dönemler itibarı ile yatırımların da dalgalanmasına neden olur. Buna bağlı olarak büyüme oranlarında da dalgalanma yaşanır. Uzun vadede incelendiğinde yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde büyüme oranlarının görece olarak düşük kaldığı gözlenmektedir. Buna ek olarak, firmaların fiyatları sık değiştirmeleri de menu maliyetleri yaratarak firmalara ek yük getirmekte ve yatırım harcamalarına aktarılacak kaynakları da azaltmaktadır.

Enflasyonun önemli bir maliyeti de vergi sistemi ile arasındaki etkileşimden dolayı ekonominin işleyiş etkinliğini sınırlamasıdır (Feldstein, 1983). Buna göre özellikle artan oranlı vergi sisteminin uygulandığı ülkelerde nominal gelirlerdeki artışlar nedeniyle mükellefler bir üst vergi dilimine geçmekte böylece reel gelirlerine uygulanan vergi oranları artmaktadır. Reel gelirdeki bu görece azalış özel tüketim harcamalarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Kurumlar vergisi de vergi sonrası reel karlılığı düşürerek yatırım harcamalarını azaltıcı etki yapmaktadır. Enflasyonun vergi sistemi ile ilişkili olarak yarattığı maliyetler üzerine yapılan çalışmalar bu maliyetlerin düşük enflasyonlu ülkelerde bile yıllık GSYİH'nın %1'i seviyelerinde olduğunu göstermektedir.

Dış piyasalar açısından bakıldığında yüksek enflasyonun rekabet gücünü zayıflattığı ve yabancı sermayeyi caydırdığı söylenebilir. Özellikle üretken alanlarda yatırım amacı ile gelebilecek uzun vadeli yabancı sermayenin enflasyonun yarattığı belirsizlikler nedeni ile

girişini zorlaşmaktadır. Bu durumda ülkeye daha çok kısa vadeli kar amacı güden sıcak para girişleri olmakta, dış şoklara karşı ekonominin kırılganlığı artmaktadır.

İstikrarsız ve yüksek enflasyonun ekonomik maliyetlerinin yanı sıra önemli sosyal maliyetleri de vardır. Gelecek ile ilgili toplumda oluşan belirsizlik kaygıları güvensizlik ortamı yaratabilir. İnsanlar vakitlerini ve paralarını birikimlerini korumak için uygun yatırım araçları bulma yolunda harcayarak kendilerine daha az vakit ayırmak zorunda kalırlar. Yüksek enflasyonun neden olduğu belirsizlik sonucu gerek ekonomik gerekse sosyal ve siyasal ilişki ve süreçlerde kısa vadeli yaklaşımlar ve ahlaki olmayan davranışlar artar (Serdengeçti, 2002 s:46). Bunun yanında enflasyon sonucu oluşan yüksek faizler nedeniyle tüketiciler ev ya da araba sahibi olma gibi uzun vadeli kredilere dayanan olanaklarından mahrum kalacaklardır (Usta,2003 s:111).

4.6. Bilim Ve Teknolojinin Ekonomik Güvenlikle İlişkileri

Çağımız bilim ve teknoloji çağıdır. Bugün bilimin doğrudan bir üretici güç haline dönüştüğü, sanayinin teknoloji içeriğinin hızla arttığı gözle görülür biçimde saptanabilmektedir.

Günümüzde, siyasi, ekonomik ve toplumsal etkileri açısından sanayi devrimi ile eş tutulan ve kimilerince yeni bir sanayi devrimi, kimilerince de yeni bir çağa geçiş süreci olarak nitelenen bir olguya tanık olmaktayız. Bu olgu daha ziyade iş süreci ve üretim sistemlerinin dayandığı teknoloji tabanındaki köklü değişimle ayırt ediliyor. Bu değişime paralel olarak üretimin teknoloji içeriği de giderek artıyor. (Gülmez, 2002 s:135)

4.6.1. Tanım

Bilim, bazı olgu veya olay kategorilerine ait iyi düzenlenmiş bilgiler bütünüdür. Nesnel dünyayı ve bu dünyada yer alan olgulara ilişkin tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı zihinsel etkinliklerin ortak adıdır.

Türk Dil Kurumuna göre bilim:

“1. Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim:

2 .Genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi.

3 .Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci.” olarak tanımlanmıştır.

Teknoloji, sanat ve bilmek sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur. İnsanoğlunun gereklerine uygun yardımcı alet ve araçların yapılması ya da üretilmesi için gerekli bilgi ve yetenektir. Teknoloji ayrıca, bir sanayi dalıyla ilgili üretim yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri kapsayan bilgidir.

Teknoloji, sanayinin çeşitli dallarında kullanılan takımların, işleme usullerinin ve metotların incelenmesidir Bilimin, pratik hayatın gereksinimlerinin karşılanmasına ya da insanın çevresini denetleme, biçimlendirme ve değiştirme çabalarına yönelik uygulamalarıdır.

Başka bir tanıma göre teknoloji:

"Bilginin, sanayideki işlemlerde sistematik olarak uygulamaya alınması" demek olan teknoloji, geniş anlamda, araştırma, geliştirme, üretim, pazarlama, satış ve satış sonrası hizmeti kapsayan bir sanayi sürecinin, etkin ve verimli bir biçimde gerçekleştirilmesi için kullanılabilir bilgi ve becerilerin tümüdür. Teknolojik yenilik de, "üretim süreçlerinde yenilik, yeni ürünler ve yeni kurumsal örgütlenme biçimleri" olarak tanımlanmaktadır.

Bir insan etkinliği olarak teknoloji, insanlık tarihinde bilim ve mühendislikten önce ortaya çıkmıştır. Teknolojinin, bilimin uygulamacı yönü olduğu görüşleri de vardır.

Bilim ve teknolojinin sözlük anlamına biraz daha genişleme ve esneklik sağlanırsa kabaca aşağıdaki tanımlara ulaşılabilir.

Bilim, sosyal amaçlar için teknik yatırımdır. Teknoloji, bilimsel ve sistematik bilgilerin pratik amaçlar ve işler için geliştirilmesi ve uygulanmasıdır.

Teknoloji, belirli hedeflere ulaşmak için, tarih içinde geliştirilen bilgi birikiminin üretim sürecine uygulanmasıdır.(Yücel, 1997, 4)

Günümüzde bilim ve teknolojiyi (BT) birbirinden bağımsız iki farklı olgu olarak algılamak imkansızdır. Bilim ve teknoloji arasındaki sınır günümüzde bu yüzyılın başına göre çok daha az belirgindir. Bilimin içinde belli bir ihtisaslaşma sonucu bir dallanma gözlenirken, bilim ve teknoloji arasında giderek artan bir bütünleşme söz konusudur. Bilimin soyut alanlarından biri olan Matematik bugün yüksek teknolojinin temeli olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla bilim ve teknoloji politikaları belirlenirken, bu iki öge arasında giderek artan kaynaşma ve bütünleşme göz önünde bulundurulmalıdır.(TÜBİTAK, 2003 s:39)

4.6.2. Bilim ve Teknolojinin Önemi

Günümüzde bilim ve teknoloji alanında yetkinleşmek ekonomik ve toplumsal gelişme açısından stratejik bir önem kazanmıştır. Bugün artık ülkelerin rekabet güçleri, pazarlanabilir mal ve hizmet üretimlerinin ötesinde, bunların ne ölçüde ileri teknolojiye dayalı yüksek katma

değer taşıdıklarına bağlı hale gelmiştir. Teknolojinin en temel girdisini oluşturan bilginin temelinde ise bilimsel araştırma yatar. Teknolojiye dayalı rekabet gücüne sahip gelişmiş ülkelerin aynı zamanda bilimsel araştırma geleneği olan ve evrensel bilime en büyük katkıyı yapan ülkeler olması bu ilişkinin somut bir göstergesidir. İşte bu nedenledir ki, ulusal politikalar bağlamında bilim ve teknoloji her zaman birlikte ele alınmaktadır. (Tümer, 2004 s:30)

Bilime yapılan yatırım, ülkenin geleceği açısından en değerli yatırım haline gelmiştir. Çağımızda bilimin bu özelliğini ve önemini kavrayan ülkeler çok büyük gelişmeler kaydetmişlerdir. Bu gelişmeler sonrasında bilim ve teknolojiye çok büyük yatırım yapmadan, uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü elde edip refah seviyesini artırmak bir yana bilime yatırım yapan ülkelerle eşit hale gelmek mümkün olmadığı gibi, 21. yüzyılda algılanan hür toplumlar olma özelliğini de korumak kolay olmayacaktır.

21. yüzyıla yaklaşırken hız kazanan teknolojik yenilikler; ekonomik, endüstriyel, politik, askeri alanlarda çok yeni uygulamalar getirmekte ve bu yeni teknolojiye sahip olan ülkelere büyük üstünlük sağlamaktadır. İleri teknolojiler, verimlilik, hayat standardı, haberleşme ve ulaşımın alt yapısını oluşturmaktadır. Bu teknolojik gelişmeler insan tabiatında gizli olan yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmakta, üretim-tüketim-sermaye ekseninin verimliliğini artırmaktadır. (Yücel, 1997, 6)

Teknolojik rekabete damgasını vuran teknolojik gelişmeler nedeniyle üretim maliyetlerinde, süresinde, ürün kalitesinde meydana gelecek farklılıklar mikro ve makro düzeyde değişikliklere sebep olmaktadır. Bu değişiklikler ve günümüzdeki teknolojik yarış gelişmekte olan birçok ülkenin gelişmeleri takibini (şu anda bile zorlaştırmıştır) giderek daha da zorlaştıracaktır. Nitekim, geçmişte dünya pazarlarındaki başlıca avantajları ucuz işgücü ve hammadde kaynakları olan ülkeler, gelişmiş ülkelerde yeni teknolojilerin gelişiminden şimdiden olumsuz yönde etkilenmeye başlamışlardır. Bunu aşmanın yolu ise ileri ve özellikli üretim faktörlerinin ülkede tam anlamı ile sağlanmasına önem verilmesi, eğitim sistemi ile bilimsel ve teknolojik araştırma-geliştirme sisteminin, ülke kaynaklarının en verimli şekilde kullanılarak geliştirilmesidir. .(TÜBİTAK, 2003 s:44)

Ulusal bilim ve teknoloji politikası, bilimsel araştırma ve teknoloji geliştirmenin yönünü ve hızını belirleyen araç olarak, bir ülkenin sanayi, eğitim ve ekonomi politikalarını desteklemesinin yanında, bu politikalarla desteklenen bir konuma gelmiştir. Bu eğilimin somut bir göstergesi, Avrupa Birliği'nin 2000 yılı Lizbon Zirvesi'nde, 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgiye dayalı ekonomisi olmak, daha iyi iş imkanları ve

sosyal bütünleşme ile birlikte sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla, aday ülkelerin de dahil olduğu “Avrupa Araştırma Alanı”nın geliştirilmesi hedefini ortaya koymuş olmasıdır. Kısaca özetlemek gerekirse, günümüzde ulusal politikalar arasında bilim ve teknoloji politikasının önemi giderek önem kazanmaktadır. (Tümer, 2004 s:49)

Tüm bu anlatılanlar ışığında bilim ve teknolojisi ilerlemiş ülkelerin görece dış bağımlılığı azaldığı ve yeni ürünler elde etmede, verim artışında, pazara hakim olmada avantajlı konuma geldiği söylenebilir. Bu da bilim ve teknolojisi ilerlemiş ülkelerin ekonomik güvenliğinin ne kadar ileri seviyede olduğunu göstergesidir.

5. EKONOMİK GÜVENLİK: TÜRKİYE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın önceki bölümlerinde ekonomik güvenliğe etki eden unsurlar üzerinde durmuştuk. Bu bölümde ise özellikle ekonomik değerlendirmelere esas teşkil eden unsurların Türkiye’deki durumu, bu unsurların Türkiye ekonomisine etkileri üzerinde durularak Türkiye’deki ekonomik güvenliğin değerlendirilmesi yoluna gidilecektir.

5.1. Sermaye Hareketleri ve Türkiye Ekonomisi

Türkiye ekonomisinde dışa açılma ve serbestleşme süreci, 1970’lerin sonunda ortaya çıkan ödemeler dengesi problemleri ve borç krizinin ardından alınan 24 Ocak 1980 Kararları ile başlamıştır (Akyüz – Boratav, 2002: 4)

Dışa açılma ve ekonomik serbestleşme süreciyle beraber, gerek dış ticaret gerekse sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaları kaldırmaya yönelik önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlar sonucu dış ticaret hacmindeki önemli artışlar, kendisini sermaye hareketlerinde de göstermiştir. (Erdilek, 1988 s:153).

Döviz kuru rejimi 7 Temmuz 1984 tarihli ve 30 sayılı Kararnameyle büyük ölçüde liberalleştirilmiştir. 1989 yılında kambiyo rejimi ile ilgili yapılan en önemli düzenleme de Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki 32 sayılı kararın yürürlüğe girmesi olmuştur.

5.1.1 Türkiye’de Finansal Serbestleşme Süreci

1980’lerden bu yana, küreselleşme süreci, bölgesel pazarların birbirleriyle olan bağlarını güçlendirmek ve uluslararası sisteme entegre olmak için önemli adımlar attıklarına tanık olmuştur. Bu nedenle, bütün belli başlı sanayileşmiş ülkeler kendi finansal piyasalarını liberalleştirmek için gerekli ekonomi politikalarını uygulamaya başlamışlardır. Bu süreçte pek çok gelişmekte olan ülke de sanayileşmiş ülkeleri takip etmiştir.

1980’den önce Türkiye, içe dönük ve çok sıkı kurallara bağlı bir ekonomi stratejisi izliyordu ve finansal sistemi yetersizdi. 1980 yapısal reform programıyla birlikte kalkınma stratejisi, bu içe dönük, katı kurallara bağlı ve doğrudan parasal kontrollerin hakim olduğu sistemden dışa dönük, piyasa-odaklı yaklaşımın hakim olduğu açık bir ekonomik sisteme geçmiştir. Buna bağlı olarak, 1980’lerin başlarında Türkiye’de bir seri ekonomik, yasal ve kurumsal reform başlatılmış, sonraki yıllarda ise bu reformlara devam edilmiştir. Bu reformlar ise;

5.1.1.1. Döviz Kuru Politikasının Değişmesi

Finansal liberalleşme sürecinde piyasa odaklı politikalara ağırlık verilmesi çabalarının ilk adımı döviz kuru rejiminde yapılan değişiklikler ile atılmıştır. 1980 öncesinde uygulanan sabit döviz kuru rejiminde Türk lirasının değeri hükümet tarafından değişen ekonomik koşullara göre belirleniyor ve ayarlanıyordu. Ne var ki, ayarlamalarda meydana gelen gecikmeler Türk lirasının bazı dönemlerde belirgin şekilde ve aşırı ölçüde değerlenmesine neden olmaktaydı. Bu nedenle Ocak 1980’de uygulamaya konan istikrar programıyla daha gerçekçi ve esnek bir döviz kuru politikası yürütülmeye başlanmıştır. Böylece Türk lirasının diğer para birimleri karşısındaki değeri önemli oranda düşürülmüş ve kara borsanın varlığını da engelleyen tek bir geçerli kur oluşmuştur. Mayıs 1981 itibariyle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası günlük kur ayarlamalarına başlamıştır. 1982 yılı sonunda ticari bankaların döviz pozisyonu bulundurmalarına izin verilmiştir. Bu önlemin amacı, yurt dışından ve paralel piyasalardan bankacılık sistemine döviz transferlerini artırmak ve sermaye kaçışını engellemektir. Döviz kuru rejimi 7 Temmuz 1984 tarihli ve 30 sayılı Kararnameyle büyük ölçüde liberalleştirilmiştir. 30 sayılı Kararnameyle serbestçe belirlenen bir kur rejiminin oluşturulmasına yönelik olarak getirilen düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir: (Uzunoğlu,1995:101-110)

- Türk lirası cinsinden banknot, metal para ve diğer ödeme araçlarının ithal edilmesi üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış, ihracı ise Hükümet iznine tâbi tutulmuştur.
- Türkiye’de ikamet edenlerin yabancı para birimi bulundurmaları, döviz hesabı açtırmaları ve dövizle ödeme yapmalarına izin verilmiştir.

Merkez Bankası, külçe altın ithal ve ihraç etmek üzere yetkilendirilmiştir. Diğer bankaların da yurtiçi pazarda külçe altın satmalarına izin verilmiştir.

- Bankaların Türkiye’de ikamet edenlerden döviz mevduatı kabul etmelerine, yurt dışında döviz bulundurmalarına ve döviz cinsinden işlem yapmalarına izin verilmiştir.
- Her türlü menkul kıymetin ithal ve ihracına izin verilmiştir. Türkiye’de döviz cinsinden ihraç edilen menkul kıymetlerin Türkiye dışında ikamet edenlere satışına izin verilmiştir.
- Yabancıların döviz bozdurmaları ve tüm transferleri bir banka aracılığıyla yapmaları koşuluyla gayrimenkul almalarına ve aynı haklar elde etmelerine izin verilmiştir.
- Yabancıların döviz cinsinden gerekli sermayeyi getirerek yatırım yapmalarına, ticari faaliyette bulunmalarına, hisse satın almalarına, ortaklık kurmalarına, şubeler, temsilcilikler ve acenteler açmalarına izin verilmiştir.

- Bankaların Merkez Bankası tarafından açıklanan döviz kurunun etrafında oluşturulan dar bir aralık içinde kendi işlemlerinde kullanacakları kurları belirlemelerine izin verilmiştir.
- Son olarak, 29 Haziran 1985 tarihi itibarıyla bankaların ticari, ticari olmayan ve bankalararası işlemleri için kendi kurlarını belirlemelerine izin verilmiştir.

30 Sayılı Karardan sonra 11 Ağustos 1989 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 32 Sayılı Karar ile dış finansal serbestleşmenin en son adımı atılmıştır. 32 Sayılı Karar'ın en önemli özelliği uluslararası hareketleri tamamen serbest hale getirmesidir. Kararın 3. maddesine göre; Türk Parası ve Türk parasıyla ödemeyi sağlayan belgelerin yurda ithalini ve ihracını Bakanlık tarafından belirlenecek ilkeler doğrultusunda serbest hale getirmiştir. Aynı maddenin c fıkrası ise dışarıda yerleşiklerin Türkiye'de Türk Parası ile ödeme, tahsilat ve tevdiatta bulunmalarını serbest bırakmıştır. Kararın 4. maddesi c fıkrasına göre Türkiye'de yerleşik kişilerin, dışarıda yerleşik kişilerden Türkiye'de yapacakları işlemler nedeni ile döviz kabul etmelerini serbest bırakmıştır. Kararın 15. maddesinde yurt dışında yerleşik kişilerin Türk Menkul Kıymetlerini, Türkiye'de yerleşik kişilerin de yabancı menkul kıymetleri almalarına izin verilmiştir. Kararın 17. maddesinde ise Türkiye'de yerleşik kişilerin Yurt dışından ayni, nakdi ve gayri nakdi kredi temin etmeleri, bu kredileri bankalar ve özel finans kurumları aracılığı ile kullanmaları kaydı ile serbest bırakılmıştır (Uzunoğlu,1995:101-110).

5.1.1.2. Faiz Oranları Üzerindeki Devlet Denetiminin Kaldırılması

1970'li yıllar boyunca hükümet mevduat ve kredi faiz oranlarını doğrudan kontrol etmiştir. Ancak, 1970'lerin sonuna doğru hızla artan enflasyon nedeniyle reel faiz oranları eksiye dönmüştür. Bu nedenle finansal fonlar bankacılık sisteminden çekilip hızla paralel finansal piyasalara ve dövize kaymaya başlayınca Ocak 1980'de mevduat ve kredi faiz oranlarına konan tavan değerler kaldırılmıştır. Faiz oranları üzerindeki devlet denetiminin kaldırılmasıyla amaçlanan, tasarrufları finansal sisteme çekerek ve finansal kuruluşlar arasındaki rekabeti artırarak finansal sektörün derinleşmesini sağlamaktır. Ne var ki belli başlı büyük bankalar aralarında bir "centilmenlik anlaşması" imzalayarak faiz oranlarındaki artışı engellemek için ortak bir faiz oranı belirleme kararı almışlardır. Mevduat faizleri için büyük bankalar tarafından belirlenen bu üst değerler, kredilere olan talebin aşırı şekilde artmasının yanı sıra komisyonculardan ve küçük bankalardan da rekabetçi baskılar gelmesi sonucu kademeli olarak artırılmıştır. Bunun sonucunda pek çok komisyoncu ve küçük banka taahhüt ettikleri ödemeleri yapamayarak 1982 ortalarında iflas etmiştir. Bu kurumların batması, hükümeti faiz oranlarında geleceğe yönelik trendleri göz önüne alarak yeni düzenlemeler

yapmaya itmiştir. Böylece, hükümet en büyük dokuz bankaya faiz oranı belirleme izni ve daha küçük bankalara da bu faiz oranına ek bir prim ödeme izni vermiştir. Aralık 1983'te Merkez Bankası'na mevduat faiz oranlarını belirleme ve bu oranları düzenli olarak gözden geçirme yetkisi tekrar verilmiştir. Merkez Bankası'nın Haziran 1987'de yayımladığı bir tebliğle bankalara belli bir üst sınıra kadar faiz oranlarını kendileri belirlemeleri için izin verilmiştir. Nihayet 12 Ekim 1988'de tüm mevduat faiz oranları serbest bırakılmıştır.

5.1.1.3. Sermaye Piyasası Kanunu ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun Kurulması

1981'de yürürlüğe konan Sermaye Piyasası Kanunu, Türkiye'de sermaye piyasalarının düzenlenmesini, desteklenmesini ve denetlenmesini ve güvenli, şeffaf ve dengeli bir şekilde işleyen sermaye piyasaları yoluyla yatırımcıların hak ve çıkarlarının korunmasını amaçlamış ve menkul kıymetler piyasalarının gelişimini destekleyen en önemli adımlardan biri olmuştur.

Bunu takiben, sermaye piyasalarının koşulları ve işleyiş mekanizması üzerinde düzenleme ve denetleme yetkisine sahip olacak şekilde ve Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine tâbi olarak 1982'de Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. Bu tarihten itibaren bankalar ve diğer finans kurumları sermaye piyasasında yürüttükleri aracılık faaliyetlerinde Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri ve Sermaye Piyasası Kurulu denetimine tâbi hale gelmişlerdir.

5.1.1.4. Devlet İç Borçlanma Senetleri İhalelerine Başlanması

1980'lerden önce finansal açıklar sık sık Merkez Bankası tarafından doğrudan para basılması suretiyle karşılanıyordu. Merkez Bankası tarafından Hazine'ye verilen kısa vadeli avansın miktarı o yılın bütçe ödeneği toplamının yüzde 15'i ile sınırlandırılmış olup, bu uygulama Nisan 1994 finansal krizine kadar geçerliliğini korumuştur. 1985 yılına kadar hükümetler finansal açıklarını kapatmak için devlet iç borçlanma senetleri ihraç etmek yerine yoğun biçimde Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans imkânını kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu nedenle para politikası da büyük ölçüde maliye politikasına dayalı olmuştur. İlk kez Mayıs 1985'te hükümet bütçe açıklarını kapatmak için devlet tahvil ve bonosu çıkarmaya başlamıştır. Böylece, kamu açıklarının Merkez Bankası bilançosu üzerindeki olumsuz etkileri hazine ihalelerine başlanmasıyla bir ölçüde azalmış olmuştur. Hükümetin bono ihaleleriyle birlikte, Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemleri yürütmesi ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) ikinci el bono ve tahvil piyasasının oluşturulması için gerekli zeminde hazırlanmış olmuştur. Böylece, hükümetin DİBS ihaleleri, bu kıymetlerin

faiz oranları piyasa koşullarında belirlendiği ve sıfır-kredi riskine sahip oldukları için, finansal kurumlar ve finansal olmayan kurumlar için cazip bir yatırım alanı haline gelmiştir. Bu ihalelerden elde edilen gelirler rekabetçi teklif verme usulüyle belirlendiği ve ihalelerin hacmi de büyük olduğu için belirlenen faiz oranları ekonominin gösterge faiz oranlarından biri kabul edilmeye başlanmıştır. Bu ihalelerin getirileri faiz oranlarının geleceği hakkında piyasalara fikir vermeye başlamıştır.

1994'te yaşanan finansal kriz den sonra Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kullandığı kısa vadeli avans miktarı bir önceki finansal yılın genel bütçe ödenekleri toplamıyla cari yılın genel bütçe ödenekleri arasındaki farkın yüzde 12'siyle sınırlandırılmıştır. Bu oran 1996'da yüzde 10'a; 1997'de yüzde 6'ya ve takip eden yıllarda da yüzde 3'e düşürülmüştür. 2001 yılında çıkarılan yeni Merkez Bankası Kanunu'yla kısa vadeli borç verme uygulaması tamamen kaldırılmıştır ve Merkez Bankasının bağımsızlığı bu kanunla kabul edilmiştir.

5.1.1.5. Merkez Bankası Bünyesinde Piyasaların Kurulması

1986 yılının başında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ikinci el DİBS piyasası olarak faaliyete başlamıştır. Aynı yıl, para politikası uygulaması da değişikliğe uğramıştır. Yeni para politikası rejimi çerçevesinde Merkez Bankası'nın temel amacı bankacılık sisteminin toplam rezervlerini denetlemek suretiyle para arzını kontrol etmek olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, öncelikli sektörlere otomatik olarak kredi sağlayan reeskont uygulaması orta vadeli kredilerle sınırlandırılmıştır. Bireysel bankaların reeskont imkânıyla otomatik olarak rezerv sağlamalarına getirilen bu kısıtlama, bankacılık sistemindeki likiditenin dolaşımını sağlayacak piyasa odaklı bir dağıtım sistemi gerektiriyordu.

Bankalararası Para Piyasası

Merkez Bankası'ndaki Bankalararası Para Piyasası 2 Nisan 1986 tarihinde faaliyete başlamıştır. Bankaların, Bankalararası Para Piyasası'nda işlem yapabilmeleri için Merkez Bankası'nda teminat bulundurmaları gerekiyordu. Bankalararası Para Piyasası bankacılık sisteminin etkin çalışmasını sağlamış ve nakit yönetimi anlayışının gelişmesine yardımcı olmuştur.

Açık Piyasa İşlemleri

Merkez Bankası, para politikasının uygulanmasında ana araç olarak belirlediği açık piyasa işlemlerine Şubat 1987’de başlamıştır. Açık piyasa işlemlerinin temel amacı, bankacılık isteminin likidite düzeyini ayarlamak ve bu sayede para arzını kontrol etmektir.

Döviz ve Efektif Piyasaları

Ağustos 1988’de Merkez Bankası bünyesinde Döviz ve Efektif Piyasaları kurulmuş ve günlük kur belirleme seanslarına başlanmıştır. Döviz ve Efektif Piyasaları, döviz rezervlerinin daha etkin bir şekilde kullanılmasına olanak sağlayan para politikası araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde yaptığı açıklamayla Bankalararası Para Piyasası ve Döviz ve Efektif Piyasalarındaki aracılık faaliyetini 2 Aralık 2002 itibarına kadar bitireceğini bildirmiştir.

5.1.1.6. Sermaye Hareketlerinin Liberalleştirilmesi

Türkiye’de sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi çalışmaları 1980’lerde yürütülen ekonomik ve finansal reformlarla bağlantılı olarak başlatılmış ve 1989 yılında tamamlanmıştır. 1980’den önce sermaye hareketleri döviz işlemlerine ilişkin düzenlemelerle kontrol ediliyordu. Liberalleşme süreci, 1980’den sonra 28 ve 30 No’lu Kararnamelerle başlatılmış ve bu kararnameler Aralık 1983 ve Temmuz 1984’te uygulamaya konmuştur. Bu kararnameler ile sermaye hareketleri kısmen liberalleştirilmiş, sermaye hareketlerinin tamamen liberalleştirilmesi süreci 1989 yılında tamamlanmıştır. 32 No’lu Kararname 11 Ağustos 1989 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu kararname ve ilgili düzenlemelerle sermaye hareketleri tamamen liberalleştirilmiş ve konvertibiliteye yönelik en önemli adımlar da atılmıştır. 32 No’lu kararnameyle getirilen temel düzenlemeler şöyledir:

- Türkiye’de yerleşik kişiler, bankalar ve özel finans kurumlarından hiç bir sınırlama olmaksızın döviz alabilirler ve döviz bulundurmaları için herhangi bir kısıtlamaya tâbi değildirler.
- Türkiye’de yerleşik kişiler, Türkiye’de yerleşik olmayan kişilere verdikleri her türlü hizmet karşılığında aldıkları dövizleri ülke içine getirebilirler.
- Yurtdışında yerleşik kişilerin İMKB’de kote edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulu izniyle çıkarılmış her türlü menkul kıymetleri alma ve satmaları serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik kişilerin bankalar ve özel finans kurumları vasıtasıyla yabancı borsalarda kote edilmiş menkul kıymetleri; Merkez Bankası tarafından alım-satımı yapılan

yabancı para birimleri cinsinden hazine bonosu ve devlet tahvili satın alıp satmaları ve bu kıymetlerin alış bedellerini yurtdışına transfer etmeleri serbesttir.

- Türkiye’de yerleşik kişilerin, yurtdışında menkul kıymet çıkarmaları, piyasaya sürmeleri ve satmaları serbesttir. Türkiye’de yerleşik kişilerin yurt dışından menkul kıymet getirmeleri ve yanlarında yurt dışına çıkarmaları serbesttir.
- Yabancı sermayenin satışından ya da tasfiyesinden doğan gelirler bankalar ya da özel finans kurumları aracılığıyla ülke dışına transfer edilebilir.
- Yurtdışından döviz kredisi almak serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik olmayan kişilerin Türk lirası hesap açtırmaları ve bu hesaplara ilişkin ana para ve faizleri Türk lirası ya da döviz olarak transfer ettirmeleri serbesttir.
- Gayri menkul satışları üzerindeki yasak kaldırılmıştır ve gayri menkul satışından elde edilen gelirin transfer ettirilmesi serbesttir.
- Türkiye’de yerleşik olmayan kişilerin döviz almaları ve transfer ettirmeleri ve yurt dışına Türk lirası göndermeleri serbesttir.
- Bankalar ve özel finans kurumları ithalat, ihracat ve görünmez transferler dışında 500.000 ABD doları ya da eşdeğeri döviz tutarını aşan transferleri bildirmekle yükümlüdürler.
- Türkiye’de yerleşik kişilerin yurtdışında temsilcilik ve irtibat büroları vb. açmaları serbesttir.

5.1.1.7. Bankacılık Sektörüne İlişkin Reformlar ve Düzenlemeler

Türk bankacılık sektörünün geleneksel olarak Türkiye’deki finansal sistemde çok önemli bir rolü olmuştur. 1980’lerde uygulamaya konan liberalleştirme politikasının bir yansıması olarak Türk bankacılık sektöründe bir dizi kurumsal ve yasal reformlar yapılmıştır. Bu reformların asıl amacı, bankalar arasında rekabeti teşvik ederek finansal sisteminin sağlamlığını ve etkililiğini artırmaktır. Rekabet ve sigorta birbirine karşıt kavramlar olarak kabul edilse de 1983’te Bankalar Kanunu’nda yapılan bir değişiklikle Merkez Bankası bünyesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur. TMSF’nin kurulmasının esas amacı, bankacılık sisteminde ardı ardına meydana gelen iflaslar sonucunda sarsılan kamu güvenini yeniden sağlamak ve mevduat sahiplerini bankacılık krizlerinin olumsuz etkilerinden korumaktır. Öncelikle, her bir tasarruf hesabı için sigortaya esas belli bir nominal üst sınır değer saptanmıştır. Mevduat bankalarının TMSF’ye belli bir oranda katkıda bulunmaları zorunlu kılınmıştır. 1980’lerden bugüne kadar üç Bankalar Kanunu onaylanmış ve yürürlüğe konmuştur. Bunlardan birincisi 2 Mayıs 1985’te yürürlüğe giren 3182 sayılı

Bankalar Kanunu'dur. 1985'deki Bankalar Kanunu daha çok bankacılık sistemindeki yapısal sorunlara ilişkin hükümler içermektedir. Temel amacı, bankacılık sistemine akılcı bir düzenleme ve denetleme sistemi getirmek için gerekli yasal altyapıyı oluşturmaktır. 1985 Bankalar Kanunu, bankaların standart bir muhasebe sistemi kullanmalarını öngörüyor ve bankaların yasal işleyişlerini ve finansal yapılarını incelemek ve denetlemek üzere Bankalar Yeminli Murakıpları yetkilendiriliyordu. Bunlara ek olarak, bankaların bağımsız denetleyiciler tarafından da uluslararası muhasebe standartlarına göre her sene denetlenmesi hükmü getiriliyordu. Hükümet, riskli bankaların yönetimlerini değiştirmeye yetkili kılınıyor ve bireysel müşteriye açılan kredi miktarı katı kurallar çerçevesinde sınırlandırılıyordu. 7129 sayılı 1958'de yürürlüğe giren Bankalar Kanunu'nda 1983'te yapılan bir değişiklikle Bakanlar Kurulu takipteki alacaklar için tutulan karşılıkları belirlemeye yetkili kılınmıştır. Daha sonra 11 Aralık 1985'te çıkarılan bir kararnameyle bankalara takipteki alacaklarına karşılık olarak belli bir oranda takipteki alacaklar özel karşılığı ve tüm kredi portföyleri için de krediler genel karşılığı tutmaları zorunluluğu getirildi. Ocak 1987 itibariyle bankalara, bağımsız dış denetimden geçmiş finansal raporlarını Merkez Bankası'na sunmaları zorunluluğu getirilmiştir. Ekim 1989'da aktiflerindeki risklere karşılık olarak yeterli miktarda sermaye bulundurduklarını garantilemek amacıyla bankalara BIS kriterlerinde belirtilen sermaye yeterliliği oranlarını tutturmaları zorunluluğu getirilmiştir. Sermaye yeterliliği rasyosu uygulamasıyla Türk bankalarının yurt dışındaki bankalarla kıyaslanması da kolaylaşmıştır. 5 Nisan 1994 tarihli istikrar programının uygulanmaya başlanmasından sonra daha önceden kurulmuş olan TMSF, bankacılık sektöründeki olası kargaşaları engellemek için yeniden yapılandırılmıştır. Kriz ortamında, hükümet tüm tasarruf hesapları için tam garanti verdiğini açıklamıştır. Kamuoyu güveninin yeniden sağlanması amacıyla ve Merkez Bankası Kanunu'nda yapılan değişiklik ile Hazine'ye kısa vadeli avans kullandırma uygulaması sınırlandırılmıştır. İkinci Bankalar Kanunu 18 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe konmuştur. 1999 Bankalar Kanunu bankaların finansal yapılarıyla denetim mekanizmasının güçlendirilmesini hedefleyen geniş tedbirler içeriyordu. Buna göre, tüm gerekli tedbirlerin alınmasına rağmen iyileştirilemeyen bankaların TMSF'ye devredilmesi öngörülüyordu. 1999 Bankalar Kanunu aynı zamanda denetim mekanizmasıyla ilgili olarak uluslar arası standartlar ve Avrupa Birliği uygulamalarıyla uyum sağlama amacını da taşıyordu. Bu kanunla, bankacılık sektöründe etkinliği, sağlamlığı ve rekabeti artırmak, kamu güvenini sağlamak ve bankacılık sektöründen kaynaklanıp ekonomiyi tehdit edebilecek potansiyel riskleri önlemek amacıyla örgütsel ve finansal açıdan özerk bir yapıya sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. 1999 yılında çıkarılan Bankalar Kanunu banka

kurmak ve işletmek isteyenler için daha katı kurallar getirmiştir. Bu kanunla, bankalara iç denetim ve risk yönetimi sistemleri kurma zorunluluğu getirilmiştir. Sözü edilen tüm bu kurumsal ve yasal düzenlemelere rağmen, kamu bankalarının finansal yapılarındaki zayıflıklar, bankacılık sistemindeki kırılganlığın devam etmesinde etkili olmuştur. 2000 yılı itibariyle 80 bankadan yalnızca 7 tanesi (4 ticari banka, 3 kalkınma ve yatırım bankası) devlete aittir ve kamu sermayeli ticari bankalar, bankacılık sektöründeki toplam varlıkların yüzde 34'üne sahiptir. Uzun zamandır kamu harcamalarını finanse etmekte olduklarından kamu bankalarının finansal yapıları daha da kötüleşmiştir. Tahsil edilemeyen “Görev Zararları” ve tahsili gecikmiş alacakların yüksek olması nedeniyle bu bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçları önemli ölçüde artış göstermiştir. Finansal kriz sırasında faiz oranlarındaki ani artış da görev zararlarının katlanarak artmasına neden olmuştur. Kamu bankalarının günlük likidite ihtiyaçlarını karşılayabilmek için genellikle piyasadan daha yüksek faiz oranları vermeleri bankacılık sektöründe rekabeti olumsuz yönde etkilemiştir.

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin ardından kabul edilen üçüncü Bankalar Kanunu 01.11.2005 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 5411 sayılı bankacılık kanununun çıkış nedenine gelince; 4389 sayılı Bankalar Kanunu, yurt içinde ve yurt dışında yaşanan gelişmelere uyum sağlayabilmek amacıyla beş yıl içerisinde sekiz defa değişikliğe uğramıştır. Bu süreçte, alt düzenlemelerin kanunî temelinin güçlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Öte yandan, dünyada oluşan yeni finansal mimari, güven ortamının tesis edilmesini, finansal serbestleşmenin tamamlanmasını, finansal piyasaların tarafları arasında rekabet ortamının sağlanmasını, şemsiye denetimine geçilmesini ve iyi yönetimin hâkim kılınmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede;

- Piyasaların etkin, düzenli ve şeffaf bir yapıya kavuşturulmasını,
- Finansal hizmetlerden yararlanan bireysel müşterilerin haklarının gözetilmesini,
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun kurumsal yapısının, görev ve sorumluluklarının piyasa ihtiyaçlarına duyarlı ve esnek bir yapıya kavuşturulmasını,
- Bankaların, finansal holding şirketlerinin, finansal kiralama şirketlerinin, faktoring şirketlerinin, finansman şirketlerinin ve finansal piyasalarda faaliyet gösteren Kurulca belirlenecek diğer kuruluşlar ile bunlara destek hizmeti sağlayan kuruluşların faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi fonksiyonlarının Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesinde toplanmasını,
- Kanun kapsamındaki kuruluşların yönetim ve organizasyon yapılarının duyarlı, esnek ve diyalog tabanlı hâle getirilmesini,
- Kurumsal yönetim ilkeleri hayata geçirilerek iyi yönetimin hâkim kılınmasını,

- Türk bankacılık sisteminin uluslararası piyasalarla bütünleştirilmesini,
- Kurum içi ve Kurum dışı denetim ve gözetim unsurlarının bütünleştirilmesini,
- Kuruluş ve faaliyet izinlerinin ihtiyatlı denetimin bir parçası hâline getirilmesini,
- Finansal piyasaların değişen koşullarına cevap verebilecek yeterli esneklikte bir denetim ve gözetim sistemi ile düzenleme yapısının oluşturulmasını,
- Finansal sistemin tarafları arasında şeffaflık ve eşitlik gibi genel ilkelerin gözetilmesini,
- Finansal piyasalarda güven ve istikrarın yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını,
- Finansal piyasalarda risk doğurucu gelişmelerin öngörülebilmesini,
- Bankacılık sektöründe işlem ve aracılık maliyetlerinin azaltılmasını,
- Kurumun strateji ve politikalarının finansal piyasalara ilişkin yol haritalarının izlerini taşımasını,
- Kurumun ilgili merciler ile bilgi paylaşımının belirli esaslar üzerine inşa edilmesini,

Amaçlayan, Avrupa Birliği direktifleri, uluslararası ilkeler ve standartlar ile uyumlu olarak bu kanun kabul edilmiş ve Türk Finansal Piyasalarına taze bir kan olmuştur.

Bunun dışında yine kasım 2000 ve şubat 2001 krizlerinin de etkisiyle Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kanununda 25.04.2001 tarih ve 4651 sayılı kanunla ciddi değişiklikler yapılmıştır. Bu kanuna göre Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın başlıca görevi fiyat istikrarına ulaşmak ve onu korumak olarak belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Hazine ve diğer kamu kuruluşlarına avans vermesi ve kredi açması yasaklanmıştır. Aynı zamanda Merkez Bankası'nın Hazine ve diğer kamu kuruluşları tarafından çıkarılan borçlanma senetlerini birincil piyasadan alması da yasaklanmıştır. Başkan yardımcılarının görev süresi 3 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır. 1970 tarihli bir önceki Merkez Bankası Kanunu'na göre başkanlar görev süreleri dolmadan görevlerinden ayrılamıyorlardı. Yeni kanunla bu kural başkan yardımcılara da uygulanmaya başlanmıştır. Böylece, Avrupa Merkez Bankaları Mevzuatı'nın 14. maddesinin 2. paragrafıyla uyum sağlanmıştır. Yeni kanunla ayrıca, para politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında şeffaflık ve güvenilirlik sağlanmıştır.(TCMB, Mayıs, 2002)

5.1.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Doğrudan Dış Yatırımların Türkiye'deki geçmişi Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yabancı sermayeli kuruluşların faaliyetlerine dayansa da Cumhuriyet Dönemiyle birlikte bu kuruluşların gerek devletleştirilmesi gerekse kapitülasyonlardan elde edilen ayrıcalıklarının sona ermesiyle karlarının azalması neticesinde 1923-1932 ve 1933-1939 dönemlerinde (devletçilik politikasının da etkisiyle) yabancı yatırımların gelmesi sınırlı olmuştur. 1940'lı

yıllar ise II.Dünya Savaşı'nın etkisiyle korumacı politikaların izlendiği yıllar olurken , 1947 yılında ilk düzenlemelerin yapıldığı yabancı sermayeye 1950 yılında kabul edilen yasayla da transfer garantisi verilmiştir .

Dış Yatırımları gerçek anlamda teşvik eden düzenleme ise 1954 yılında kabul edilen ve bugün de geçerli olan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunudur. Bu çerçevede, 1980 yılına kadar olan dönemde Türkiye'ye gelen doğrudan dış yatırımlar bu kanun başta olmak üzere, 6326 sayılı Petrol Kanunu ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile üç kanun çerçevesinde düzenlenmiştir. 1954 yılında başlayan doğrudan dış yatırımlara yönelik liberalleşme çabalarının sonucunda çeşitli yasalar ve düzenlemeler getirilmesine karşın genel olarak bu yatırımlara yönelik düzenlemelerin getirdiği zorluklar nedeniyle 1980 yılına kadar istenen düzeyde yatırımlar ülkeye getirilememiştir.

24 Ocak 1980 istikrar tedbirleri ve sonrasında ise gerek mevzuata yönelik düzenlemeler gerekse yabancı sermayeye olan bakış açısının olumlu yönde değişmesi ve dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik artan trendin etkisi ile Türkiye'ye gelen doğrudan dış yatırımlarda büyük artış görülmüştür. Özellikle dışa dönük büyüme stratejisi çerçevesinde yabancı sermaye yasasında yapılan düzenlemeler, bürokratik engellerin azaltılması, gerçekçi kur uygulaması bu artışta etkili olmuştur. Ancak bu dönemde doğrudan dış yatırımlar tamamıyla imalat, telekomünikasyon ve hizmetler sektörü gibi yabancıların karlı gördüğü alanlara yönelmiş, tarım ve madencilik gibi alanlarda ise devletin de gerekli düzenlemeleri bu alanlarda yapamamasından dolayı hemen hemen hiç doğrudan dış yatırım görülmemiştir.

Türkiye'nin dışa açık büyüme sürecine girdiği 1980 sonrası dönemde yabancı sermaye girişlerinde etkili olan bir diğer gelişme, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesidir. Tekel konumunda olan mal ve hizmet üreten kamu kuruluşlarının özelleştirilmesinin yabancı yatırımcıya sağladığı en önemli yarar; geniş tüketici kitlesine sahip bir piyasaya doğrudan doğruya özelleştirilen kuruluşların hisse senetlerini satın alarak girmektir. Türkiye'de özelleştirme faaliyetinden sonra, ülkemizde faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirket sayısında artış olmuştur. 1988 yılından sonra ülkemize dolaysız yatırım için gelen yabancı şirketlerin, Türkiye'deki 500 büyük firma arasında giderek artan bir paya sahip olduklarını belirtmek gerekir (AKLAN, 1998 s:4)

Özellikle son dönemde ülkemizde yaşanan istikrar ve bürokrasiyi azaltma çabaları ülkemize yapılan doğrudan sermaye yatırımlarını önemli ölçüde artırmıştır. Tablo I'den de

anlaşılacağı üzere 2005 yılında doğrudan yabancı sermaye girişi 10 milyar dolar sınırını aşmış ve 2006 ve 2007 yıllarında da bu artış eğilimi devam etmektedir. Ancak burada üzerinde durulması gereken konu doğrudan yabancı sermaye girişleri daha çok ülkemizde bulunan kurulu şirketlerin satın alınması ve özelleştirme uygulamaları neticesinde olmaktadır. Genellikle yabancı sermaye telekomünikasyon ve bankacılık gibi yüksek kar oranı olan sektörlere yönelmekte ve sıfırdan bir yatırım yapma konusunda isteksiz davranmaktadır.

Tablo 1. Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Yıllık Gerçekleşme(Milyon Dolar)	1.133	1.751	2.785	10.031	19.989	22.205
Yıllık Değişim (%)	-66,2	54,5	59,1	260,2	99,3	11,1

Kaynak: Kaynak: Maliye Bakanlığı, TCMB, DPT, Hazine, TÜİK. 2008

(<http://www.sgb.gov.tr/Ekonomik%20Gstergeler/Temel%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler/Temel%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler.xls>)

5.2 Türkiye’de Milli Gelir ve Gelir Dağılımı

5.2.1 Türkiye’de Milli Gelir

Ülkemizde, 1990’lı yıllar boyunca uygulanan maliye ve para politikaları makroekonomik yapıda çeşitli kırılganlıklara neden olarak, Türkiye ekonomisini istikrarlı büyüme ortamından uzaklaştırmış bunun bir göstergesi olarak da yüksek büyüme sağlanan yılları ekonomik daralma yılları veya düşük büyüme oranları takip etmiştir. Bu dönemde, istikrarsız büyüme yanında yüksek enflasyon, artan kamu açıkları, faiz harcamaları ve borç stoku ile verimsizlik ekonominin temel sorunları olmuştur.

Dünyada küreselleşme ve ticaretin serbestleşmesi eğilimlerine bağlı olarak uluslararası rekabetin ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 1990’lı yıllar, Türkiye ekonomisinin kayba uğradığı yıllar olmuştur. Bu dönemin başlarında sosyal güvenlik, KİT ve tarımsal desteklemede uygulanan hatalı politikalar kamu maliyesinde ciddi bir bozulmayı da beraberinde getirmiştir. Artan borç stoku ve buna bağlı olarak oluşan yüksek reel faiz ortamı, bir yandan yüksek enflasyonun kronik hale gelmesine diğer yandan ise, yurt içi tasarrufların üretken yatırımlar yerine kamu açıklarının finansmanına yönelmesine neden olmuştur. Bu temel sorunlara ek olarak ekonomideki yapısal sorunların giderilmesi için gereken reformlar söz konusu dönemde gerçekleştirilememiştir. Kamunun ekonomi içindeki ağırlığını azaltacak özelleştirme uygulamaları hayata geçirilememiş güçlü bir mali sistemin oluşturulmasına yönelik politikalar uygulanamamıştır.

Böyle bir ortamda hazırlanan sekizinci beş yıllık kalkınma planının ilk yılında derin bir ekonomik kriz yaşanmış, ancak kriz sonrasında uygulamaya konulan istikrar programı ve yapısal reformlar ile Türkiye ekonomisinde ciddi bir dönüşüm sürecine girilmiştir.

Kriz sonrası dönemde uygulamaya konulan ekonomik program ve sağlanan siyasi istikrar çerçevesinde sıkı para, maliye ve gelir politikaları uygulanmış, makroekonomik istikrarı sürekli kılacak ve ekonominin etkin bir yapıya kavuşmasını sağlayacak olan yapısal reformlar kararlılıkla takip edilmiştir. Bu çerçevede, kamu maliyesinde etkinliğin sağlanması mali sektörün güçlendirilmesi ve özel sektörün ekonomideki rolünün artırılması yönünde gerekli düzenlemelere ağırlık verilmiştir.

Türkiye ekonomisi sekizinci planın baz yılı olan 2000 yılında %7.4 oranında büyümüş, ancak 2001 krizi neticesinde %9.5 oranında küçülmüştür. Kriz sonrası dönemde ise biraz önce de değindiğimiz sıkı para ve maliye politikaları sayesinde makro ekonomik istikrarın sağlanması yönünde önemli adımlar atılmış ve yüksek büyüme performansı sağlanmıştır. Nitekim, 2002-2005 döneminde GSYİH yıllık ortalama %7.5 oranında büyümüştür. Bunun sonucunda 2000 yılında yeni milli gelir serisi hesaplarına göre(1998 bazlı) 265 milyar dolar olan milli gelir 2005 yılında 481 milyar dolara yükselmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında %6,9 ve %4,5'luk büyüme gerçekleştirilmiş ve milli gelirimiz 658 milyar dolar seviyesine çıkmıştır(Tablo 2).

Tablo 2. GSYİH ve Büyüme Oranları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GSYİH(1998 Bazlı, Milyon \$)	230.494	304.901	390.387	481.497	526.429	658.786
GSYİH(1998 Bazlı, Milyon YTL)	350.476	454.781	559.033	648.932	758.391	856.387
GSYİH Büyüme Hızı	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,5

Kaynak: Maliye Bakanlığı, TCMB, DPT, Hazine, TÜİK. 2008

(<http://www.sgb.gov.tr/Ekonomik%20Gstergeler/Temel%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler/Temel%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler.xls>)

5.2.2. Türkiye’de Gelir Dağılımı

1994 yılında DİE (TÜİK)’nin hanehalkı tüketim ve gelir anketine göre, Türkiye’de gelir dağılımı, 1987’ye göre daha bozuktur. 2002 yılı anketine göre ise Türkiye’de gelir dağılımı 1994’e göre düzelme göstermiştir. Tablo III’den de anlaşılacağı gibi 2005 yılında gelir dağılımı 1994 ve 2002 yıllarına göre küçük de olsa bir düzelme kaydetmiştir. Birinci %20’lik dilimde 1994 yılına kıyasla yaklaşık 1 puan artış kaydedilmiş, 2.inci, 3.üncü ve 4.üncü %20’lik dilimde artış yaşanmıştır. Buna mukabil beşinci %20’lik dilimde %10’a yakın azalma

yaşanmıştır. Bu azalma en zengin %20'lik dilimin milli gelirden daha az pay almasını ifade etmektedir. Yine beşinci %20'lik dilimin birinci %20'lik dilime oranı 1994 yılında 11,20 iken 2002 yılında düşerek 9,45 katına inmiş, 2005 yılında ise daha da düşerek 7,27 kat olarak hesaplanmıştır (Tablo 3). Bu iki dilim arasındaki farkın giderek azalması ülkemizde gelir adaletsizliğini giderici politikaların uygulandığını göstermektedir. Son yıllarda memur maaşlarına yüzde usulünün yanı sıra seyyanen zam yapılması, muhtaç ailelere sosyal transferler yapılması gelir dağılımındaki iyileşmenin nedenleri olarak gösterilebilir.

Tablo 3. Gelir Dağılımı Araştırmalarında %20'lik Dağılımlar

	1994	2002	2005
Birinci %20	4,9	5,3	6,10
İkinci %20	8,6	9,8	11,10
Üçüncü %20	12,6	14,0	15,80
Dördüncü %20	19,0	20,8	22,60
Beşinci %20	54,9	50,1	44,40
Beşinci %20'nin Birinci %20'ye oranı	11,20	9,45	7,27

Kaynak : DPT (9. Kalkınma Planı s:18 2007)

Ülkemizde kişi başına milli gelir büyümeye doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Son yıllarda dolar kurunun düşük seyri, adrese dayalı nüfus sayımı sonucunda nüfusun azalmış olması ve yeni milli gelir hesaplama sisteminin de etkisiyle 2007 yılında kişi başına milli gelirimiz Tablo 4'den de görüleceği üzere 9.333 \$'a yükselmiş ve neredeyse bir önceki yılla arasındaki fark 2 katına çıkmıştır. Milli gelirimizdeki bu yükselmenin nedeni kayıtdışı istihdam edilenlerin ve daha önce hesaba dahil edilmeyen sektörlerin hesaba dahil edilmesi vasıtasıyla meydana gelmiştir. Milli gelirimizdeki yeni hesaplamalara dayalı yükselme borç stoku, bütçe açığı ve cari açığın milli gelire oranını düşürerek bu verilerde yüzde olarak iyileşmeye sebep olmuştur.

Bir ülkedeki ekonomik güvenlik, kişi başına milli gelir ve gelir dağılımı ile doğrudan ilişkilidir. O ülkede gelir dağılımında adalet sağlanması ülke içindeki barış ortamını muhafaza edecek, yine milli gelir ve kişi başına düşen milli gelirden artış sağlanması o ülke insanının kendine yetebilmesi ve ekonomik olarak güvenliğini sağlaması açısından büyük önem arz edecektir.

Tablo 4. Kişi Başına Milli Gelir (1998 bazlı yeni seriye göre hesaplama)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kişi Başına Düşen Milli Gelir(\$)	2622	3412	4187	5016	5482 (7500*)	9333*

Kaynak : TÜİK, 2008 (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do>)

* Yeni Milli Gelir Hesaplama Yöntemine Göre

5.3. Ödemeler Dengesi ve Türkiye

Ülkemizde ödemeler dengesi denildiği zaman ilk önce cari açık akla gelmektedir. Cari açığın finansmanı, bu açığın bir krize sebep olup olmayacağı v.s. gibi sorular gündemi meşgul etmektedir. Ülkemizde cari açığın seneler itibariyle seyri Tablo 5’de yer almaktadır. Tablo’dan anlaşılacağı üzere 2000-2006 yılları arasında cari açık dengesiz bir seyir izlemiştir. 2000 yılında 9,8 milyar dolar olan cari açık 2000 kasım ve 2001 şubat krizleri sonucunda uygulamaya konan programın etkisiyle 2001 yılında 3,3 milyar dolar fazla vermiştir. 2002 yılında tekrar 1,5 milyar dolar açık veren cari denge 2003 yılından itibaren düşük dolar kurunun da etkisiyle istikrarlı bir şekilde artarak nihayet 2007 yılında 37,7 milyar dolarlık açığa ulaşmıştır. Özellikle Amerika’da başlayan ve dünyayı saran ekonomik krizin baş gösterdiği bu günlerde bu miktarda cari açık ülkemizin krize karşı daha savunmasız olmasına yol açabilecek ve hatta ülkemizde de bir kriz çıkarabilecektir. Ekonomik güvenlik öncelikle bir ülkenin olası krizlere karşı dirayetli olmasını öngörmektedir. Cari açığın bu denli yüksek olması ekonomik güvenliğimizi tehdit etmektedir. Yine cari açığın GSYİH’ye oranına bakacak olursak 2002 yılında %0,3 olan oran 2006 yılına kadar düzenli olarak artmış ve %6,1 seviyesine gelmiş, buna mukabil rakamsal olarak cari açığın artmasına rağmen 2007 yılında bu oran milli gelirdeki artışın da etkisiyle %5,7 seviyesine gerilemiştir. Turizm gelirleri cari açığın finansmanında önemli bir kalem olmuştur. 2007 yılında turizm gelirimiz 15.227 milyar dolar seviyesinde kaydedilmiştir.

Ödemeler dengesinin sağlanabilmesi için mal ve hizmet ticaretindeki açık borçlanma ve sermaye girişi yoluyla finanse edilmektedir. Cari açığın finansmanında ihracat ve turizm gelirlerinin yanında ülkemize yapılan portföy yatırımları önemlidir. Tablo V’den de görüleceği gibi cari işlemler açığını finanse etmek için ülkemize devamlı portföy yatırımları yapılmaktadır. Portföy yatırımlarının özelliği genellikle kar marjının yüksek olduğu alanlara yatırımın yapılması ve olası bir kriz yada güvensizlik durumunda ilk önce bu paraların ülkeyi terk etmesidir. Ciddi boyutlara ulaşan ve her sene de artmakta olan cari açığı finanse etmek için ülkemize yönelen portföy yatırımları ekonomik güvenliğimizi tehdit eden unsurların başında gelmektedir. Bunun dışında bankaların ve özel sektörün dış borçlanması da cari açığın finansmanında önemli meblağ tutmaktadır. 2006 yılında bu meblağ 33 milyar doları bulmaktadır. Özellikle Amerika menşeli yeni krizin çoğu bankayı batırdığı yada bankaları birleşmeye zorladığı bu dönemde bu miktarda borçlanma ekonomik güvenliğimiz için başka bir risk unsuru içermektedir.

Tablo 5. Ödemeler Dengesi

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. CARİ İŞLEMLER DENGESİ	-9.821	3.392	-1.524	-8.036	-15.604	-22.824	-31.316	-37.753
İhracat f.o.b.	30.721	34.373	40.124	51.206	67.047	76.950	91.550	114.275
İthalat f.o.b.	-52.680	-38.106	-47.407	-65.216	-90.925	-110.466	-131.484	156.129
Mal Dengesi	-21.959	-3.733	-7.283	-14.010	-23.878	-33.516	-39.934	-41.854
Hizmet Gelirleri	19.454	15.199	14.025	17.945	22.928	26.463	24.307	
Hizmet Giderleri	-8.088	-6.067	-6.146	-7.441	-10.144	-11.426	-10.768	
Mal ve Hizmet Dengesi	-10.593	5.399	596	-3.506	-11.094	-18.479	-26.395	
Yatırım Gelirleri	2.836	2.753	2.486	2.246	2.651	3.684	4.472	
Yatırım Giderleri	-6.838	-7.753	-7.042	-7.803	-8.288	-9.483	-11.080	
Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengesi	-14.595	399	-3.960	-9.063	-16.731	-24.278	-33.003	
Cari Transferler	4.774	2.993	2.436	1.027	1.127	1.454	1.687	
B. SERMAYE VE FİNANS HESABI	9.584	-14.557	1.194	7.192	17.752	43.682	44.677	
Yurtdışında Doğrudan Yatırım	-870	-497	-175	-499	-859	-1.078	-934	
Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	982	3.352	1.137	1.752	2.883	9.813	19.797	
Portföy Hesabı-Varlıklar	-593	-788	-2.096	-1.386	-1.388	-1.233	-4.353	
Portföy Hesabı-Yükümlülükler	1.615	-3.727	1.503	3.851	9.411	14.670	11.402	
Hisse Senetleri	489	-79	-16	905	1.427	5.669	1.939	
Borç Senetleri	1.126	-3.648	1.519	2.946	7.984	9.001	9.463	
Diğer Yatırımlar-Varlıklar	-1.939	-601	-777	-986	-6.955	259	-12.294	
Merkez Bankası Genel Hükümet Bankalar	1	-39	-30	-28	-24	-16	0	
Diğer Sektörler	-1.574	233	643	348	-5.324	-149	-10.990	
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	-366	-795	-1.390	-1.306	-1.607	424	-1.304	
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	10.389	-12.296	1.602	4.460	14.660	21.251	31.059	
Merkez Bankası Genel Hükümet Bankalar	619	735	1.336	497	-209	-787	-1.268	
Diğer Sektörler	117	-1.977	-669	-2.194	-1.163	-2.165	-712	
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	3.736	-9.644	-2.016	2.846	6.564	10.524	11.901	
Diğer Sektörler	5.917	-1.410	2.951	3.311	9.468	13.679	21.138	
C. CARİ, SERMAYE VE FİNANSAL HESAPLAR	-237	-11.165	-330	-844	2.148	20.858	13.361	
D. NET HATA VE NOKSAN	-2.760	-1.759	118	4.941	2.194	2.342	-2.736	
GENEL DENGE	-2.997	-12.924	-212	4.097	4.342	23.200	10.625	
E. REZERV VARLIKLAR	2.997	12.924	212	-4.097	-4.342	-23.200	-10.625	
Resmi Rezervler	-354	2.694	-6.153	-4.047	-824	-17.847	-6.114	
Uluslararası Para Fonu Kredileri	3.351	10.230	6.365	-50	-3.518	-5.353	-4.511	

KAYNAK: TCMB

Portföy yatırımları yada diğer şekilde ülkemize akan sermaye TCMB rezervlerinde de düzenli olarak artışa neden olmaktadır. Tablo 6'dan da görüleceği üzere ödemeler dengesi fazlası verilen 2005 ve 2006 yıllarında brüt rezervlerde sırasıyla 14 ve 10 milyar dolarlık bir artış söz konusu olmuştur. Bu yıllarda sermaye ve finans hesaplarında ciddi bir artış yaşanmış, ülkemize yönelen bu para merkez bankası tarafından yapılan ihalelerle piyasadan satın alınarak TCMB döviz rezervlerine artış olarak yansımıştır. Döviz rezervlerindeki bu artış olası şoklara karşı ülkemizi daha güvenli hale getirmekte önemli faydalar sağlayacaktır.

Tablo 6. TCMB Brüt Döviz Rezervleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
TCMB Brüt Döviz Rezervleri (milyon \$)	26.807	33.616	36.009	50.515	60.912	73.317

Kaynak: Maliye Bakanlığı, TCMB, DPT, Hazine, TÜİK. 2008

(<http://www.sgb.gov.tr/Ekonomik%20Gstergeler/Temel%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler/Temel%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler.xls>)

5.4. Türkiye'nin Borçlanma Süreci

Merkezi yönetim borç stokunun GSYİH'ye oranı 2000'li yıllarda azalış eğilimi göstermektedir. Bu çerçevede 2007 yıl sonu itibariyle söz konusu oran 2006 yıl sonuna göre 7,3 puanlık azalışla %38,8'e gerilemiştir. Son beş yıllık dönemde ise toplam 34,9 puanlık bir düşüş sergilemiştir.

Tablo 7. AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku

(milyon YTL)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 Ç1	2008 Ç2
A. GENEL YÖNETİM TOPLAM BORÇ STOKU	181.932	247.219	287.361	320.927	335.889	348.653	336.669	356.912	352.523
Merkezi Yönetim	177.911	242.665	282.807	316.528	331.520	345.050	333.485	353.046	348.186
Diğer Kamu Kurumları	4.021	4.554	4.554	4.398	4.369	3.604	3.184	3.866	4.337
B. İÇ BORÇ STOKU	122.966	151.021	196.407	226.826	247.435	253.284	256.599	268.023	262.729
Merkezi Yönetim	122.157	149.870	194.387	224.483	244.782	251.470	255.310	266.477	261.000
Diğer Kamu Kurumları	809	1.151	2.021	2.344	2.654	1.814	1.289	1.546	1.729
C. DIŞ BORÇ STOKU	58.966	96.198	90.954	94.100	88.454	95.370	80.070	88.889	89.794
Merkezi Yönetim	55.754	92.795	88.420	92.046	86.738	93.580	78.175	86.569	87.186
Diğer Kamu Kurumları	3.212	3.403	2.534	2.055	1.716	1.790	1.895	2.320	2.608
D. AYARLAMA KALEMLERİ	4.380	10.974	18.939	10.264	3.539	827	-4.198	-3.461	-2.826
Merkezi Yönetim (*)	6.436	15.482	28.214	24.731	22.234	24.292	27.800	29.945	30.308
Diğer Kamu Kurumları (**)	-2.056	-4.508	-9.275	-14.466	-18.695	-23.465	-31.998	-33.406	-33.134
AB TANIMLI GENEL YÖNETİM NOMİNAL BORÇ STOKU (A+D)	186.311	258.193	306.301	331.191	339.428	349.481	332.471	353.451	349.697
AB TANIMLI GENEL YÖNETİM NOMİNAL BORÇ STOKU / GSYH	77,6	73,7	67,4	59,2	52,3	46,1	38,8		

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

(*) İskontolu DİBS'lerin faiz tutarı, enflasyona endeksli senetlerde anaparadaki TÜFE kaynaklı değer artışı, dolaşımdaki bozuk para stoku ve merkezi yönetimin elindeki DİBS'lerden oluşmaktadır..

(**) Söz konusu kurumların elindeki DİBS'lerden oluşmaktadır

2002 yılında 242,7 milyar YTL olan merkezi yönetim toplam borç stoku 2008 yılı haziran ayı sonunda 348,2 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir. Haziran 2008 sonu itibariyle

stokun %75'i iç borçlardan oluşurken 2002 yıl sonuna göre 13,2 puan azalan dış borçların payı %25'e gerilemiştir. Uygulanmakta olan borçlanma stratejilerinin bir sonucu olarak YTL cinsi borçlanmanın ağırlık kazanması neticesinde YTL cinsinden borç stokunun toplam stok içindeki payı, yıllar itibariyle artış eğilimini sürdürerek 2008 yılı haziran ayında %68,8 olarak gerçekleşmiştir. Toplam içinde döviz cinsinden ve dövize endeksli borçların payı 2002 yılı sonuna göre 26,9 puan azalarak 2008 haziran ayında %31,2, sabit faizli borçların payı ise aynı dönemde 12,2 puan artarak %57,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum ise toplam stokun kur ve faiz değişimlerine duyarlılığını azaltmıştır.

AB tanımlı genel yönetim nominal borç stoku 2001 yılı sonunda 181,9 milyar YTL iken 2007 yıl sonunda 336,7 milyar YTL ve 2008 haziran ayı sonu itibariyle 352,5 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun GSYİH'ye oranı 2001 yıl sonu itibariyle %77,6 iken 2007 yılı sonunda bu oran %38,8 düzeyinde gerçekleşmiştir (Tablo 7).

Tablo 8. Toplam Kamu Net Borç Stoku

(milyar YTL)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 Mart	2008 Haz.
I. Toplam Kamu Brüt Borç Stoku	256,9	297,3	332,6	350,8	365,6	355,4	375,5	371,1
•Merkezi Yönetim	242,7	282,8	316,5	331,5	345,0	333,5	353,0	348,2
•Diğer Kamu	14,2	14,5	16,1	19,2	20,5	21,9	22,4	22,9
II. Varlıklar ve Kamu Mevduatı	41,6	46,7	58,4	81,0	107,6	107,1	128,7	136,0
•Merkez Bankası Net Varlıkları	25,4	24,7	27,9	30,8	45,7	41,8	50,0	49,3
•Kamu Mevduatı	11,2	13,0	17,2	32,2	38,2	34,6	46,0	53,3
•İşsizlik Sigortası	5,0	8,9	13,3	18,0	23,7	30,7	32,8	33,4
III. Toplam Kamu Net Borç Stoku (I-II)	215,3	250,6	274,2	269,7	257,9	248,3	246,7	235,0

Kaynak. Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinden sonra uygulanmaya başlayan ve 2002 yılında AKP hükümetinin de devam ettirdiği ekonomik program ve borçlanma stratejileri sonucunda kamu net borç stoku 2007 yılı sonu itibariyle 2006 yılına göre yaklaşık 9,6 milyar YTL azalarak 248,3 milyar YTL olarak gerçekleşmiş ve 2008 ikinci çeyrek sonu itibariyle 235 milyar YTL olmuştur. 2006 yılından 2007 yılına gelindiğinde stokun GSYİH'ye oranı yüzde 34'ten yüzde 29'a düşmüştür (Tablo 8).

Tablo 9. Türkiye Brüt Dış Borç Stoku (Milyar Dolar)

(milyon \$)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 Ç1	2008 Ç2
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	129,6	144,2	160,6	168,4	205,2	247,1	263,1	284,4
Kısa Vade	16,4	23,0	31,9	37,1	40,4	41,8	44,9	51,9
Uzun Vade	113,2	121,1	128,8	131,3	164,8	205,3	218,3	232,5
KAMU SEKTÖRÜ	64,5	70,8	75,7	70,4	71,6	73,5	74,4	77,7
Kısa Vade	0,9	1,3	1,8	2,1	1,8	2,2	2,3	1,8
Uzun Vade	63,6	69,5	73,8	68,3	69,8	71,3	72,1	75,8
TCMB	22,0	24,4	21,4	15,4	15,7	15,8	16,6	16,2
Kısa Vade	1,7	2,9	3,3	2,8	2,6	2,3	2,4	2,3
Uzun Vade	20,3	21,5	18,1	12,7	13,1	13,5	14,2	13,9
ÖZEL SEKTÖR	43,1	48,9	63,6	82,6	117,9	157,9	172,1	190,5
Kısa Vade	13,9	18,8	26,8	32,2	36,0	37,3	40,2	47,8
Uzun Vade	29,2	30,1	36,8	50,4	81,8	120,5	132,0	142,7

Kaynak. Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

Türkiyede kamu sektörü brüt dış borç stoku dolar bazında mutlak olarak artmasına rağmen (2005 yılı hariç) doların YTL karşısında değerinin devamlı değişmesi yüzünden YTL cinsinden dalgalanmalara sebep olmuştur. Tablo 9'dan görüldüğü üzere kamu dış borç stoku 2002 yılında 64,5 milyar dolar iken 2008 yılının ikinci çeyreğinde 77,7 milyar dolara yükselmiş buna mukabil özel sektör dış borç stoku aynı dönemde 43,1 milyar dolardan 190,5 milyar dolara çıkmıştır. Bu artış da dış borçlanmanın özel sektör eliyle yapıldığı manasına gelmektedir. Yukarıdaki bölümde değindiğimiz cari açığın finansmanı da özel sektör tarafından bu şekilde sağlanmaktadır. Borçlanma konusu ekonomik güvenlikle yakından ilgilidir. Olası bir kriz anında bu kadar büyük meblağda borçla krize yakalanmak borçlanan kurumlar açısından ciddi sıkıntılara sebep olabilecektir. Borcun büyük kısmı özel sektöre ait olduğu için özel sektörün sıkıntıya girmesi o ülkemizde yatırımları dolayısıyla büyümeyi olumsuz etkileyecektir.

Tablo 10'a baktığımızda dış borç stokunun GSYİH'ya oranı 2007 yılı itibariye %37,5'a düşmekte ise de özel sektör dış borç stokunun GSYİH'a oranı artarak %24 seviyesine çıkmıştır. Bu da yukarıda yaptığımız çıkarımları desteklemektedir. Bir ülkenin dış borç ödeyebilme kapasitesi toplam dış borcun ihracata oranına bakılarak da yorumlanmaktadır.

Burada mantık ihracattan elde edilecek gelirin dış borç ödemesi için kullanılması halinde kaç yıl ihracat yapmamızın gerekliliği hakkında bilgi vermesidir. Bu oran toplam dış borç için 2002 yılında %359,4 iken 2008 yılı haziran sonu itibariyle %224,9'a düşmüştür. Bu oran toplam dış borçlar için azalmakta ise de özel sektör dış borçları için artarak 2002 yılında %119,4 seviyesinden 2008 yılının haziran ayında %150,7 seviyesine çıkmıştır.

Tablo 10. Dış Borç Stokuna İlişkin Oranlar (%)

%	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 Ç1	2008 Ç2
DIŞ BORÇ STOKU / GSYH	56,2	47,3	41,1	35,0	39,0	37,5		
ÖZEL SEKTÖR DIŞ BORCU / GSYH	18,7	16,1	16,3	17,2	22,4	24,0		
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU / İHRACAT (FOB)	359,4	305,1	254,3	229,2	239,9	230,4	224,4	224,9
ÖZEL SEKTÖR/İHRACAT (FOB)	119,4	103,6	100,6	112,4	137,8	147,2	146,8	150,7
TCMB REZERVLER(BRUT) / TOP.DIŞ BORÇ	20,7	23,3	22,4	30,0	29,7	29,7	29,1	26,7
TCMB REZERVLER (BRUT) / KISA VADELİ BORÇLAR	163,2	146,1	113,0	136,1	150,9	175,5	170,4	146,1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

Ülkemizdeki borçlanma ile ilgili verileri Avrupa Birliği üyesi ülkelerle karşılaştırdığımızda AB ortalamalarının çok altında olduğumuzu görmekteyiz. Maastrich kriteri olan %60'ı 2004 yılında karşılamış bulunmaktayız. Bu da borçlanma konusunda ülkemizin aldığı yolu göstermekte ve eskiye oranla ekonomik açıdan borçlanma konusuyla ilgili olarak daha güvenli bir seviyeye çıktığımız anlamına gelmektedir.

Tablo 11. AB Üyesi Ülkelerde AB Tanımlı Borç Stoku / GSYH (%)

	2004	2005	2006	2007
Euro Bölgesi (12 ülke)	69.7	70.3	68.6	66.6
AB (15 ülke)	63.2	64.1	62.8	60.4
AB (25 ülke)	62.4	63.0	61.8	59.3
AB (27 ülke)	62.1	62.6	61.3	58.7
İtalya	103.8	105.8	106.5	104.0
Yunanistan	98.6	98.0	95.3	94.5
Belçika	94.2	92.1	88.2	84.9
Macaristan	59.4	61.6	65.6	66.0
Almanya	65.6	67.8	67.6	65.0
Fransa	64.9	66.4	63.6	64.2
Portekiz	58.3	63.6	64.7	63.6
Malta	72.6	70.4	64.2	62.6
Avusturya	63.8	63.5	61.8	59.1
Türkiye	59.2	52.3	46.1	38.8

Kaynak. Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

5.5. Türkiye’de Enflasyonun Seyri

Ülkemizde 30 yılı aşkın bir süredir yüksek oranlı enflasyon yaşanmaktadır. 2004 sonrası dönemde, bazı enflasyon göstergeleri itibariyle enflasyon tek haneli rakamlara gerilemiş olsa da, bunun sürdürülebilirliğine ilişkin olarak sorunlar bulunmaktadır. Kuşkusuz bu durum, enflasyonun ülkemiz özelinde adeta “genetik” bir nitelik kazanması kadar, yapısal ekonomik sorunlarla da ilgilidir.

Ülkemizde 1939–1949 döneminde yıllık enflasyon ortalama olarak yüzde 14,3 iken, 1950–1959 döneminde yüzde 8,8’e gerilemiştir. 1939–2006 döneminde en düşük ortalama enflasyon 1960–1969 yılları arasında (yüzde 4,4 ile) gerçekleşmiştir. İzleyen dönemlerde giderek yükselen enflasyon, ortalama olarak, 1980–1989 döneminde yüzde 50,7; 1990–2006 döneminde ise yüzde 57,1 düzeyine ulaşmıştır. Bu veriler, enflasyonu düşürme konusundaki başarısızlığın, enflasyonun daha yüksek platolara yerleşmesine zemin hazırladığını ortaya koymaktadır. Ancak, Türkiye özelinde enflasyon açısından ilginç olan bir diğer durum, başta bazı Latin Amerika ülkeleri olmak üzere uzun süreli enflasyon yaşayan ülkeler gibi, hiper enflasyon sürecine girilmemiş olmasıdır. Kanımızca bu durum, Türkiye’de enflasyonla mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Çünkü hiper enflasyon yaşanmış olsaydı, ekonomik birimlerin enflasyonla mücadeleye vereceği destek çok daha güçlü olabilirdi.

1980-89 dönemi incelendiğinde, 1980-83 arası askeri yönetim döneminde enflasyonla mücadelede kısmi bir başarının elde edildiği ve yüzde 20'ler düzeyine çekildiği görülmektedir. Ancak, 1984 yılından itibaren enflasyon yeniden artış eğilimine girmiş, politik konjonktürün hareketli olduğu 1988-89 döneminde yüzde 60-70 düzeylerine yükselmiştir. Bu dönemde ortalama enflasyon TEFE'de yüzde 47, TÜFE ve GSMH deflatöründe ise yüzde 50 düzeyinde gerçekleşmiştir. Siyasi açıdan istikrarsızlığın yoğun olduğu, 1994 yılında Türkiye'de, 1997-98 yıllarında ise küresel düzeyde ekonomik krizin yaşandığı 1990-99 döneminde enflasyon bir üst platoya yerleşmiştir. Nitekim 1994 yılında enflasyonda Cumhuriyet döneminin rekoru (TEFE için yüzde 149, TÜFE için yüzde 125 ile) kırılmış, siyasi istikrarsızlık-ekonomik istikrarsızlık yeniden siyasi istikrarsızlık şeklinde birbirini sürekli besleyen bir kısır döngüye girilmiştir. Bunun sonucunda dönem ortalaması olarak enflasyon yüzde 70-80 düzeylerine yükselmiştir. 1980-99 döneminde enflasyonla mücadelede başarısız olan Türkiye, 2000 yılında IMF'nin desteği ve yönlendirmesi ile üç yıllık dönemi kapsayan bir dezenflasyon programını uygulamaya koymuştur. Programda enflasyon ve mücadelesine ilişkin başlıca şu görüşlere yer verilmektedir; *“Enflasyon, son 25 yıldır Türkiye'nin ekonomik performansını farklı açılardan zayıflatmıştır. Bunun en belirgin etkisi, ekonomik büyümede yaşanan istikrarsızlıktır. Hızlı ekonomik gelişme dönemlerini aynı hızda ekonomik faaliyetlerdeki azalış dönemleri izlemiştir. Fakat enflasyonun ekonomik ve sosyal etkileri daha da fazla olmuştur... Enflasyon Türk Lirasına olan güveni sarsarak, yüksek ve istikrarsız nominal ve reel faizlere de neden olmuş, bu da toplum üzerinde dramatik sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Spekülatif ve arbitraj faaliyetleri giderek daha fazla kaynağı çekmiş ve mali piyasalar ile kurumların işleyişlerini bozmuştur... Programımız üç temel unsura dayanmaktadır : programın başlangıcında kamu sektörü temel fazlasının mümkün olduğunca yüksek tutulması, yapısal reformlar ve tutarlı gelir politikaları ile desteklenmiş sıkı döviz kuru taahhütleri...”*

Teknik olarak oldukça güçlü görünen bu ekonomik programda 2000 yılı için öngörülen enflasyon oranı tutturulamazken, döviz sepetindeki (1 Dolar +0,77 Euro) artış hedefi yakalanmış, böylece aşırı değerli durumuna gelen TL'ye bağlı olarak dış ticaret ve cari işlemler açığı rekor kırmıştır. Kasım 2000'de yaşanan likidite krizinin de beslediği devalüasyon beklentisine, Şubat ayındaki olumsuz siyasi gelişmelerin de eklenmesiyle sıcak para çıkışı ve buna bağlı büyük oranlı devalüasyon gerçekleşmiş ve Türkiye ekonomisi çok ciddi bir çöküş yaşamıştır. Böylece 2000 yılında, hedef tutturulamamış olsa da, yüzde 60-70'lerden yüzde 30'lara gerileyen enflasyon, yeniden yüzde 70-80 düzeylerine yükselmiştir. Kriz sonrası artan işsizlik ve daralan talebin etkisiyle talep enflasyonunda belirgin bir

gerileme yaşanırken, yüksek reel faizler ile dünya enerji ve hammadde (demir-çelik, bakır vb.) fiyatlarındaki büyük oranlı artışlar maliyet enflasyonunu körüklemiştir. Ancak, yetersiz talep girişimcilerin kar marjlarını düşürmeleri zorunluluğunu getirmiş bu nedenle yüksek reel faizlerin enflasyon üzerindeki artırıcı etkisi sınırlı kalmıştır. Bu arada yüksek reel faizlerin, dünyada yaşanan likidite bolluğu ve düşük faiz konjonktürünün de etkisiyle, spekülasyon kısa vadeli yabancı portföy yatırımlarını (sıcak para) Türkiye'ye çekmesi, buna bağlı olarak döviz kurlarında nominal ve dolayısıyla büyük bir oranda reel gerileme yaşanması enflasyonun, yapay da olsa, TL cinsinden ucuzlayan ithal girdi fiyatları nedeniyle, düşmesine imkan vermiştir. Bu süreçte görece olarak daha düşük faizle dışarıdan borçlanma imkânı bulan bankalar ve özel reel kesimin bu fırsatı, kur riski alma pahasına da olsa fazlasıyla kullanması da, ülkede döviz bolluğu ve kurlarda düşmeye katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda enflasyon, 1971 yılından sonra yani 34 yıl sonra ilk kez 2004 yılında tek haneli rakamlara gerilemiştir. Ancak, 2006 yılının Mayıs ve Haziran aylarında yaşanan 4-5 milyar dolarlık sıcak para çıkışı sonucu aylık enflasyonun yüzde 4 düzeyine yükselmesi ve 2006 yılı sonunda yıllık enflasyonun tekrar iki haneli rakamlara ulaşması tek haneli enflasyonun sürdürülebilirliği konusundaki endişeleri artırmıştır. Her ne kadar 2007 yılında enflasyonda bir miktar azalma olsa da Merkez Bankasının enflasyonu hedeflenen enflasyon bandı içinde tutamaması ve 2008 yılında tekrar iki haneli rakamlara dönüş de bu endişemizi haklı çıkarmaktadır. Ülkemizde 70 milyar doları aşkın miktarda sıcak para bulunması ve sadece 4-5 milyar dolarlık çıkışın enflasyonu sıçratabiliyor olması üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır. Bununla beraber 2000-2006 döneminde enflasyon, 1980 sonrasının en düşük düzeylerine gerilemiştir. Nitekim, bu dönemde ortalama enflasyon yüzde 26-28 düzeyinde kalmıştır.

Tablo 12. Enflasyon Oranlarının Gelişimi (%)

YILLAR	TEFE (ÜFE)	TÜFE
1980	98,8	115,6
1985	41,6	45,0
1989	62,3	64,3
1990	48,6	60,4
1995	65,6	76,0
1999	62,9	68,8
2000	32,7	39,0
2005	2,6	7,7
2006	11,6	9,7
2007	5,94	8,4
2008*	12,49	11,13
1980-1989	47,3	50,8
1990-1999	73,8	78,8
2000-2006	27,7	26,0

Kaynak: TÜİK

* 2008-Eylül ayı itibarıyla

5.5.1. Türkiye’de Enflasyonun Kaynakları

Yüksek oranlı enflasyonun yaşandığı 1980’li yıllarda ekonomi politikalarında egemen olan monetarist bakış açısının sonucu olarak para arzı denetlenmeye çalışılmış olsa da, kamu açıklarının azaltılamaması hareket yeteneğini sınırlandırmış, kamu açıklarının finansmanında giderek artan ölçüde iç ve dış borçlanmaya başvurulmuştur. Kamu borçlanmasındaki artış yanında ülkemizdeki mali sistemin bu hacimde borçlanmayı kaldırabilecek büyüklükte olmaması sonucunda reel faiz oranları, zaman zaman, yüzde 30-35 düzeylerine yükselmiştir. Kamu borçlanmasındaki bu yüksek reel faizler, ekonominin geneline de yansımış ve finansman maliyetlerini önemli ölçüde yükselterek maliyet enflasyonuna neden olmuştur. Diğer taraftan yüksek reel faizler, ekonomide genel olarak reel yatırımları engellemiştir. Nitekim, bir dönem, ülkemizdeki işletme kârlarının yarısına yakın kısmı faaliyet dışı (repo vb.) işlemlerden elde edilir hale gelmiştir. Yeterli kaynağa sahip olmadığı için kamu reel yatırımlardan önemli ölçüde çekilirken özel kesim yatırımlarının da azalması ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Enflasyonun kaynağı olarak kamu açıkları, yalnızca borçlanma nedeniyle değil, aynı zamanda KİT’lerin açıklarının kapatılması amacıyla yapılan zamlarla da doğrudan ilgili olmuştur. Bütçe açıklarının önemli nedenlerinden biri olan KİT zararlarının kapatılması için zaman zaman yüksek oranlı zamlar yapılmıştır. Bu zamlarla elde edilen kaynak, bütçe açığının kapatılmasını sağladığı ölçüde kamu kaynaklı enflasyonun azalmasına hizmet etmekle birlikte, başlangıç etkisi enflasyonu yükseltme yönünde olmuştur. Çünkü, KİT ürünleri genellikle özel kesim üreticilerinin girdi olarak kullandığı mal ve

hizmetlerden oluşmaktaydı. Bu ürünlerin fiyatlarında meydana gelen artışlar ekonominin geneline yayılan daha yüksek oranlı bir fiyat artış dalgası yaratıyordu. Bunun ötesinde, KİT ürünleri fiyatlarına gelen zamlar, bu ürünleri girdi olarak kullanmasa bile, bazı özel sektör üreticilerinin fiyatlarını artırmasına gerekçe olabiliyordu. Türkiye’de kamu ekonomisinin, ekonomik rasyonelliğe uygun politikalarla yönetilmemesi, enflasyonist süreci ortaya çıkaran başlıca kaynaklardan biri olmuştur. Ancak, bu açıklamalardan ülkemizde yaşanan enflasyonun tek kaynağının kamu kesimi olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Bu kamu kaynaklı gerekçeler yanında ülkemizde enflasyonist gelişmeyi etkileyen başka unsurlar da bulunmaktaydı (Uysal, Mazgit 1997: 26). Bunlar;

*Piyasa Yapıları: Ülkemizde mal ve hizmet piyasaları yanında faktör piyasalarında da rekabetçi yapı ve davranış özellikleri yeterli değildir. İmalat sanayiinde piyasaya birçok alt sektörde sınırlı sayıda firma hakimdir. Öte yandan, ülkemizdeki oligopolcü piyasa yapıları yanında rekabetçi düşünce yapısının olmamasının da enflasyonist süreçte büyük etkisi bulunmaktadır. Ülkemizde yenilikçi-rekabetçi anlayış yerine taklitle dayalı bir ekonomik gelişme vardır. Bu da, teknolojik gelişmenin olmasını ve verimliliğin artmasını engelleyen en önemli faktörler arasındadır. Üretimde verimliliği artıracak teknolojik gelişmeler sağlanamayınca, kesimler arası gelir çekişmeleri “rant kollama” faaliyetine indirgenmekte, fırsatçılık gelişmekte bu da enflasyonu körüklemektedir.

*Tüketim Eğilimleri: Özellikle 1980 sonrası dönemde bir taraftan dışa açılma süreci diğer taraftan iletişim olanaklarındaki gelişmeler halkın tüketim kalıplarını önemli ölçüde değiştirmiş, önceki yıllarda lüks tüketim olarak değerlendirilen birçok mal ve hizmet giderek olağan tüketim konusu olmuştur. Tüketim eğilimlerindeki değişimde önemli bir unsur da, özellikle 1980’lerin ikinci yarısında ve 1990’larda hızla artan ranta dayalı spekülasyon ekonomik yapı ve kayıt dışı ekonomidir. Ranta dayalı gelir elde edenlerin önemli bir kısmında var olan gösteriş tüketimi, giderek toplumun diğer kesimlerini de etkisi altına almış, bu da talep enflasyonunu körüklemiştir.

*Beklentiler ve Psikolojik Faktörler: Uzun süre devam eden enflasyon ekonomik birimlerde yüksek enflasyon beklentileri yaratmış ve sonuçta tüm sözleşmeler bu beklentilere göre şekillenmeye başlamıştır. “Endeksleme” denilen bu olgu, enflasyonun düşük olduğu dönemlerde önemli fonksiyonlar üstlenmekle birlikte, yüksek-kronik enflasyonun yaşandığı dönemlerde enflasyonun yaklaşık aynı düzeyde devamına neden olarak enflasyonu düşürmeye yönelik politikaların başarı şansını azaltmaktadır.

*Dış ekonomik ve politik gelişmeler: Ülkemizde yaşanan enflasyonda dünya ekonomik konjonktürünün de etkisi bulunmaktadır. Makro ekonomik büyüklüklerle dış şoklar arasındaki ilişki, 1973 yılında Petrol, 1991 yılında Körfez Krizinde ve günümüzde yine petrol fiyatlarında yaşandığı gibi, ithal girdilerin fiyatlarında artışlar yaratmaktadır. Dünya piyasalarında fiyat belirleyici konumundaki ülkeler ortaya çıkan maliyet artışlarını ihraç ettiği mallarla yurt dışına transfer edebilirken, ihracatta fiyat kabullenici durumundaki gelişmekte olan ülkeler bu transferi gerçekleştirememektedir. Türkiye de dış ticaret ilişkilerinde fiyat kabullenici olduğundan bu transferi gerçekleştirememiş ve “ithal edilmiş” enflasyonu yaşamıştır. Öte yandan, ülkemiz ekonomisinin enerji, ara ve yatırım malı açısından dış girdi bağımlılığının yüksek olması, bu ürünlerin çeşitli nedenlerle dünya fiyatlarında yaşanan artış ve/veya ülkemizdeki devalüasyonlar sonrasında ithalat faturasının yükselmesine neden olmakta, bu ürünlerin TL cinsinden fiyatını artırarak önemli bir enflasyon gerekçesi oluşturmaktadır.

5.6. Türkiye’de Bilim ve Teknoloji

Günümüzde pek çok ülke, 1960’lı yıllardan itibaren geliştirilmeye başlanan teknoloji odaklı iktisat teorilerine uygun olarak, bilim ve teknolojiyi kalkınma modellerinin ana eksenine haline getirmiş bulunmaktadır. Türkiye, bu durumu fark edip bunun için gerekli organları kuran ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. 1961’de kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 1963’te kurulan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve nihayet 1993’te kurulan Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Türkiye’de bilim ve teknolojiyi belirlenmiş bazı sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşmak için yönlendirmekten, finansal destek sağlamaktan ve gerekli alt yapı ve kurumları tesis etmekten sorumlu bilim koordinasyon organlarıdır. Bilim ve teknoloji söz konusu olduğunda, belki de en başta zikredilmesi gelen kurumlar üniversitelerdir. Aynı dönemde, Türkiye’de bu alanda da hızlı bir gelişme meydana gelmiştir: 1960’da sadece altı olan üniversite sayısı bugün toplam 125’dir.

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeyi değerlendirmede ve diğer ülkelerle karşılaştırmada, uluslararası kabul gören bazı göstergeler kullanılmaktadır. Bunlar, araştırma ve geliştirme (AR-GE) harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya (GSYİH) oranı, her on bin çalışan nüfus başına düşen AR-GE personeli sayısı, temel atıf indeksleri (Science Citation Index, Social Science Citation Index ve Arts and Humanities Citation Index) kapsamına giren uluslararası bilimsel dergilerde yayınlanan makale sayıları ve verilen patent sayılarıdır.

Son yayınlanan TÜİK istatistiklerine göre, Türkiye’de AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payı 1990-1996 yılları arasında %03.2 ile %05.3 arasında değişmektedir. Oysa, gelişmiş ülkelerde bu oran hemen hemen on kat daha fazladır. 2006 yılında ise Türkiye’de Ar-Ge harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payının ‰ 7.6 olduğu tespit edilmiştir. Bu hem mutlak hemde nisbi manada bir artış olmasına rağmen halen olması gereken seviyede değildir.

Yine TÜİK istatistiklerine göre, Türkiye’de 1996 yılında Tam Zaman Eşdeğeri olarak hesaplanmış 21.983 araştırma personeli vardır. Buna göre, 10.000 iktisaden faal nüfusa düşen toplam AR-GE personeli ve araştırmacı sayısı sadece 10’dur. Bu sayı gelişmiş ülkelerde 130’a kadar çıkabilmektedir. 2006 yılında Tam Zaman Eşdeğeri (TZE) cinsinden toplam 54 444 Ar-Ge personeli çalışmıştır.

Sektörler itibarı ile dağılıma bakıldığında, TZE cinsinden toplam Ar-Ge personelinin 2006 yılında % 49.1’i yükseköğretim kesiminde, % 33.1’i ticari kesimde ve % 17.8’i kamu kesiminde bulunmaktadır.

2006 yılında istihdam edilen 10 000 kişiye düşen toplam TZE Ar-Ge personeli sayısı 26 kişidir. 10 yıl içerisinde %160’lık bir artış olmasına rağmen bu sayı da halen yetersizdir.

Patent istatistikleri Türkiye’de AR-GE sisteminin çıktıları hakkında daha gerçekçi fikir vermektedir. Bu istatistikler Tablo 13’de verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere, yabancılar tarafından yapılan patent başvuruları yıllar itibariyle düzensiz bir seyir izlemekte buna mukabil yerli patent başvuruları yıllar itibariyle düzenli olarak artmakta ancak yabancı patent başvurularını halen yakalamaktan çok uzakta kalmaktadır. 2007 yılında 1838’i yerli 4351’i yabancı olmak üzere toplam 6189 patent başvurusu yapılmıştır.

Tablo 13. Patent Başvurularının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Yerli					Yabancı					Genel	
	TPE	PCT	EPC	Toplam	Artış Oranı	TPE	PCT	EPC	Toplam	Artış Oranı	Toplam	Artış Oranı
1995	170	0	0	170	-	1520	0	0	1520	-	1690	-
1996	189	0	0	189	11,18%	687	26	0	713	-53,09%	902	-46,63%
1997	202	1	0	203	7,41%	598	730	0	1328	86,26%	1531	69,73%
1998	201	6	0	207	1,97%	596	1680	0	2276	71,39%	2483	62,18%
1999	265	11	0	276	33,33%	524	2220	0	2744	20,56%	3020	21,63%
2000	258	19	0	277	0,36%	442	2714	0	3156	15,01%	3433	13,68%
2001	298	39	0	337	21,66%	119	2756	2	2877	-8,84%	3214	-6,38%
2002	387	27	0	414	22,85%	88	1335	37	1460	-49,25%	1874	-41,69%
2003	454	35	1	490	18,36%	43	305	314	662	-54,66%	1152	-38,53%
2004	633	49	3	685	39,80%	68	167	1342	1577	138,22%	2262	96,35%
2005	895	33	7	935	36,50%	75	143	2308	2526	60,18%	3461	53,01%
2006	979	93	18	1090	16,58%	71	89	3915	4075	61,32%	5165	49,23%
2007	1747	60	31	1838	68,62%	71	139	4141	4351	6,77%	6189	19,83%

Kaynak: TPE (http://www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/istatistik/patent/Patent_basvuru_yillara_gore_dagilim.xls)

*2007 yılına ait değerler 15.02.2008 raporlama tarihi itibari ile hazırlanmıştır.

İlk başvuru sahibinin 15.02.2008 raporlama tarihi itibari ile sicilde bulunan bilgileri gözönünde bulundurulmuştur.

İlk başvuru sırasında geri çevrilen, işlemde kaldırılan başvurular, başvuru sayılarına dahil edilmiştir.

Bilimsel yayın açısından ise ülkemizde gelişme olmakla birlikte nitelik ve nicelik açısından halen istenen seviyelere çıkılamamıştır. AB üyesi ülkeler ve aday ülkelerde 2001 – 2005 döneminde yapılan ve WoS (Web of Science)'da dizinlenen dergilerde yer alan toplam yayın sayıları Tablo 14'de yer almaktadır.

Tablo 14 incelendiğinde; Türkiye'nin 2001-2005 döneminde WoS'da dizinlenen dergilerde yer alan toplam yayın sayısı bakımından 11. sıradan 8. sıraya yükseldiği görülmektedir, toplam yayın sayısı bakımından ilk yedi ülkenin yeri ve sıralaması değişmemiştir. Tablo 14'ün ortaya koyduğu diğer bir önemli nokta, ilk yedi içinde yer alan altı ülkenin 2001-2005 dönemi sonunda toplam yayın sayılarında belirgin bir artış gözlenirken bu artışın yıldan yıla dalgalı bir seyir izlemesi, başka bir deyişle bir yıl artış gözlenirken bir sonraki yıl düşüş gözlenmesidir.

Tablo 14: AB Üyesi ve Aday Ülkelerin Toplam Yayın Sayıları 2001 -2005 (SCI, SSCI, AHCI)

YAYIN SAYILARI (SSCI, SCI,AHSCI)										
	2001		2002		2003		2004		2005	
1	İngiltere	90981	İngiltere	85766	İngiltere	95122	İngiltere	90458	İngiltere	112700
2	Almanya	84306	Almanya	79326	Almanya	90668	Almanya	84274	Almanya	105603
3	Fransa	58278	Fransa	64929	Fransa	62414	Fransa	57782	Fransa	69264
4	İtalya	40344	İtalya	39206	İtalya	47084	İtalya	44932	İtalya	53466
5	İspanya	28181	İspanya	28503	İspanya	32426	İspanya	32380	İspanya	39046
6	Hollanda	24506	Hollanda	23512	Hollanda	27708	Hollanda	26501	Hollanda	33173
7	İsveç	18935	İsveç	17782	İsveç	19621	İsveç	18429	İsveç	22005
8	Belçika	12776	Belçika	12384	Belçika	14835	Polonya	14907	Türkiye	17717
9	Polonya	11816	Polonya	12241	Polonya	14527	Belçika	14295	Belçika	17599
10	Danimarka	9913	Türkiye	9552	Türkiye	12492	Türkiye	14110	Polonya	17011
11	Avusturya	9579	Danimarka	9544	Danimarka	10987	Danimarka	10366	Danimarka	12450
12	Finlandiya	8925	Avusturya	9066	Avusturya	10688	Avusturya	10262	Avusturya	12238
13	Türkiye	7623	Finlandiya	8475	Finlandiya	9649	Finlandiya	9267	Finlandiya	10335
14	Yunanistan	6690	Yunanistan	6425	Yunanistan	8328	Yunanistan	8266	Yunanistan	10082
15	İrlanda	5943	İrlanda	5917	İrlanda	6658	İrlanda	6838	İrlanda	8410
16	Çek Cumhuriyeti	5276	Çek Cumhuriyeti	5290	Çek Cumhuriyeti	6186	Çek Cumhuriyeti	6173	Çek Cumhuriyeti	7588
17	Macaristan	5027	Macaristan	4794	Portekiz	5603	Portekiz	5619	Portekiz	6648
18	Portekiz	4201	Portekiz	4304	Macaristan	5419	Macaristan	5279	Macaristan	6400
19	Slovakya	2214	Romanya	2191	Romanya	2655	Romanya	2438	Romanya	3005
20	Romanya	2188	Slovakya	2125	Slovakya	2264	Slovakya	2238	Slovakya	2678
21	Slovenya	1745	Slovenya	1749	Slovenya	2045	Slovenya	1932	Slovenya	2524
22	Bulgaristan	1544	Bulgaristan	1625	Bulgaristan	1837	Bulgaristan	1815	Hırvatistan	2167
23	Hırvatistan	1504	Hırvatistan	1407	Hırvatistan	1811	Hırvatistan	1793	Bulgaristan	2079
24	Estonya	848	Litvanya	662	Litvanya	777	Litvanya	899	Litvanya	1104
25	Litvanya	586	Estonya	669	Estonya	764	Estonya	796	Estonya	919
26	Letonya	346	Letonya	377	Letonya	380	Letonya	376	Letonya	420
27	Kıbrıs	257	Kıbrıs	233	Kıbrıs	305	Kıbrıs	335	Kıbrıs	389
28	Makedonya	219	Makedonya	204	Makedonya	262	Makedonya	274	Makedonya	329
29	Lüksemburg	145	Lüksemburg	141	Lüksemburg	172	Lüksemburg	193	Lüksemburg	266
30	Malta	80	Malta	73	Malta	94	Malta	78	Malta	101

Kaynak: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği
(<http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak06/u06-13.pdf>)

Daha önce de değindiğimiz gibi bir ülkenin kalkınmasının önemli bir ögesi bilim ve teknolojiye ulaşımlardır. Bilim ve teknoloji de ekonomik güvenlikle yakından ilgilidir. Ülkemizde son yıllarda bu konuda ciddi atılımlar mevcuttur ancak tabii ki hala istenen seviyeye ulaşamamıştır. İstatistiksel verilerin yanı sıra nitelik itibarıyla yaşanan ilerlemeler de arzulanan seviyede değildir.

6. SONUÇ

Ekonomik bağımsızlığın ve güvenliğin devletin bağımsızlığından gün geçtikçe daha belirleyici bir role dönüştüğü dünyada yaşıyoruz. Her aşamada devletin ve dünyanın her kademesinde ekonomik güvenlik kavramı büyük bir siyasi ve stratejik etken haline gelmektedir. Dünya'daki makro ekonomik gelişmeler dahilinde Türkiye'de yeni yeni yerleşen bir kavram olarak ekonomik güvenlik ; ekonomide kamunun işlevlerini sürdürecektir. gelir kaynaklarına sahip olması, ödemeler sisteminin çalışması, iç ve dış kamu borç servislerinin yapılabilmesi, kamu finansmanının sürdürülmesi, bankacılık sisteminin sistematik risklerden uzak çalışması ve gelir dağılımında dengenin sosyal yaşamı tehdit etmeyecek düzeyde sağlanmasıdır. Ülkeler bu kriterler dahilinde güven ortamı oluşturarak ekonomi programlarını belirlemelidirler.

Ekonomik güvenlikteki zafiyet, milli güç unsurlarından ekonomik gücü, bundan dolayı başta siyasi güç olmak üzere, diğer milli güç unsurlarını temelden sarsmaktadır. Ülkenin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, kalkınması ve kısaca milli güvenliği tehlikeye girmektedir. Ekonomik güvenlik, yanlış ekonomi politikaları sonucunda oluşan ve giderek artan kamu açıkları nedeniyle devletin borçlanma gereksiniminin giderek artması, yüksek faizle iç ve dış borçlanmanın olması hatta vergi gelirlerinin geçmişte olduğu gibi faiz borçlarını dahi karşılayamaz hale gelmesi nedeniyle tehlikeye düşmektedir. Tarihte bunun acı örnekleri vardır.

ABD'nin Ağustos-1991 de açıkladığı ve günümüzde halen uyguladıkları "ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde **ulusal güvenlik ve ekonomik gücün ayrılmaz parçalar olduğu vurgulanmakta**, güçlü, müreffeh ve rekabete dayalı bir ulusal ekonominin oluşturulması istenmektedir. Burada da açıkça görüleceği üzere, ekonomik güç dolayısıyla ekonomik güvenliğin, ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmaktadır.

Geçmişimizden bugüne ülkemizin iktisadi tarihine baktığımızda, tarihte yaşadığımız ekonomik sıkıntılar neticesinde ülkemizin ekonomisindeki bozulmalar hem uluslararası arenada hemde ülke genelinde ülkemizi sıkıntıya sokmuştur. Bu da bize ekonomik güvenliğin bir ülkenin kendi kaderini belirlemesi konusunda neden önemli olduğunu göstermektedir. Bu tarihi sürece bakacak olursak; Osmanlı döneminde, kapitülasyonlarla başlayan ekonomik gerileme, 1838'de İngiliz'lerle imzalanan Balta Limanı Serbest Ticaret antlaşmasıyla çöküşe, 1854 Kırım Savaşından sonra ilk dış borcun alınmasıyla çöküşün hızlanması, 1879 da borçların ödenemeyeceğinin ilanı ve nihayet 1881'de Düyun-i Umumiye idaresinin kurulmasıyla birlikte teslimiyetle sonuçlanmıştır. Bu netice, onur kırıcı bir hadise olarak

alacaklı ülkelerin temsilcilerinden oluşan mali komisyonun Osmanli Devleti'nde vergilerin toplanıp, yabancı alacaklılara ödenmesi uygulamasını başlatmıştır. 1877 yılında dış borç tutarı 252 milyon İngiliz Lirasına ulaşmış, bunun üzerine 802 milyon frank 93 harbi savaş tazminatının ödenmesi eklenmiştir. Duyun-i Umumiye İdaresinin yaptığı tahsilatlar yetmediği için, borçlar yeni borçlanmalarla ödenmeye devam etmiştir. Osmanli Devleti borçlarını ödeyemeyeceğini ilan ettiği 1879 yılında, borçların yıllık ödeme dilimleri, toplam devlet gelirlerinin %80 ne denk gelen 14 milyon altın lirayı bulmuştur. Borç veren ülkeler, Osmanlı'dan toprak veya daha çok ekonomik ve siyasi taviz kopartmışlardır.

Birinci Dünya savaşında Osmanlı'lar savaş masrafları için, savaşa girilmesi koşuluyla Almanya'dan yüksek miktarda borç para almıştır. Almanya Büyük Elçisi borcun ödenmesi için, Mısır örneğinde olduğu gibi maliyenin başına bir Alman'ın getirilmesini önermiştir. Alman'lar harpten yenik çıktıkları için, haysiyet kırıcı bu öneri gerçekleşmemiştir. Tüm bunlar, geçmişte aşırı borçlanmanın getirdiği ve bağımsızlığı zedeleyen olaylar olarak karşımızda durmaktadır. Alınan dış borçlar, ya borç ödenmesinde, ya da yatırım dışı cari giderlerin karşılanmasında kullanılmaktadır.

Atatürk'ün Samsun'a çıkmasıyla başlayan milli mücadelede, ordunun ihtiyacı olan araç, gereç, yiyecek, giyecek ve silahlar borçlanmayla değil, yerli üretim ve anadolu insanının tasarruflarıyla karşılanmıştır. Çanakkale savaşıyla milletin güvenine layık olan O lider, tüm olumsuz koşullara rağmen ülkesini bağımsızlığa götürmüş ve Türkiye Cumhuriyetini kurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Lozan'da Osmanlı'nın 84,5 milyon altın lira dış borç ve 18 milyon altın lira iç borcunu ödemekle yükümlü kılınmıştır. 1920 yılı devlet bütçesi rakamlarının 52 milyon lira gelir ve 63 milyon lira gider olduğu düşünüldüğünde, borç toplamının büyüklüğü açıkça görülmektedir. Atatürk, borçların ödenmesi, ülkenin imarı ve kalkınması için hızlı ve plânlı bir çalışmaya girmiştir. Ancak uzun süren harpler sonunda, maddi kaynakları tükenmiş, üretken insan gücü erimiş, sanayisi olmayan, tarımı ilkel bir anadolu ve anadolu insanı bulunmaktadır.

Atatürk, Türk insanını çok iyi tanıdığı ve ona güvendiği için gerekli çalışmaları yapar ve cumhuriyet tarihinin en hızlı kalkınmasını gerçekleştirir. Günümüze de ışık tutması bakımından O'nun özlü söylevlerinden bir kesit almak gerekecektir. **“Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk Milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ızdırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir.”** İzmir iktisat kongresi açılış konuşmasında şöyle seslenir; **“Türk Tarihi incelenirse gerileme ve çöküntü nedenlerinin, iktisadi problemlere bağlı olduğu görülür. Kazanılmış zaferlerin ve uğranılmış başarısızlıkların tümü iktisadi durumla ilgilidir.”** Atatürk söylev ve

demeçlerinde; **“siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa husule gelen zafer devamlı olamaz, az sonra söner.”** demiştir.

Atatürk’ün bütçe uygulamaları, borçlanma ve tasarruf konusundaki söylevleri incelendiğinde; bugün için de geçerliliğini aynen koruduğu görülür. **“Bugünkü savaşlarımızın gayesi tam bağımsızlıktır. Bağımsızlığın bütünlüğü ise ancak mali bağımsızlıkla mümkündür. Bir devletin maliyesi bağımsızlıktan mahrum olunca o devletin bütün hayatı kuruluşlarında bağımsızlık felce ugramıştır. Çünkü, her devlet organı ancak mali kuvvetle yaşar. Mali bağımsızlığın korunması için ilk şart, bütçenin ekonomik bünye ile orantılı olarak denk olmasıdır. Bundan ötürü, devlet bünyesini yaşatmak için dışarıya müracaat etmeksizin memleketin gelir kaynaklarıyla idareyi temin çare ve tedbirlerini bulmak lazım ve mümkündür. Azami tasarruf milli özelliğimiz olmalıdır.”**

“Ekonomi sahasında düşünürken ve konuşurken zan olunmasın ki, biz yabancı sermayeye karşı bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok çalışmaya ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Bundan ötürü kanunlarımıza saygılı olmak şartıyla yabancı sermayelerine gereken teminatı vermeye her zaman hazırız ve arzuya değer ki, yabancı sermayesi bizim sabit servetimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin.”

Ekonomik kararların alınmasında esas olan, içinde bulunulan dönemin şartları, yerli dinamikleri ve girdilerinin dikkate alınmasıdır. Atatürk, bu hususları 1923-1938 döneminde çok iyi uygulamış ve Türkiye’yi ekonomik hareketlerde zamanının en başarılı ülkesi konumuna getirmiştir. Bu da ekonomik güvenliğin sağlanmasında becerikli yöneticilerin yönetimde olmasının o ülke açısından ne kadar avantaj sağladığını göstermektedir. Ayrıca becerikli yöneticilerin sadece ülke içerisinde değil ülkemizin temsil edildiği uluslar arası kurum ve kuruluşlarda da olması yine ülkemizin sorunlarını çözmek konusunda kendimizi diğer ülkelere daha iyi anlatmamız ve alınan kararları kendi yararımıza yönlendirebilmemiz açısından önem taşımaktadır.

Bir diğer açıdan baktığımızda sadece becerikli yöneticilerin varolması yetmez. Aynı zamanda ekonomik karar alma sürecinde yer alan kurumların koordineli bir şekilde çalışarak en hızlı biçimde karar almalarını sağlayacak şekilde bir yapı oluşturulmalıdır. Bu da olası bir krizin maliyetinin artmasını engelleyeceği gibi belki de bu sayede krizden kaçmak da mümkün olabilecektir.

Küreselleşme süreci, ülkelerin hızlı büyümeleri açısından önemli fırsatlar yaratmaktadır. Ekonomide küreselleşmenin en yoğun biçimde geliştiği alan finansal küreselleşmedir. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler bu süreci son yıllarda giderek hızlandırmıştır. Finansal küreselleşmeyi doğrudan yatırımlar alanındaki hızlı küreselleşme izlemektedir. Ekonomilerin birbirleriyle bütünleşmeleri açısından ticaret alanında da önemli gelişmeler olmasına rağmen, bu alandaki gelişme süreci finansal faaliyet ve doğrudan yatırım alanlarındaki kadar yüksek bir hız göstermemektedir.

Uluslararası sermaye akımlarının artması ve hızlanması ekonomik ilişkilerde eski korumacılık anlayışının yerine dış ticaretin ve dışa açık büyümenin benimsenmesi, hızla gelişen uluslararası ilişkilerin sonucu olarak bölgesel ve uluslararası örgütlerin ulus devletler üzerindeki etkinliklerinin artması sonucu dünyada uygulanan ekonomik sistem ve ekonomi politikaları giderek birbirlerine yakınlaşmaktadır.

Diğer taraftan uluslararası ve bölgesel kuruluşların küreselleşme sürecinde değişen ve giderek artan rolleri ülkeleri ve doğal olarak ülkemizi de değişen koşullara adapte olmaya zorlamaktadır. Bu adaptasyon süreci ülkemizdeki kamu yönetimi düzenlemelerinde, hukuk sistemimizde, iş hayatına ilişkin düzenlemelerde, mali piyasalarımızda köklü değişikliklere yol açmaktadır. Mali piyasalarımızda liberalizasyona ilişkin düzenlemeler, gümrük birliği, tahkim yasası, iş kanunu ve benzeri düzenlemeler ülkemizin de bu adaptasyon sürecinde yer aldığı önemli göstergeleridir. Bu süreçte giderek artan oranda ekonomik güvenliğimize ilişkin konular ulusal bir konu olmaktan uzaklaşarak çok taraflı ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yer aldığı çok uluslu ve karmaşık bir yapıya dönüşmektedir. Bu yapı içinde global düzeyde katma değeri yüksek ve rekabet gücü olan mal ve hizmet üretiminin artırılması ekonomik güvenliğimizin pekiştirilmesinde anahtar konuma sahip hale gelmektedir. Tabii bütün bunları yaparken ülkenin acil durumlarda kendine yetebilmesine imkan verecek ürünlerin de stratejik boyutta üretilmesi o ülkenin hem ekonomik hemde milli güvenliğinin gereğidir.

Ekonomik güvenliğimiz açısından, küreselleşme ve onun bir uzantısı olarak uluslararası sermaye hareketleri son derece akıllı politikalarla lehimize kullanmamız gereken çok önemli bir konjonktürel tehdit fakat aynı zamanda fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır. Göreli ucuz üretim faktörleri, yeterli altyapı olanakları, uygun vergi düzenlemeleri, emek ve sermaye verimliliği, politik ve ekonomik istikrar gibi ekonomik güvenliğimizi pekiştiren faktörler aynı zamanda küreselleşme süreci ile birlikte gelişmekte olan ülkelere yönelik fon akımlarını da ülkemize çeken faktörlerlerdir. Yabancı fonların özellikle doğrudan yabancı yatırımlar olarak üretime kanalize edilmesi ekonomik büyümemizi ve görece genç nüfusumuzun istihdamını

geliştirecek önemli bir faktördür. Burada üzerinde durulması gereken sorun küreselleşme ile birlikte sıklığı ve bulasıcılığı artan ekonomik ve mali krizlerden korunmaya yönelik akılcı politikaların geliştirilmesi sorunudur.

Türkiye, TÜİK kayıtlarına göre genç ve oldukça eğitilmiş bir nüfusa sahiptir. Türkiye, asal çalışma yaşındaki (20-54 yaş) nüfusun toplam nüfusa oranının artmakta olduğu bir döneme girmiştir. Potansiyel olarak aktif olan 15-44 yaş grubundaki nüfus azalan bir hızla artmakta olup, yapılan perspektife göre 2020 yılında (TÜİK'in 1990 yılı nüfus verilerine göre tahmini) 40 milyonda dengelenecektir. Bu verimli nüfus potansiyeli devletlerin hayatında bir kez ortaya çıkar. O fırsatı çok iyi değerlendirmek gerekir. Türkiye bugün onu yaşamaktadır. Ancak maalesef bu nüfus yeterli oranda değerlendirilememektedir.

Ortalama beşeri sermaye seviyeleri yükseldikçe ve yeni çıkan yasayla beraber sosyal güvenlik sisteminin aktif/pasif oranları iyileştirilebildiği sürece, gelecek yıllarda üretim ve sosyal güvenlik harcamalarında olumlu yönde gelişmeler gözlenebilecektir. Yapılacak tasarruflar, yatırımlara kaydırıldıkça ekonomi daha iyiye gidecek, dolayısıyla daha güvenli hale gelecektir. İş gücünün eğitim durumuna bakıldığında eğitim düzeylerinin yüksek olduğu ancak mesleki eğitime yeterince önem verilmediği görülmektedir. Eğitimde özellikle sanayinin istediği nitelikte mesleki ve teknik eğitime önem verilmelidir.

Türkiye'nin önünde duran ve aynı zamanda ekonomik güvenliği de etkileyen en büyük sorun işsizliktir. Zira işsiz genç insanların istenmeyen olaylara karışmaları ve terör yuvalarına bulaşmaları yaşlarının verdiği özellik nedeniyle daha kolaydır. 2008 Temmuz ayı istatistiklerine göre, 15-24 yaş arasındaki genç nüfus da işsizlik oranı yüksektir. 15-24 yaş grubundaki işsizlik oranı kadınlarda %18 iken, erkeklerde %19 dur. 15 yaş üstü nüfusun işsizlik oranı ise, kadınlarda %10,3 ve erkeklerde %9,1 dir. Bu oranlar uluslararası kabul edilebilir seviyelerden çok uzaktadır. Sanayii ve hizmetler sektörü canlandırılarak istihdam yaratıcı iş sahaları açılmalıdır.

Türkiye ekonomik ve sosyal problemlerini çözmek için öncelikle teknoloji üreten bir ülke olmak zorundadır. Bu sebeple ekonomik kalkınmanın, bilim ve teknoloji programlarıyla desteklenmesi çok önemlidir. Her türlü bilim ve teknolojinin esası ArGe ye dayanmaktadır. Bugün, ekonomik anlamda güvenlikleri konusunda endişe duymayan ülkelerde (ABD, Japonya ve Almanya gibi) ArGe hacması yıllık GSMH'nin %3'leri nisbetindedir. Türkiye de bu oran son yıllarda %0.76 civarına henüz ulaşmıştır. Ancak yeterli değildir. Bu oranı süratle önce %1'lere ve daha sonrada %3'ler civarına çıkarmak önceliğin de ötesinde bir zorunluluktur.

Çünkü toplumun üretime ilişkin bilgi ve beceri birikimi olarak tanımlanan teknolojinin üretilmesi veya üretime dönüşecek hazır bilgi ve/veya teknolojiye ulaşılması, ülkede daha fazla mal ve hizmet yaratılmasına; bunun doğal sonucu olarak da daha yüksek gelir, istihdam ve refah düzeylerine ulaşılmasına yardımcı olacaktır. Diğer taraftan, gelişen yerli teknoloji ile küreselleşen dünyada ekonomik ve sosyal hayatı etkileyecek muhtemel bilgi veya teknoloji savaşında da önemli bir avantaj sağlanacaktır.

Türkiye'nin makroekonomik verilerini incelediğimizde; enflasyon 1990'lı yıllara göre düşüş eğilimine girmiş 2007 yılında tek haneli rakamları görmüş ise de 2008 yılında dünyada yaşanan enerji fiyatlarının artması ve mortgage krizinin de etkisiyle tekrardan çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Dış borcumuzun GSYİH'ya oranı 2002 yılından sonra her sene düzenli olarak düşmüş ve 2007 yılı itibariyle %37,5 oranına gerileyerek bu alanda Maastrich kriterini karşılamış bulunmaktayız. TCMB döviz rezervlerimiz ise yine 2002 yılında 26 milyar dolar iken düzenli olarak artarak 2007 yılı sonu itibariyle 73 milyar dolara ulaşmıştır. Cari açığımız ihracat ve turizm gelirlerindeki artışa rağmen ithalattaki artış sebebiyle artarak 2007 yılında 37 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Cari açığın GSYİH'ya oranına baktığımızda 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizinin etkisiyle yapılan devalüasyon sonucunda 2002 yılında %0,3 olan oran 2006 yılına kadar düzenli olarak artmış ve %6,1 seviyesine gelmiş, buna mukabil rakamsal olarak cari açığın artmasına rağmen 2007 yılında bu oran milli gelirdeki artışın da etkisiyle %5,7 seviyesine gerilemiştir. Milli gelirimiz ise son yıllarda yaşanan yüksek büyüme hızı, yeni milli gelir hesaplama yöntemi, doların değer kaybı nedeniyle 2002 yılında 230 milyar dolar iken 2007 yılı sonu itibariyle 658 milyar dolar seviyesine çıkarak neredeyse 3 kat artmıştır. Ha keza kişi başına düşen milli gelirimiz de 2002 yılında 2622 dolar iken 2007 yılı sonu itibariyle yine yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı 9333 dolara yükselmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz veriler bir ülkenin ekonomik güvenliğinin aynası niteliğindeki verilerdir. Bir ülke hakkında bilgi edinirken ilk olarak bu tür verilere bakarak o ülkenin ekonomisinin kırılgan olup olmadığını, olası bir krize girme ihtimalini dolayısıyla ekonomik güvenliğinin seviyesini anlamaya çalışırız. Yukarıda yer alan verilere baktığımızda Türkiye'nin özellikle son yıllarda enflasyon, büyüme, milli hasıla, kişi başına gelir, ihracat ve döviz rezervi konusunda olumlu gelişmeler gösterdiği ancak ithalat, cari açık ve işsizlik verilerinde yeterli gelişmeyi gösteremeyerek bu veriler yüzünden ekonomide kırılganlıklara sebebiyet verebileceği sonucunu çıkarabiliriz.

Sonuç olarak, uygulanmakta olan ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki politikalar ülkelerin refahı, mutluluğu ve insanların barış içinde ve güvenli bir ortamda yaşamalarına dolayısıyla ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik olmalıdır. Bu durumu bozabilecek her

türlü engeli ortadan kaldırmak veya olumsuzluk yaratabilecek politikalardan uzak durmak yönetimlerin sorumluluğudur.

KAYNAKÇA

- AKDIŞ, Muhammet, Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizler-Beklentiler Denizli, 2001.
- AKKAYA, Yüksel; “Küreselleşme, Sendikasılaşma ve Yoksullaştırma” Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi 14.Cilt 49.Sayı, Ankara, 2003
- AKLAN, N.A., “Türkiyede Yabancı Sermaye Yatırımları” Bursa 1998
- AKTAN, Coşkun Can,. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.
- AKTAN, Coşkun Can ve VURAL, İstiklal Yaşar. “Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002
- AKYÜZ, Yılmaz – BORATAV, Korkut “The Making Of The Turkish Financial Crisis”, UNCTAD Discussion Papers, Nr: 158, 2002.
- ALKİN, Kerem, Can Fuat Gürlelel Dünya Ekonomisine Yönelik Global Tehditler; Dünyada Güvenlik ve Tehdit Kavramının Evrimi ve Global Güvenlik İçinde Ulusal Güvenlik Perspektifi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2004.
- BARNETT Thomas P.M.: Pentagon'un Yeni Haritası, 21 nci Yüzyılda Savaş ve Barış, Çev Cem KÜÇÜK, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul, 2005.
- BAYLİS J. ve SMITH S.; “Introduction”, Ed. J. Baylis ve S. Smith; “The Globalization of World Politics”, Oxford University Press, 2004.
- BERNANKE, Ben, The Global Savings Glut and the US Current Account Deficit, Home Jones Lecture, St. Louis, MO, 14 Nisan 2005, (<http://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2005/20050414/default.htm>), 23 Haz 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- BİLEN, Mahmut; Es, Muharrem “Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu, , Adapazarı.”,1998.
- BOLTHO, Andrea "The Return of Free Trade?", London, 1995.
- BORATAV, Korkut, “Ekonomi ve Küreselleşme” Emperyalizmin Yeni Modeli Küreselleşme, Kansu Işık (Ed) İmge Kitabevi:Ankara, 1997.
- BUCHANAN, James M.; “Public Debt”, New Palgrave Dictionary of Economics, Vol. 5, 1987.
- DOGANALP, Nihat,. Kamu Borçlanma Teorisi ve Borçlanmanın Reel Kesim Üzerindeki Etkileri, Kayseri (yüksek lisans tezi), 2005.
- COWELL Frank A., “Measuring Inequality”, Prentice Hall Harvester Wheatsheaf, Second Edition, 1995.
- DEMİR M. Faruk, Global Gelişimin Saç Ayağı: Geleceğin Güvenliği, .2001.
- DORUKKAYA, Şakir, YILMAZ H.Hakan, "Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler (Şili ve Meksika Deneyimleri), Yaklaşım Dergisi, Yıl:7, Sayı:75, (Mart-), 1999.
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı,Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu, DPT Yayınları, Ankara, 2000.
- DUMAN, Koray, “Finansal Krizlere Karşı Politika Tercihleri”, Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi (8), 2004.
- DUMAS, Charles ve CHOYLEVA, Diana, The Bill from the China Shop: How Asia's Savings Glut Threatens the World Economy, Profile Books, 2006.

- EKREN, N , Ekonomik Güvenlik, Activeline Dergisi Kasım, 2003.
- ERBAY, Yusuf; “ Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri”, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayın No:11 Ankara, 1996.
- ERDEM, Metin; Devlet Borçları, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995.
- ERDİLEK, A., The Role of Foreign Investment in The Liberalization of The Turkish Economy, İçinde T.F. Nas ve M. Odekon (Editörler), Liberalization and The Turkish Economy (New York, Greenwood Press), 1988.
- ERDOĞAN, Emre. “Küreselleşen Dünyada Türkiye’nin Rolü: Kırılgan Demokrasiyi Korumak” , 2003.
- EREN E, Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi , İstanbul : Beta Yayınları, 1998.
- EROL, Ahmet; Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’de Devlet Borçları, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayını, No: 324, Ankara, 1992.
- FELDSTEIN, Martin, “Inflation, Tax Rules and Capital Formation” University of Chicago Pres, 1983.
- GÜLMEZ, Ahmet, Türkiye – Güney Kore Teknoloji Politikaları Karşılaştırması <http://www.sakarya.edu.tr/~hgurak/yazilar/makale/Agulmez.doc> Sakarya 2004
- IŞIĞIÇOK, Erkan, “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi” Bursa 1998 <http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/gelir.doc> dosyasının html sürümüdür.
- İKV <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1051>, 21 Haz 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- İNSEL, A. ve SUNGUR, NSermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği - 1989:III - 1999:IV, erc/ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi IV, Eylül, Ankara.,. 2000.
- KALISH, İra , Küresel Ekonomiye Bakış, 2007 http://www.deloitte.com/dtt/cda/doc/content/turkey%28tr%29_fsi_kureselekonomi2007_181206.pdf, 20 Haz 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- KARACA, Nil. Gatt’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne Maliye Dergisi-Sayı: 144 / Eylül-Aralık, 2003. <http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md144/gatt.pdf>, 26 Haz 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- KANSU, Işık., Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme, İmge Kitabevi, Ankara,1997.
- KARLUK, R.,. Uluslararası Ekonomi, 4.B., Beta Basım Yayım, İstanbul, 1996.
- KAYA, Y., Sermaye Hareketleri ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Modellenmesi: Türkiye Örneği. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü Yayın No: DPT: 2487, 1998.
- KAZGAN, G., Tazminattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi: Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1999.
- KIZILÇELİK, Sezgin., Küreselleşme ve Sosyal Bilimler, Arı Kitabevi, Ankara, 2001.
- KÖNİ, Hasan ,Küresel Yönetişim İlkeleri, 04.06.2002 Radikal Gazetesi <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=39493>, 23 Temmuz 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- KÜÇÜKKAYA İsmail Hükümet-Asker ekseninde “ekonomik güvenlik” Akşam Gazetesi 2008

-KÜRKÇÜOĞLU Ömer "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünyü ve Bugünü SBF dergisi 35. Cilt S.16,17; 1980.

-Milli Güvenlik Akademisi, Ekonomik Güvenlik, Ankara 2003

-Milli Güvenlik Ders Kitabı, İstanbul 2003
http://egitek.meb.gov.tr/aok/aok_kitaplar/AolKitaplar/MilliGuvenlik_1_2/1.pdf, 28 Temmuz 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.

-MITTELMAN, James H, "The Dynamics of Globalization", Globalization:Critical Reflections, Ed:James H. Mittelman, London, Lynne Rienner Publishers, , 1997.

-MOR, Hıdır "Kriz ve fırsatlar, Dış Ticarete Durum Dergisi, Sayı:40, (Aralık-), 1998.

-KAR, Muhsin, M. Akif KARA "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler" Kahramanmaraş 2002

-OBSTFELD, Maurice ve ROGOFF, Kenneth, Global Current Account Imbalances and Exchange Rate Adjustments, Brookings Papers on Economic Activity,;2005. (<http://www.economics.harvard.edu/faculty/rogooff/papers/BPEA2005.pdf>), 18 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü Ödemeler Dengesi Müdürlüğü, Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve Türkiye Uygulaması, Ankara 2007

-ÖZÇELİK, İsmail Yüksel, Kamu Borç Yüğü – Borçlanmanın Sürdürülebilirliği İlişkisi ve Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005.

-ÖZTÜRK Nazım, IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri SBF dergisi 57. Cilt S.4; 2002.

-PARASIZ, İlker, Para Banka ve Finansal Piyasalar (Bursa: Ezgi Kitapevi, 7. Baskı). 2000.

-PİRİMOĞLU, Abdülbaki,. Türkiye'nin Dış Borçları İle ilgili Bir Tahlil Denemesi (1963-1980), Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, Erzurum, 1982.

- TÜMER, S. T., Türk Billim ve Teknoloji Politikasının Dünyü, Bugünü ve Yarını I.Ulusal Mühendislik Kongresi 20-21 Mayıs 2004, Eski Foça, İzmir, 2004.

-SABIR, Hasan, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar" İstanbul 2003
www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/sabir.doc, 22 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.

-SERDENGEÇTİ, S., "Fiyat İstikrarı". Siyasal Bilgiler Fakültesinde gerçekleştirilen konuşma metni.www.tcmb.gov.tr, 2002.

-SEYİDOĞLU, Halil, "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler; Türkiye Ve Dönüşüm Ekonomileri", Doğu Üniversitesi Dergisi, 4 (2) 2003, 141-156, 2003.

-SEYİDOĞLU, H., Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama, 9.B.,Güzem Yayınları, 1993,. İstanbul <http://tr.wikipedia.org>, 13 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.

-SEYİDOĞLU, Halil; Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001.

-SEYİDOĞLU, Halil; Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, , İkinci Baskı, Güzem Can Yayınları: 16, İstanbul 1999.

-SÖNMEZ, Sinan Dünyü Ekonomisinde Dönüşüm Sömürgecilikten Küreselleşmeye (Ankara: İmge Kitapevi, 1.Baskı), 1998.
http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1, 14 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.

- Stratejik Araştırmalar Dergisi Eylül Sayı 8, Dr Fırat Bayar s:87, 2006.
- ŞAYLAN, Gencay,. “Küreselleşmenin Gelişimi” Küreselleşme, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.
- ŞENSES, Fikret. “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, Ankara erc Working Paper in Economic 04/09/2004
- TCMB, Mayıs, “Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, 2002.
- TOPRAK, Hakan Hüsnü. Cari İşlemler Dengesinin Sürdürülebilirliği,Ankara, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- TURAN, Kamil, “Küreselleşen Çağımız ve Çalışma Hayatı”, Kamu-İş Dergisi, Cilt:3, Sayı:3, (Ocak),, 1994.
- Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Türk Bilim ve Teknoloji Politikası 1993-2003, www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/2/2btyk_karar.pdf, 11 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- TÜSİAD “ Türkiye’de Yeni Bir Ekonomik ve Ticari Diplomasi Stratejisine Doğru”, İstanbul 1998.
- ULUATAM, Özhan; Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1987.
- ULUDAĞ, İlhan, "1990 Sonrası 2. Krizi Yaşayan Rusya-1", İ.T.O. Gazetesi, 1998.
- USTA, B, “Enflasyon hedeflemesi: gelişmekte olan ülkelere uygulanabilirliği ve Türkiye örneği”, 2003.
- UYSAL, Yaşar, MAZGİT İsmail, “Türkiye’de Enflasyonun Bütüncül Analizi” İzmir Ticaret Borsası Dergisi, Yıl:4, Sayı:18, Nisan, 1997.
- UYSAL, Yaşar “Türkiye’de Enflasyon:Sektörel Kaynakları ve iç Ticaret Hadleri” Finans Politik&Ekonomik Yorumlar Cilt:4 Sayı:508, 2007.
- UZUNOĞLU, S. AKLIN, K. GÜRSEL, C.F. Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye, İ.M.K.B.K Araştırma Yayınları No:6 Haziran:34, İstanbul, 1995.
- YÜCEL, İsmail Hakkı, Bilim-teknoloji politikaları ve 21. yüzyılın toplumu. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Araştırma Dairesi Başkanlığı, Temmuz 1997 <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek.html> , 14 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- YÜKSELER, Zafer; Yeni Milli Gelir Serisi ve Analizi, Temmuz, 2008.
- www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/sermaye%20hareketleri.doc, 06 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- http://www.genbilim.com/index.php?option=com_content&task=view&id=3921 adresinin G o o g l e tarafından 23 Haz 2008 19:23:15 GMT tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- http://www.geocities.com/ceteris_tr2/m_akdis.htm adresinin G o o g l e tarafından 13 Tem 2008 17:46:46 GMT tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür
- <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gdag.doc>, 07 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- <http://www.sbe.deu.edu.tr/Yayinlar/dergi/dergi05/tandircioglu.htm>, 29 Ağustos 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.
- <http://www.tek.org.tr/dosyalar/serhar0303.pdf>, 14 Haziran 2008 tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür.

-http://www.turksae.com/face/index.php?text_id=24, adresinin G o o g l e tarafından 25 May 2008 19:23:15 GMT tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür

-<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/sss.html> 15 Nisan 2008 19:23:15 GMT tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür

-http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1 12 Haziran 2008 19:23:15 GMT tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür

-http://tr.wikipedia.org/wiki/Gayri_safi_yurti%C3%A7i_has%C4%B1la 25 Ağustos 2008 19:23:15 GMT tarihinde kaydedilmiş önbellek görüntüsüdür

<http://www.sgb.gov.tr/Ekonomik%20Gstergeler/Temel%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler/Temel%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler.xls>

- <http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do>

ÖZET

EKONOMİK GÜVENLİK: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu çalışmada, globalleşen dünya ekonomik düzeniyle beraber gün geçtikçe önem kazanmakla birlikte, ülkemizde bugüne kadar üzerinde çok durulmamış ekonomik güvenlik kavramı tanımlanmış, ekonomik güvenliğe etki eden unsurlar açıklanmış, ekonomik güvenlik ile güvenlik ekonomisi ve güvenlik siyaseti arasındaki ilişkiler irdelenmiş; bunların yanı sıra özellikle globalleşmenin, sermaye hareketlerinin, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ve temel ekonomik göstergelerin ekonomik güvenliği ne şekilde etkilediği üzerinde durulmuş ve ekonomik güvenliği sağlamak adına, bilhassa ülkemiz örneğinde izlenmesi gereken ekonomik, siyasal ve güvenlik politikalarının nasıl olması gerektiği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Güvenlik, Milli Güvenlik, Cari Açık, Borçlanma, Enflasyon, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Büyüme, Bilim ve Teknoloji, Finansal Kriz.

ABSTRACT

ECONOMIC SECURITY: A CASE STUDY OF TURKEY

In this study, with the Global World Economic system that being more and more important days on, in our Country “Economic Security” which hasn’t been taken into account so far is defined, reasons which influenced “Economic Security” explained, relationships between Economic Security-Security Economy and Security Policy are searched, moreover that how especially of globalization, capital movements, science and technological innovations and main economic indicators influenced Economic Security is thought and in order to continue Economic Security, especially hoe economic, political and security policies that should be followed from the example of our country must be is talked on.

Key Words : Economic Security, National Security, Current Account Deficit, Borrowing, Inflation, Gross Domestic Product, Growth, Science and Technology, Financial Crisis.